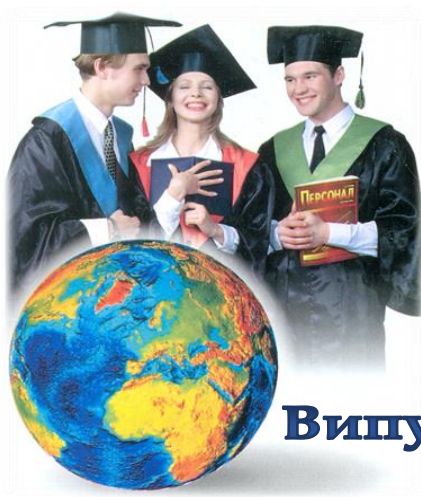

МАУП
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ: ПОГЛЯД МОЛОДІ

Випуск 2

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 2

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ
ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ:
ПОГЛЯД МОЛОДІ
(до Дня науки)

Хмельницький - 2022

УДК 327(075.8)

ББК 66.4(0)я73

У 120

У 120 Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді: зб. наук. пр. студ. та молод. вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : МАУП, 2022. – Вип. 2. – 174 с.

У збірнику наукових праць «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників XIX Всеукраїнського конкурсу студентських та учнівських наукових робіт «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» (до Дня науки). Конкурс тривав з 14 жовтня 2021 року до 14 квітня 2022 року. 19 травня 2022 року відбулася підсумкова звітна конференція.

Адресовано широкому колу читачів: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Бортник В.А.**, кандидат юридичних наук, доцент; **Дацюк О.А.**, кандидат богослов'я; **Кілівник Ж.М.**, голова Наукового товариства студентів та молодих вчених (відповідальна за випуск); **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Петлюк Ю.С.**, кандидат юридичних наук, доцент; **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Цимбалюк Г.С.**, кандидат економічних наук.

Рецензенти:

***Семенець-Орлова І.А.**, доктор наук з державного управління, професор*

***Гуменникова Т.Р.**, доктор педагогічних наук, професор*

***Кравчук О.В.**, доктор наук з державного управління, доцент*

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 23 травня 2022 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2022
© автори статей

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
І. І. Базиняк, С.О. Семенчук ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТА ПОЛОННЕ.....	9
І.І. Бузіян, І.В. Ліганенко ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ.....	21
Г.А.Данилюк, Т.М.Черкасова ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ.....	27
Д.В. Довгун, В.В. Негоруй ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID - 19 НА ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ СВІТУ.....	33
Х.М. Закарія, О.А. Юхимович АСТРОТУРФІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ.....	38
Ж.М. Кілівнік, О.В. Охман ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПРИНЦИПІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	51
О.Л.Ковальчук ГЕОПОЛІТИКА І ВІЙНА: ЕКОНОМІКА ТА ЯДЕРНА ЗБРОЯ....	59

В. І. Курачинов, Т. М. Черкасова

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПТСР ТА
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ
КЛІЄНТАМ, ЩО МАЮТЬ ВІДПОВІДНІ ПРОЯВИ..... 65

Левчунець А.В., О.А. Юхимович

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ УКРАЇНИ..... 69

Маринич Я.С., Цимбалюк Г.С.

ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ФУНКЦІЇ
РИНКУ ПРАЦІ..... 81

Марченко М. М., Семенчук С.О.

МІСТО ІЗЯСЛАВ В РУСЛІ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.. 88

Нетеча Є., Никитюк С. І.

ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМИ ПАРФУМІВ БРЕНДУ ТОМ FORD.. 94

Панчук Л.В., Гуменюк А.Ф.

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ РИНКУ ПРАЦІ В ОКРЕМИХ
РЕГІОНАХ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ..... 99

Петрук Л., Цимбалюк Г. С.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ..... 105

Петровський О., Парандій В.О.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ..... 111

Пец М.М., Юхимович О. А.

ВИСОКІ ЦІНИ НА ОЛІЮ В УКРАЇНІ: ОБ'ЄКТИВНІ
ПРИЧИНИ ЧИ УЗГОДЖЕНІСТЬ ДІЙ ВИРОБНИКІВ..... 122

Тарасюк В. О., Цимбалюк Г. С. ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК ФОРМА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	129
Рисюк Д. О., Олійник В.В. АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ТЕМПЕРАМЕНТ» В ПСИХОЛОГІЇ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ.....	135
Черкасова-Лиса П.Д., Черкасова Т.М. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ.....	142
Христіна Є., Цимбалюк Г. С. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	148
Шкільняк А., Парандій В.О. ПРАВОВА ДЕРЖАВА, ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ.....	157
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	169

ПЕРЕДМОВА

Війна змінила не тільки геополітичну ситуацію в світі, але й освітній процес. Наступного дня після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, 24 лютого, Міністерство освіти і науки України рекомендувало зупинити освітній процес у закладах освіти всіх рівнів і відправити здобувач освіти й освітян на двотижневі канікули.

За цей час частина території України опинилася під тимчасовою окупацією, низка міст і сіл (Маріуполь, Чернігів, Суми, Харків та інші) стали ареною активних бойових дій. Більше 10 мільйонів людей вимушені були покинути свої домівки: 6,5 мільйона у межах країни, 3,9 мільйона виїхали за кордон. Більшість із цих людей – жінки та діти.

ЮНІСЕФ повідомляє, що більше половини українських дітей – 4,3 мільйона з 7,5 – вимушені були покинути свої домівки через війну. Станом на 28 березня внаслідок бойових дій 144 дитини загинули, понад 220 були поранені. 659 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 74 були зруйновані повністю.

З 14 березня освітній процес в областях, де безпекова ситуація це дозволила, почав відновлюватися. Рішення про те, де й у якому форматі проводити заняття, приймали обласні адміністрації та заклади освіти. Учні та студенти, які покинули свої домівки, змогли повернутися до навчання у місцях тимчасового перебування – як в Україні, так і за кордоном.

Освітняни, які мають можливість працювати, можуть робити це з будь-якого місця в межах країни або поза нею. Ті з педагогів, котрі не можуть працювати, зберігають за собою місце роботи та заробітну плату. Під час війни змінюється формат освітнього процесу і шкільні

програми: студенти допомагають військовим, а проросійські наративи виключають із підручників.

Освіта в умовах війни та відбудови вимагає значного коригування. Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет зазначає, що лише за підсумками навчального року експерти зможуть оцінити, як війна вплинула на освітній процес. Наразі триває робота над його адаптацією та вдосконаленням у всіх закладах освіти. У навчальних закладах розмірковують, як у найкоротші терміни випустити якомога більше фахівців, які будуть відновлювати країну. Нині ж студенти активно допомагають українським військовим. В університетах, де запроваджено дистанційне навчання, розгортають гуманітарні штаби, а старші курси юридичних факультетів надають юридичні консультації переселенцям.

І. І. Базиняк,

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **С.О. Семенчук,**

кандидат історичних наук

ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТА ПОЛОННЕ

У публікації висвітлено наукову інформацію про археологічні дослідження на території міста Полонне.

Ключові слова: *Полонне, археологія, городище, курган, дослідження.*

Полонне – місто Хмельницької області, яке межує на півночі і сході з Баранівським, Романівським і Любарським районами Житомирської області, на півдні – зі Старокостянтинівським, на заході – Шепетівським районами Хмельницької області. Площа міста становить 23,5 кв. кілометрів. Найбільшою водною артерією є річка Хомора – притока Случі. Багато невеликих, але мальовничих річок – Дружня, Скрипівка, Хоморець, Поганка, Різанка, Вмивальня. Місто розташоване на межі лісостепової та поліської зон. Координати: 50°07' пн. ш. 27°31' сх. д. (Полонне...2021).

Етимологія назви міста дотепер не отримала однозначного трактування й по-різному визначається науковцями та краєзнавцями. Вже перші дослідники, які висвітлювали минуле Полонного, приділяли цьому питанню чимало уваги. Так, В. Комашко вважав, що назва міста походить від слова «полонити», тобто брати в полон. На його думку, там поселяли полонених полонців. А. Сендульський, в цілому погоджуючись з ним, уточнював: «Название оно получило

действительно от слова полонить, но не половцев, а других народов, или же другие народы брали здесь в плен славян, как то обры или авары, норманы, печенеги, хозары и прочее...» (Сендульський А. Д. 1882, с. 186-187).

У той самий час відомий дослідник слов'янських старожитностей М. Барсов вважав, що назва поселення походить «от полянской земли в котором местечко издревле находилось...» (Барсов Н. П. 1873, с. 110). Тоді ж А. Хойнацький об'єднав ці дві гіпотези, не віддавши перевагу жодній. Він писав: «Полонное получило свое наименование от того, что первоначально было населено племенами, от слова полон (плен), некоторые ученые стараются объяснить и от полянской земли, может это и правильно, тем более, что Полонное в древности не было крепостью, в которой могли содержаться пленные» (Хойнацкий А. 1882, с. 825-826).

Ці думки повністю підтримав М. Теодорович, характеризуючи початкові періоди історії міста (Теодорович Н. И. 1888, с. 868). Деякі краєзнавці й мандрівники віддавали пальму першості гіпотезі, пов'язаній зі словом «полон» (Витте де-Е. 1913, с. 6).

Нова точка зору про походження назви міста з'явилися лише в кінці 60 – на початку 70 рр. ХХ ст. Найбільш аргументовано вона викладена в праці «Історія міст і сіл Української РСР», де зазначено: «Полонне – стародавнє місто. Існує кілька гіпотез щодо походження його назви. Найбільш імовірним є пов'язання її з словом «полонь», що на діалекті жителів Полісся означало чисте, безлісе місце, луг, сіножать, пасовище. Правдоподібність цих здогадів підтверджує і літопис, де вказується, що Полонне засновано «в лузе Хоморном» (Історія міст і сіл... 1971, с. 436).

Усі названі вище точки зору знайшли відображення в краєзнавчих статтях і літературі й використовуються як рівнозначні. Щоправда, в окремих статтях з'явилися певні «уточнення». Так, у одній з них стверджується: «Найбільш вірогідною є та, що назва

«Полонне» утворилася від корення, який міститься в давньому слові «полий», порожній, в даному разі безлісий луг. Із слова «полий» утворилося слово поле – вільна від дерев і кущів земля, полонина у гірському лісі. Як свідчення цього до нас дійшло слово оболонь (ополонь) назва лівого берега р. Хомори, луг без кущів, де і зараз випасається худоба» (Логвиненко В. 1995, с. 3). У іншій роботі знаходимо наступне пояснення походження міста: «Існує припущення, що назва міста Полонне походить від того, що кочові племена серед лісів заселили поляну, полонину і вели осілий спосіб життя» (Полонне... 2008, с. 15).

Нещодавно додалося ще одна версія. За нею назва міста могла виникнути від найменування одного із західнослов'янських племен «плонів» (Коваль А. П. 2001, с. 117).

Фахівцями з етимології встановлено, що назва м. Полонне в писемних джерелах зустрічається у такій послідовності «Полний», «Полоний», «Полони», «Полоная», «Полоное» (Етимологічний... 1985, с. 107). В основі топоніма лежить давній слов'янський географічний термін **polnъ**, який і до сьогодні зберігся у багатьох слов'янських діалектах, зокрема, в середньоболгарському та поліському, у яких термін «полон» означає «чисте безлісе місце, луг, сіножать». М. Толстой пише, що «в Полесьє термин «полон», сохранил, надо полагать, наиболее древнее для славянского диалектного континума значение «чистое, свободное для пастбища или сенокоса места» (Нерознак В. П. 1983, с. 138). Йі до сьогодні на Волині під терміном «полонь» розуміють рівнину місцевість (Данилюк О. К. 1997 с. 75).

Отже, можна стверджувати: єдиною вірною точкою зору відносно етимології назви міста є наукове обґрунтування його походження від давньослов'янського слова «полон» як «чистого, безлісого місця», що найкраще відповідає природно-географічному середовищу в районі населеного пункту.

Історичне минуле Полонного висвітлюється в численних наукових розвідках, передовсім українських та польських авторів. Умовно ці праці можна поділити на дві групи. Перша – це джерелознавчі та загальноісторичні праці в ширшому суспільному контексті. Друга – власне архітектурно-урбаністичні дослідження. У першій групі одним з найдавніших описів Полонного є праця В. Аскоченського, в якій автор фіксує рештки старих укріплень у вигляді досить глибоких ровів (Аскоченский В. 1847, с. 61-63). Достатньо інформативним виданням є «Історико-статистичний опис церков та парафій Волинської єпархії» М. Теодоровича (Теодорович Н. И. 1888, с. 228-252), зміст якого значною мірою ґрунтувався на численних публікаціях у «Волинських єпархіальних відомостях» (1867-1918). Це також «Географічний словник Польського королівства та інших слов'янських країн». Значну увагу містечку Полонному та його храмам на початку ХХ ст. приділив Г. Павлуцький (Павлуцкий, Г. Г. 2017, с. 95-103). В радянські часи були опубліковані праці, зокрема «Історія міст і сіл УРСР» (Історія міст і сіл... 1971), «Історична енциклопедія України» (Історична енциклоп... 2011, с. 355-356) та ін. Серед новітніх історичних праць, в яких Полонне фігурує достатньо часто, слід виокремити дослідження П. Саса, І. Ворончук, А. Заяця (Заяць А. 2003, с. 34), Н. Яковенко (Яковенко Н. 2005, с. 583), П. Кулаковського (Кулаковський П. 2013, с. 82-95), В. Собчука, (Собчук В. 2017, с. 316), В. Атаманенка (Атаманенко В. 2006, с. 92-103), І. Тесленка (Тесленко І. 2014, с. 246-247), С. Пивоварова (Пивоваров С. В. 2016, с. 208) та ін.

Друга група публікацій значно скромніша в кількісному вимірі, однак для даної теми має істотний потенціал в силу конкретної спрямованості на місто як на історико-урбаністичний об'єкт. Першою слід згадати публікацію Т. Трегубової (Трегубова Т. О 1980, с. 204-210), в котрій здійснено спробу аналізу просторової структури міста на підставі двох архівних планів кінця ХVІІІ ст. Серед змістовних

публікацій цього профілю варто також зауважити аналітичний матеріал, представлений в двох розлогіх статтях польського автора П. Шлезингера, однак без залучення першоджерел, котрі характеризують стан міста підчас його перебування у власності князів Острозьких. Ця тема зачіпалася також автором даної статті на підставі опрацювання архівних матеріалів (Ричков П. 1995, с.120-123). Цікавий фактаж був представлений в праці полонського дослідника-краєзнавця А. Козака (Козак. 2016).

Так сталося, що на території Полонного не проводили широкомасштабних археологічних робіт, а ті невеликі розкопки та розвідки, які здійснювали тут лише «пунктирною лінією» накреслюють основні етапи існування поселення. Крім того, значна кількість давніх пам'яток міста опинилися нині під новобудовами, що значно ускладнює вивчення його минулого. Тому більш детальне дослідження найдавніших сторінок історії міста й складання його археологічної карти – у майбутньому. Найдавнішими матеріалами з території міста є, скоріше, не археологічні артефакти, а палеоостеологічні, тобто давні кісткові знахідки. З публікацій краєзнавців XIX ст. Дізнаємося, що 1825 р. відбувся обвал, очевидно, великий зсув ґрунту, між церквою Преображення Господнього (знаходилася на горі, на острові, в районі колишньої ветлікарні) і Миколаївської (розташувалася неподалік, згоріла у 80-х рр. XIX ст.) З обвалу випала кістка людської гомілки довжиною понад два аршини незвичної ширини, чашка цієї гомілки, що знаходилася деякий час у церковній паперті, була величиною у велику столову тарілку. Цю гомілку забрали ксьондзи Любарського Домініканського костьолу, а часто зберігалась у будинку власниці Полонного графині Валевської (Сендульський А. 1882, с. 218-219).

На території сучасного міста археологи виявили поселення трипільської культури (IV-III тис. до н.е.). Його поруйновані залишки розташовані на високому лівому березі р. Хомори на територіях

міського кладовища поблизу площі Слави та прилеглих садиб. Тут знайдено типову трипільську неорнаментовану кераміку, великі фрагменти глиняної обмазки від стін жител та декілька крем'яних уламків від знарядь праці зі слідами ретушування. Також на території міста було зафіксовано сліди двох поселень доби бронзового віку (II тис. до н.е.) та частково розкопано курганний могильник.

Сліди поселень виявлені в різних частинах Полонного. Одне із них розташовується на підвищенні правого берега р. Хомори у місці впадіння в неї р. Хоморець. На площі пам'ятки (20x100 м) знайдено фрагменти ліпної кераміки з домішками товченого кременю в тісті, уламок глиняного пряслиця, крем'яні відщепки, частину гранітної шліфованої сокири, глиняну обмазку. Рештки іншого поселення трапилися під час археологічних досліджень відомого дослідника І. Винокура та В. Мегея городища в районі ветлікарні. У нижніх шарах пам'ятки знайдено ліпну кераміку бронзового віку (Винокур І. С., Мегей В. П. 1995, арк. 1-2). Можливо, до цього ж часу відноситься й поховання дорослої людини у скорченому стані, на правому боці, з піднесеними до обличчя руками. Подібного типу поховання, добре відомі на могильниках бронзової доби, вивчалися, зокрема, й на околиці міста.

Під час обстеження курганної групи 1988 р. археологи м. Кам'янець-Подільський зафіксували рештки 5 майже знівельованих курганів. Нині їх практично знищено у результаті виробничої діяльності цегельного заводу, й на поверхні не простежуються.

Пам'ятку виявив волинський краєзнавець В. Кочубей (Захар'єв, Семенчук, Шпаковський, 2015 с. 37), він же ініціював й розкопки курганів. Археологічні роботи проводило 25 робітників, які відбували покарання за дрібні провини у місцевому відділенні міліції. Кургани мали висоту 0,5-1,5 м. Серед них було вибрано 2 (№ 3, 4) найменш пошкоджених оранкою курганних написів. В обох курганах померлі були поховані в заглиблених на 10-15 см у материковий ґрунт

ямах й засипані перепаленим піском із значною кількістю деревного вугілля, дрібними уламками кераміки та крем'яних виробів. Поховані були покладені на бік, в скорчених позах (підігнуті ноги й зігнуті руки), обличчям до центру кургану. Кістяки (в одному кургані – 3, в іншому – 4) дуже погано збереглися. Навколо поховань містилися ритуальні вогнища (в кургані за № 4 – 8, а в кургані за № 3 – 10). Також там було знайдено кальциновані кістки тварин, попіл, уламки кераміки й виробів з кременю (Гамченко С. 1930, с. 28-30). В основному кількість знайдених під час розкопок предметів представлено крем'яними виробами. Це, головним чином, різних розмірів скребки, різці, ножі, пластини, наконечники списів, вістря мікролітів, нуклеуси та ін. – усього 79 індивідуальних знахідок. Досліджені кургани С. Гамченко вважав родинними похованнями із захороненням чоловіків, жінок, дітей та навіть невільників. Час існування некрополя він відніс до мідно-бронзової доби. Після розкопок вони були передані до Шепетівського краєзнавчого музею, а у 1935 р. передані до обласного історичного музею у Вінницю.

На території м. Полонного зафіксовано знахідки кераміки ранньозалізного часу (І тис. до н.е. – перша половина І тис. н.е.). Вони трапилися під час розкопок І. Винокуром та В. Мегеєм) городища в районі ветлікарні (Винокур І.С. Мегей В.П. 1995 с. 12).

В околицях населеного пункту, зокрема, передмісті Гамарні, були виявлені рештки поселення черняхівської археологічної культури (Барсов, Н. П. 1873, с. 73), які датуються II – першою половиною V ст. н.е. Пам'ятки цієї культури мали поширення й в інших частинах міста. Про це свідчать неодноразові знахідки римських срібних імператорських денаріїв II ст. н.е.

Рештки давньоруського поселення зафіксовані дослідженнями М. Кучери 1973 р. та І. Винокура, В. Мегея (1992-1993). М. Кучера вважав, що дитинцем було городище, що розташовалося в районі сучасного костюлу. На думку І. Винокура та В. Мегея, функцію

дитинця виконувало городище у районі ветлікарні № 2, а навпроти городища за № 1 розташувався посад міста (Винокур І. С. Мегей В. П. 1995, с.19). Також на території міста було зроблено низку випадкових знахідок. Їх завдяки міським священикам було передано до фондів Церковно-археологічного музею при Київській Духовній академії.

У 2019 р. археологи досліджували унікальну підземну галерею. Розчищення споруди від давніх нашарувань і сучасних «покладів» розпочалося у середині серпня в рамках літньої археологічної школи. Як зауважив керівник Кам'янець-Подільської архітектурно-археологічної експедиції державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба» Інституту археології НАН України Павло Нечитайло, підземна споруда виявилася унікальною галереєю, побудованою у XVIII столітті. Вона була пов'язана із оборонною сферою і свого часу мала стратегічне значення. Галерея майже двометрової висоти була наполовину заповнена різними породами, що потрапляли сюди ззовні під час дощів і танення снігу. Пересуватися археологам доводилося майже навколішки. Дослідники розчистили 16 метрів основної галереї та половину сусідньої, 8-метрової. П. Нечитайло вважає, що галерея могла використовуватися як склад для провіанту у ході будівництва фортеці у XVIII столітті під час Північної війни, коли господарем міста був князь Олександр Меншиков. Галерея побудована із цегли 30-сантиметрової довжини так званого польського зразка, яка була поширена із кінця XV століття. Для зведення стін використовувався піщано-вапняний розчин, а склепіння укріплене гранітними камінцями. Кладка цегли тут досить правильна та рівна, що археологи вважають ознакою військового будівництва. Над виявленим фундаментом наземної будівлі натрапили на дзвоникоподібний келих із дисковою підставкою, що зустрічався на території Правобережжя у XVIII столітті. Натомість у коротшій галереї знайшли фрагмент пляшкового горла середини XIX століття. Виявили також фрагменти

кахлів із рослинним орнаментом. Немає сумнівів, що вони належать до кінця XVII – початку XVIII століття, і це є додатковою підставою для датування споруди. Археологи вважають, що основна галерея, сполучена з погребом господаря обійстя, була частково відкритою навіть у радянський час. Натомість бокова замулилася ще в середині XIX століття (Загадкові підземелля... 2021).

Отже, таким чином ми коротко простежили основні етапи археологічних досліджень м. Полонного за якими маємо можливість відслідкувати основні періоди існування міста. Життя на його території фактично тривало від доби енеоліту. Однак, ще залишаються археологічні об'єкти, які приховують в собі безліч таємниць і чекають своїх дослідників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аскоченский, В. И. 1847. Очерки Волыни В Историческом, Географическом, Статистическом И Этнографическом Отношениях. Житомир.
2. Атаманенко, В. Б. 2006. Описи Замків Князів Острозьких Першої Половини XVI Ст. Середньовіччя І Ранньомодерні Оборонні Споруди Волині. Зб. Наук, Праць. Кременець. С. 118-125.
3. Барсов, Н. П. 1873. Очерки Русской Исторической Географии. География Первоначальной Летописи. Варшава.
4. Винокур, І. С. Мегей, В. П. 1995. Археологічні Дослідження В М. Полонному. (1992-1993). Полонному 1000 Років. Матеріали Міжнародної 5. Науково-Практичної Конференції 15-17 Червня 1995 Р. М. Полонне. Кам'янець-Подільський. С.8-20.
5. Винокур, І. С., Мегей, В. П. 1995. Звіт Про Археологічні Розвідкові Дослідження В М. Полонному Хмельницької Обл. В 1993 Р., Науковий Архів ІА НАН України, Ф. Експедицій, Спр. 23, 1993/94.

6. Витте Де-Е. 1913. Древнейшие Города Волини В Историческом Описании. Почаев. С.6.
7. Гамченко, С. С. 1930. Могильний Некрополь Біля Ст. Полонного На Волині. Хроніка Археології І Мистецтв. К. Вип. 1. С. 28-30.
8. Данилюк, О. К. 1997. Словник Народних Географічних Термінів Волині. Луцьк: Надстир'я. С. 75.
9. Етимологічний Словник Літописних Географічних Назв Південної Русі. 1985. К.: Наукова Думка. С. 107.
10. Загадкові Підземелля Міста Полонного <https://Www.Ukrinform.Ua/Rubric-Regions/2772252-Zagadkovi-Pidzemella-Polonnogo.Html...> (Дата Звернення: 8.05.2021).
11. Захар'єв, В. А. Семенчук, С. О, Шпаковский, С.М. 2015. Виявлені В.І. Кочубеєм Давньоруські Городища Синютки (Двірець), Михнів (Гніниця) Верхів'я Р. Горинь: Теперішній Стан І Перспективи Охорони. Матеріали Міжнародної Науково-Красназавчої Конференції «Південно-Східна Волинь: Від Давнини До Сьогодення» / Ред.Кол. Баженов Л.В. (Голова), Єсюнін С.М. (Співголова, Відповід. Редактор), Сміховський В.В. (Відповід. Секретар) Та Ін. Шепетівка, С. 35-42.
12. Заяць, А. Є. 2003. Урбанізаційний Процес На Волині В XVI – Першій Половині XVII Ст. Львів: «Добра Справа».
13. Історична Енциклопедія України. 2011. Т. 8. Київ. С.355-356.
14. Історія Міст І Сіл Української РСР. Хмельницька Область. 1971. К.: Головна Редакція УРЕ АН УРСР.
15. Коваль, А. П. 2001. Знайомі Незнайомці. Походження Назв Поселень України. К.: Либідь.
16. Козак, А. 2016. Оповідання З Історії Міста Полонного. <http://Kozak.Su/1791.Htm...>(Дата Звернення: 7.05. 2021).

17. Кулаковський, П. 2013. Роль Князя Костянтина Острозького В Організації. Оборони Південних Рубежів Великого Князівства Литовського 18. У Першій Половині XVI Ст. *Ukraina Lithuanica*. К. С. 82-95.

Логвиненко, В. 1995. Історія Полонного (Нарис). НШ. № 85. С. 3.

19. Нерознак, В. П. 1983. Названия Древнерусских Городов. М.: Наука.

Павлуцкий, Г. Г. 2017. Древности Украины. Вып.1. Деревянные И Каменные 20. Храмы. Киев, 1905. В Сучасному Україномовному Перекладі: Павлуцький, Г. Г. Дерев'яні Та Муровані Храми України. Харків. С. 95-103.

21. Пивоваров, С. В. 2016. Минувшина Полонного (Історико-Красназавчі Нариси). К., НАКККІМ. С. 208.

22. Полонне Минуле І Сучасне. Полонне, 2008.

23. Полонне. [Uk.Wikipedia.Org/Wiki/Полонне...](https://uk.wikipedia.org/wiki/Полонне...) (Дата Звернення: 8.05.2021).

24. Ричков, П. 1995. Планування Та Забудова Полонного За Картографічними Першоджерелами Російського Державного Воєнно-Історичного Архіву. Полонному 1000 Років: Матеріали Науково-Практичної Конференції. Полонне. С.120-123.

25. Сендульський, А. Д. 1882. Местечко Полонное Новоград-Волынской Уезда. ВЕВ. №7. Ч. С. 186-187.

26. Собчук, В. Д. 2017. Історична Волинь. Північний Захід України В Регіональному Та Локальному Вимірах Минулого. Кременець: Кременецько-Почаївський ДІАЗ.

27. Теодорович, Н. И. 1888. Историко-Статистическое Описание Церквей И Приходов Волынской Епархии. Т. 1. Уезды Житомирский, Новоград-Волынский И Овручский. Почаев. С.228-252.

28. Тесленко, І. 2014. Полонне. В кн.: Князі Острозькі. Київ.

29. Трегубова Т. О. 1980. Полонне – Місто Фортеця XVII. Мистецтво І Сучасність. Київ. С. 204.

30. Хойнацкий, А. 1882. Бородично-Почаевский Приход В Местечке Полонном ВЕВ. №26. Ч. С.825-826.

31. Яковенко, Н. 2005. Нарис Історії Середньовічної Та Ранньомодерної України. Київ. С. 583.

УДК 338.1

І.І. Бузіян,

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **І.В. Ліганенко,**

кандидат економічних наук, доцент

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Особливості формування механізму стійкого розвитку підприємства зумовлені факторами, які здійснюють вплив на нього. На сьогоднішній день більшість науковців досліджують переважно фактори, що впливають на стійкий розвиток підприємства, а не його механізм. Але, й щодо цього питання серед науковців відсутні єдині погляди щодо класифікації та оцінки ступеня їх впливу.

Наприклад, О. П. Романко, І. З. Савчин [1], досліджуючи фактори стійкого економічного розвитку підприємств виокремлюють фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Фактори зовнішнього середовища науковці у свою чергу поділяють на фактори прямої та непрямой дії. До зовнішніх факторів прямої дії автори відносять діяльність органів державної влади усіх рівнів, що спрямована на підтримку та розвиток, сприятлива національна та іноземна законодавча база у сфері розвитку підприємництва, характеристика та переваги конкурентів пропозиції та умови постачальників, розвиненість ринкової інфраструктури, вимоги профспілок. До факторів непрямой дії відносяться науково-технічний прогрес, міжнародні події та міжнародне оточення, політичні обставини, соціально-культурні обставини, військові дії, особливості міжнародних економічних відносин. Серед внутрішніх факторів О. П. Романко та І. З. Савчин виокремлюють такі: наявність висококваліфікованого персоналу на усіх рівнях та ланках, сучасні

технічні засоби та технології, система менеджменту підприємства в використанні сучасних управлінських технологій, система маркетингу підприємства, наявність належного фінансового забезпечення діяльності, параметри продукції (технічні, технологічні, ресурсоекономічні, ергономічні, економічні тощо), ресурсоекономічність та економічна ефективність виробництва.

О. В. Грінченко [2, с.407] також пропонує поділяти фактори стійкого розвитку на дві великі групи: внутрішні та зовнішні. О. В. Грінченко зазначає, що внутрішні чинники мають ґрунтуватися на визначенні та формуванні системи ресурсного забезпечення діяльності підприємства. Фактори внутрішнього середовища можуть ефективно управлятися, а фактори що належать до зовнішнього середовища, підприємство може використовувати у процесі розробки стратегії розвитку та освоєння нових ринків.

Н. Б. Кирич, Л. М. Мельник, О. Б. Погайдак [3, с.152] поділяють фактори стійкого розвитку на такі три групи: фактори макросередовища, мезосередовища та мікросередовища. В. І. Іванченко та А. О. Корольова [4] виокремлюють такі фактори стійкого розвитку підприємства: фінансова стабільність і позитивна динаміка у прибутковості; наявність замовників, клієнтів чи споживачів продукції або послуг, тобто джерела доходів підприємства; комфортність праці, компетентність, соціальна захищеність у забезпеченні персоналу – тобто фактори, які створюють конкурентні переваги в результативності праці персоналу; позитивний вплив результатів діяльності на суспільну свідомість з точки зору охорони навколишнього середовища і споживання енергетичних ресурсів; позитивна оцінка діяльності підприємства суспільством, персоналом і партнерами у бізнесі. Н. В. Шандова [5, с.355] фактори стійкого розвитку підприємства узагальнює у такі групи: фактори, які впливають на соціальну складову; фактори, які впливають на економічну складову; фактори, які впливають на екологічну складову;

фактори, що визначають взаємозв'язок між соціальною, екологічною та економічною складовою стійкого розвитку підприємства. Х. Р. Гальчак [6] фактори стійкого розвитку поділяє на внутрішні та зовнішні, при чому у кожній групі виокремлює такі підгрупи факторів: економічні, екологічні, соціальні, етично-правові. С. М. Телешевська [7, с.9] пропонує класифікацію факторів стійкого розвитку, яка враховує економічні результати діяльності підприємства, соціальну та екологічну складові та правову. Н. Г. Сікетіна [8] у стійкості системи виокремлює стабільність зовнішнього середовища та внутрішнього. Фактори стабільності зовнішнього середовища включає державно – політичні, науково – технічні, економічні, соціальні, екологічні. Фактори стабільності внутрішнього середовища включають виробничі, комерційні, кадрові, маркетингові, логістичні.

Л. Б. Баранник [9] серед факторів, що впливають на стійкий розвиток підприємства особливу увагу приділяє податковій політиці. О. Білан [10, с.41] виокремлює такий фактор стійкого розвитку, як корпоративна соціальна відповідальність, причому під соціальною відповідальністю компанії розуміють її діяльність за трьома видами відповідальності: економічною (якість та безпека продукції і послуг, їх фізична й цінова доступність), екологічною (зниження рівня шкідливих викидів і зменшення інших навантажень на навколишнє середовище) та соціальною (інвестування у розвиток колективу компанії, реалізація зовнішніх соціальних проектів тощо). Л. М. Мельник та І. Є. Максимов [11, с.196] серед чинників стійкого розвитку визначають впровадження інновацій. В. В. Чепка та О. К. Матяш [12, с.653] виокремлює такі групи факторів стійкого розвитку, як: фактори першого рівня (базові); другого рівня (похідні): внутрішні та зовнішні; третього рівня (деталізуючі); фактори, пов'язані з операційною діяльністю, інвестиційною діяльністю, фінансовою діяльністю.

А. М. Верегун, І. О. Тарасенко [13, с.209] фактори стійкого розвитку класифікують за трьома групами: екологічні, соціально-екологічні, умови, що визначають можливість стійкого розвитку (оцінка потенціалу та створення умов, необхідних для реалізації стратегії стійкого розвитку). І. В. Грабовська [14, с.171], розглядаючи теоретичні та практичні аспекти поняття «стійкий розвиток», здійснює систематизацію факторів стійкого розвитку підприємства, які включають такі показники: ресурсний потенціал; обсяг і структура продукції, що випускається; рівень виробничо-технологічного потенціалу; галузева приналежність; стратегії виробництва; використання основного та оборотного капіталів; трудовий потенціал і т. д. О. В. Кіндрат [15] визначає такі основні фактори, що впливають на діяльність підприємств і, відповідно, стійкості їх фінансово-економічного стану: підвищення цін на енергоресурси (об'єктивне збільшення собівартості і відповідне зниження конкурентоспроможності продукції); коливання валютних курсів, що призводить до непрогнозованих видатків у господарській діяльності; зниження попиту на продукцію у зв'язку з економічною кризою; податковий тиск.

Узагальнивши погляди дослідників та дослідивши виокремлену науковцями систему факторів, що впливають на стійкий розвиток підприємства, вважаємо, що вони здійснюють безпосередній вплив також і на формування механізму стійкого розвитку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Романко О. П., Савчин І. З. Внутрішнє і зовнішнє середовище впливу на економічну стійкість нафтогазових підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського*. Вип. №8. Миколаїв, 2015. С. 598-602.

2.Грінченко О. В. Чинники ефективного розвитку підприємств плодовоовочевого комплексу. *«Молодий вчений»*. Вип. №6 (46). Херсон, 2017. С. 406- 410.

3.Кирич Н. Б., Мельник Л. М., Погайдак О. Б. Сталий розвиток суб'єктів господарювання: сутність та фактори впливу (Європейські акценти). *Вісник економічної науки України*. Вип. 2. Київ, 2015. С. 151-155.

4.Іванченко В. О., Корольова А. О. Екологічна та ресурсна складова сталого розвитку підприємств України. *Наукові записки*. Вип. 17. 2015. с. 47-50.

5.Шандова Н. В. Управління стійким розвитком підприємств машинобудування: методологічні підходи : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Одеса, 2015. 40 с.

6.Гальчак Х. Р. Забезпечення сталого розвитку підприємства як основа формування соціальної відповідальності. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Вип. 847. Львів, 2016. С. 69-74.

7.Телешевська С. М. Оцінка факторів сталого розвитку підприємств хлібопекарської галузі: Дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н.: 08.00.04/ Одеса, 2016. 223 с.

8.Сікетіна Н. Г. Фактори забезпечення сталого розвитку підприємства. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*: матеріали XXIV Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2017.

9.Баранник Л. Б. Фактори фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємств: податковий аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «економіка»*. Вип. 3 (31). Рівне, 2016. С. 86–91.

10. Білан О. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку підприємств регіону. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил*. Вип. 21. Тернопіль, 2016. С.40-46.

11. Мельник Л. М., Максимов І. Є. Впровадження інновацій як чинник стійкого розвитку. Актуальні задачі сучасних технологій. Зб. матеріалів VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Тернопіль, 2017. С.196.

12. Чепка В. В., Матяш О. К. Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. Економіка і суспільство. Вип. 12. Мукачів, 2017. С. 649-655.

13. Верегун А. М., Тарасенко І. О. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації. *Вісник КНУТД. Проблеми економіки організацій та управління підприємствами*. Вип. 2. Київ, 2014. С. 207 – 217.

14. Грабовська І. В. Оцінка сталого розвитку і функціонування підприємства: фактори, критерії, особливості. *Сталий розвиток 2030: правова, економічна, соціальна, екологічна та політична складові*. Зб. матеріалів Міжнародної міждисциплінарної конференції. Будапешт, 2017. С. 9-73.

15. Кіндрат О. В. Фінансова стійкість – компонентна складова комплексної характеристики фінансового стану підприємства. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. Вип. 21. Львів, 2011. С. 216–222.

Г.А.Данилюк,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Т.М.Черкасова,**
старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Психологічне консультування – складний і цікавий процес і важливий вид діяльності практикуючого психолога. Різні автори виділяють різну кількість етапів даного процесу але в цілому їх можна звести до чотирьох основних – це: початок бесіди, розпитування, корекція та завершення консультації. Кожний з них має свої особливості. Так на першому етапі важливим є налагодити контакт з клієнтом та прояснити запит. Останній – це певна проблема, скарга з якою приходить клієнт.

У літературі можна зустріти різні варіанти класифікацій скарг клієнтів. На наш погляд, найбільш повно характер спонтанно висловлених проблем клієнта відображає структура В. В. Століна [2]. «Відповідно до цієї класифікації скарги можна поділити на чотири групи наступним чином:

1. Скарги, що мають визначену спрямованість (локус). Локус скарги, що поділяється на суб'єктний (на кого скаржиться) і об'єктний (на що скаржиться). За суб'єктним локусом зустрічаються п'ять основних видів скарг (чи їх комбінацій):

- на дитину (його (її) поведінку, розвиток, здоров'я);
- на сімейну ситуацію в цілому (в сім'ї «все погано», «все не так»);
- на чоловіка (дружину) (його (її) поведінку, особливості) і подружні відносини;

- на самого себе (свій характер, здібності, особливості і т.д.);
- на третю особу, у тому числі на домочадців чи бабусь і дідусів, які мешкають поза сім'єю.

2. Самодіагноз – це власне пояснення клієнтом природи того чи іншого порушення в житті, що базується на його уявленні про самого себе, про сім'ю і людські взаємини. Часто самодіагноз відображає ставлення клієнта до розладу чи його можливого носія. Найпоширеніші самодіагнози:

- «зла воля» – негативні наміри людей, що виступають причиною порушень, чи (як варіант) нерозуміння цією людиною певних істин, правил і небажання зрозуміти їх;
- «психічна аномалія» – віднесення людини, про яку йдеться, до психічно хворих;
- «органічний дефект» – оцінка людини, про яку йдеться, як вроджено неповноцінну; хвороба й ін. – для себе чи подружжя;
- «направлення» («Мене до вас направили...», і далі називається офіційний орган, директор школи чи інший керівник);

3. Проблема – це вказівка на те, що клієнт хотів би, але не може змінити:

- не впевнений, хочу бути впевненим (у рішенні, оцінці і т.д.);
- не вмю, хочу навчитися (впливати, навіювати, усувати конфлікти, змушувати, терпіти і т.п.);
- не розумію, хочу зрозуміти (дитину, її поведінку; подружжя, його батьків тощо);
- не знаю, що робити, хочу знати (прощати, карати, піти і под.);
- не маю, хочу мати (волю, мужність, терпіння, здібності тощо);
- знаю, як треба, але не можу зробити, потрібні додаткові стимули;

- не справляюся сам, хочу змінити ситуацію;
- крім того, можливі і глобальні формулювання: «Все погано, що робити, як жити далі?»

4. Запит – конкретизація форми допомоги, очікуваної клієнтом від консультації. Можна виділити наступні види запитів:

- прохання про емоційну і моральну підтримку («Я маю рацію чи не маю?», «Я – хороша людина, чи не правда?», «Моє рішення правильне чи неправильне?»);

- прохання про сприяння в аналізі («Я не впевнений, що правильно розумію цю ситуацію, чи не допоможете мені розібратися?»);

- прохання про інформацію («Що відомо про це?»);

- прохання про навчання навичкам («У мене це не виходить, навчіть»);

- прохання про допомогу у виробленні позиції («Що робити, якщо він мене зраджує?», «Чи можна карати за це мою дитину?»);

- прохання у здійсненні впливу на члена сім'ї чи на зміну його поведінки в його особистих інтересах («Допоможіть йому позбутися цих страхів», «Допоможіть йому навчитися спілкуватися з дітьми»);

- прохання про здійснення впливу на члена сім'ї в інтересах клієнта («Зробіть його більш слухняним», «Допоможіть мені зламати його злу волю», «Змусьте його більше любити і поважати мене»)) [2].

Завдання консультанта – визначити явний характер скарги, почути і зрозуміти недоговорене.

Другий етап психологічного консультування є діагностичним. Він складається в основному з усного опитування клієнта. При цьому психолог має підтримувати останнього і стимулювати розмову, задаючи відкриті запитання (тобто такі, на які не можна відповісти «так» чи «ні»).

Можливості цього консультування значно збагачуються за допомогою психологічних тестів. Пройшовши тест чи серію тестів, клієнти отримують нову інформацію. Вона дає можливість краще зрозуміти себе, допомагає віднайти невідомі клієнту резерви його особистості, сфокусувати увагу на тих можливостях, про які він і не задумувався.

Але Дж. Коттлер і Р. Браун, зокрема, роблять декілька зауважень щодо використання тестових процедур:

1. «Тести відносять клієнта до тієї чи іншої категорії людей. Це може потенційно нанести йому шкоду. Часто інтерпретації, що пропонуються тестами, призводять до наклеювання на клієнтів таких ярликів, як «розово відсталий», «психічно хворий», «не відповідає нормі» чи «пасивно-залежний».

2. Побудова тестів – це недосконала наука, що не обов'язково приводить до точних чи корисних результатів. Статистика щодо тестової валідності також не вражає своєю надійністю.

3. Проти використання ряду стандартизованих процедур говорять багато перекручувань, що зумовлені расовими і статевими факторами, оскільки питання і процедури нормування відображають мову і звичаї білих людей, які належать до середнього класу.

4. Часто тестування використовується як свого роду привід для того, щоб вести клієнта в певному напрямку, що може обмежувати його майбутні уявлення і потенціал.

5. Однією з функцій тестів є виявлення інформації, яку клієнт, можливо, хотів би приховати від інших людей. Тести розкривають те, що може розцінюватись як порушення особистісних прав» [1].

Крім того тестування може заважати спонтанності спілкування і налагодженню стосунків між клієнтом і консультантом.

Третій етап консультування – корекційний – характеризується пошуком рішень клієнта щодо виходу із складної життєвої ситуації, перебиранням варіантів можливого розвитку подій в його житті. На

цьому етапі важливо надати можливість людині, що шукає вихід, самій обрати його з декількох розглянутих. При цьому дана особа вчиться брати відповідальність за своє життя в свої руки.

Важливими ознаками психологічної корекції є дискретність і орієнтація на вікові норми. Дискретність означає вплив психолога на відносно незалежні конкретні складові внутрішнього світу людини. Вплив здійснюється на основі теоретичних уявлень про норми перебігу пізнавальних та емоційних процесів, про норми цілеутворення в тому чи іншому віковому періоді. Орієнтація на вікові норми визначає контингент корекційного впливу (переважно діти, підлітки, юнацтво) [3].

Не менш важливий етап завершення бесіди. Це й процес підтримки клієнта і визначення досягнутих результатів всієї роботи психологом, за рахунок аналізу того з яким думками та почуттями клієнт виходить.

Отже, консультування є унікальним видом професійної діяльності психолога, що включає в себе також і інші її види, а саме психодіагностику та психокорекцію. Відповідно займатись ним може тільки підготовлений фахівець-психолог.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мей Р. Мистецтво психологічного консультування: як давати і отримувати душевне здоров'я. – К.: Квітень Пресс: ЕКСМО – Пресс, 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL – <https://academia-ps.com.ua/product/322> Назва з титул. екрану. Дата звернення 19.04.22.

2. Столін В. В. Самосвідомість особистості, 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL – https://pidru4niki.com/12461220/psihologiya/vzayemozvyazok_konsultuva

nnya_psihoterapiyi_psihokorektsiyi Назва з титул. екрану. Дата звернення 20.04.22.

3. Щокін Г. В. Основи психологічних знань. – К., 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу URL – <https://allreferat.com.ua/uk/psuhologiya/kontrolnaya/4541/page/4> Назва з титул. екрану. Дата звернення 21.04.22

Д.В. Довгун,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **В.В. Негоруй,**
викладачка

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID - 19 НА ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ СВІТУ

Вплив пандемії Covid-19 на туристичну галузь світу є темою актуальною, оскільки безпосередньо впливає на всі її аспекти.

Відбулися суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу. Було запроваджено надзвичайний стан в країнах або в окремих регіонах чи сферах. Майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів), встановлено обмеження виїзду та в'їзду до країн та пересування в середині країн, посилено роль державного управління в надзвичайних умовах, встановлено обмеження трудової діяльності, введені нові дистанційні форми праці та освіти.

Туристична галузь розвивалась швидкими темпами, але Covid-19 в 2019 році вніс свої корективи та призвів до економічної кризи. Глобальна пандемія поставила під загрозу 100 мільйонів робочих місць, більшість в малих, великих та макро-підприємствах.

Через пандемію Covid - 19 світовий туристичний сектор у 2020 році зменшив обороти на 25% – це еквівалентно відсутності подорожей та будь-якої активності протягом трьох місяців [1]. Таке падіння у туристичній галузі спричинило зменшення кількості робочих місць на 12-14%.

Туристична галузь зазнала значних фінансових втрат на скасованих відрядженнях, конференціях та виставках [2]. Половина з

цих втрат припала на Китай. Компанії обмежували чи взагалі скасовували будь-які пересування співробітників. Кожні три з чотирьох компаній скасували усі поїздки до Китаю, Гонконгу, Тайваню та інших країн Азійсько-тихоокеанського регіону. Кожна друга компанія скасувала майже усі поїздки до Європи. Загалом 43% компаній скасували відрядження. Кожне скасування поїздки, на відпочинок чи по роботі, означає втрати для авіакомпаній та готелів і також для багатьох інших бізнесів, що отримують гроші від подорожуючих.

Для всіх суб'єктів туристичної діяльності уряди країн розробили стратегії для подолання кризи на всіх етапах [3]. Серед яких компенсація втрачених прибутків і введення регуляторних норм щодо стандартів і протоколів туристичного бізнесу. Це відкриває і дасть доступ на нові ринки і підвищить потенціал малого і середнього бізнесу турфірм.

Запроваджені урядами країн заходи можна поділити на три категорії:

- забезпечення справедливого балансу між захистом туристів та інтересами працівників туристичної галузі;
- забезпечення умов для виживання бізнесу по всьому ланцюжку постачання;
- зосередження уваги на механізмах координації для більш адресного реагування й підтримки відновлення туристичного сектора.

Системні та регуляторні зміни є обов'язковим кроком для подальшого розвитку туризму, адже система статистичних даних про туризм не забезпечує належне планування та прийняття рішень; податок на туризм потребує системного узгодження з найкращими міжнародними практиками [4, с.25].

Короткострокові, середньострокові і довгострокові заходи повинні розроблятися на основі тристоронніх консультацій (уряд, профспілки та організації роботодавців) з застосуванням механізму

реагування на пандемію COVID-19, який передбачає вирішення трьох взаємопов'язаних завдань:

- стимулювання економіки і зайнятості;
- підтримку підприємств, робочих місць і доходів;
- опору на соціальний діалог як джерело рішень.

Кожна країна світу намагається підтримати туристичний сектор, впроваджуючи програми підтримки бізнесу та збереження робочих місць [3]. Як показує досвід минулого, найважливішу роль у виробленні ефективних заходів у відповідь на соціальні та економічні виклики відіграє конструктивний і безперервний соціальний діалог між урядами та соціальними партнерами. Діючи в односторонньому порядку, уряди не в змозі ліквідувати причини і наслідки кризи. Соціальний – діалог незамінний інструмент продуманого управління кризовими ситуаціями і прискорення відновлення, а також найважливіший засіб управління при проведенні реформ.

Деякі країни швидко впровадили сертифікати завдяки яким працівники зможуть отримати часткову компенсацію для відпочинку у своїй країні.

Для виживання туристичної галузі створюються так звані туристичні союзи. Можливе об'єднання з країнами, які втримали ситуацію під контролем. Країни працюють разом, вчаться один в одного, координують свої зусилля.

Перерва в міжнародних поїздках наочно показала, наскільки туризм є важливим для людей. Він зв'язаний з усіма сферами економіки. Коли розпочався карантин, всі сили були спрямовані на медицину. І от тепер видно, що галузь перебуває в кризовому стані.

Пандемія показала ті проблеми, які раніше були непомітні. Тепер є змога їх виправити і зробити туристичну галузь ще кращою. Підлаштуватись під нові запити туристів. Якщо раніше головним була вартість, то зараз це сервіс, зручність та надійність.

На мою думку, люди з радістю подорожуватимуть. Звичайно важко передбачити чи це буде настільки ж масштабно, як і раніше. Але зараз можливо якраз саме час переорієнтуватися і змінити туристичні пропозиції. Змінити умови безпеки і умови відпочинку, щоб відкрити кордони для туристів. Протиепідемічні заходи стануть нормою. Це навіть підвищить комфорт.

Пандемія обмежила подорожі 90% населення світу. Більше відкрився такий напрямок туризму, як віртуальна подорож і це мало непоганий ефект. Сподіваюсь туристичні компанії і надалі будуть працювати у цьому напрямку.

На розгляді використання у туристичній сфері керованих робіт. Можна буде орендувати робота і здійснити віртуальну подорож у будь-яке місто світу не виходячи з дому. Це допоможе уникнути масового скупчення людей біля туристичних цікавинок і не дозволить розповсюдитись будь-якій хворобі. Галузь має усі підстави, щоб вигідно використати переваги інформаційної ери.

Зрозуміло, що наслідки пандемії для туризму будуть тривалими. Стан туристичної галузі в одній країні буде залежати від різних урядів інших країн.

Як показує досвід минулих криз, популярними напрямками після виходу з карантину є короткі програми вихідного дня, сімейний відпочинок за низькою ціною. При правильно спланованій стратегії дій завжди буде підйом.

Туристичні компаній були закриті одними з перших і одними з останніх, хто відновив свою діяльність. Все ще є деяка невизначеність. Але туристичний сектор стабільно відновлюється.

Це відновлення є важливим як для економіки світу загалом, так і для кожної окремої країни.

Для того, щоб галузь працювала потрібна програма з підтримки даного бізнесу, зі збереження робочих місць туристичного

сектору, з відновлення впевненості людей у безпеці подорожей. Основним має стати поліпшення сервісу,

Поширення інформаційних компаній, впровадження різного роду інновацій, вивчення сучасних тенденцій розвитку міжнародного туризму, який є джерелом збагачення національної економіки.

Будь-яка криза веде не лише до негативних наслідків, а й сприяє появі нових можливостей і перспектив для туристичного ринку.

Список використаних джерел та літератури:

1. <https://business.ua/news/9513-koronavirus-zavdast-svitovomu-turizmu-2-1-trln-zbitkiv-doslidzhennya>
2. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285>
3. <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turisticnu-galuz.html>
4. С.Внучко., Т.Тимошенко. Covid – 19 та соціальний діалог в туристичній галузі: практика ЄС та український реалії. Київ.2020.

Х.М. Закарія,

здобувачка освіти

Науковий керівник: **О. А. Юхимович,**

вчитель-методист

АСТРОТУРФІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ

В умовах сучасного суспільства важливим чинником утворення нових соціальних структур та процесів і, водночас, простором, у якому вони формуються та розгортаються, стають електронні засоби масової інформації та соціальні мережі. Глобальна мережа Інтернет є найбільш популярним і зручним джерелом отримання інформації, універсальним засобом спілкування. Їх роль продовжує зростати, особливо для молоді аудиторії, хоча вікові межі використання сучасних комунікативних технологій змінюються. Українська аудиторія соцмереж станом на 01.01.2021 р. становила майже 30 млн. 74% українців є користувачами однієї або більше соціальних мереж, з них 61% користувачів в Україні має Facebook, 46% - YouTube, 35% - Instagram, 20% - Telegram, 7% - Twitter. За 2020 рік соцмережа TikTok досягла показника 16% користувачів з України, її зростання склало 500% [6]

Таким чином, основними джерелами інформації, яким найбільше довіряють громадяни України, є соцмережі та ЗМІ. Отже, актуальність даної теми зумовлена тим, що дослідження механізмів впливу Інтернет-ЗМІ та соціальних мереж на суспільство надзвичайно важливі для прогнозування можливих і подолання існуючих проблем суспільства.

З появою та розвитком мережі Інтернет, електронних ЗМІ та соціальних мереж, в зазначених просторах починають відбуватися процеси формування громадської думки та маніпуляція нею.

Термін «громадська думка» (public opinion) першим використав англійський державний діяч і письменник Джон Солсбері у 1159 р.

Український дослідник Б. Кухта розглядає громадську думку як прояв соціальної сфери громадянського суспільства: «...соціальна сфера відводить важливе місце сім'ї, всіляким об'єднанням за інтересами... у цій сфері формується громадська думка, тут розв'язуються суспільні конфлікти, бо власне тут відбувається інституційне оформлення інтересів, що виникають у суспільстві [13, 46].

Відомий український вчений-соціолог професор В. Осовський розглядає зміст громадської думки як соціальне ставлення, виражене у формі оцінного судження, між соціальними суб'єктами й суб'єктом влади із приводу змісту й способів розв'язання певних суспільних проблем [13, 53].

Громадська думка, як соціальний феномен, має ряд сутнісних характеристик: це не сума окремих думок, своєрідне концентроване вираження колективного розуму суспільства, класу тощо; це постійний прояв стійких інтересів; це специфічне оціночне судження; її характеризують інтенсивність поширення, стабільність, вагомість, компетентність, соціальна значущість; громадська думка не зводиться тільки до раціональних суджень або оцінок, а являє собою єдність раціонального, емоційного та чуттєвого чинників; вона є соціальним інститутом, який виконує різноманітні функції; часто є конфліктною [13,29].

Вона складається з трьох основних компонентів: раціонального, емоційного і вольового.

Український експерт з інформаційної політики та комунікаційних технологій Г. Почепцов зазначає, що подія має сенс лише тоді, коли про неї повідомили ЗМІ. Якщо ж такого повідомлення не було, можна вважати, що не було й самої події. Інформаційний простір слугує полем впливу на масову свідомість, на політиків, конкурентів, владу. [12, 369]

Професор Н. С. Мансуров зазначає, що «в суспільстві існує два джерела, що породжують громадську думку. Перше – це безпосередньо спостереження за оточуючим світом... Друге джерело – засоби масової комунікації. Вони породжують так званий дух часу» [12, 13].

Існують різноманітні джерела громадської думки: канали неофіційної комунікації (чутки, плітки тощо), індивідуальний досвід людей; форми суспільного досвіду, відображені в різній інформації та знаннях, що сприймаються людьми; канали офіційної комунікації (засоби масової комунікації, наукова інформація, система освіти, цілеспрямовані дії різних соціальних інститутів, зокрема системи зв'язків з громадськістю); думки видатних публічних людей [8, 373].

За результатами соціологічного дослідження «Всеукраїнський омнібус», проведеного дослідницькою компанією «Active Group» у травні 2021 р. громадяни України серед джерел інформації найбільше довіряють соцмережам та електронним ЗМІ [7].

Інтернет очолює засоби маніпуляції суспільною свідомістю, хоча в ньому формуються нові форми соціального спілкування. Саме Інтернет є засобом контролю та управління свідомістю, коли створення публікацій реалізується шляхом перероблення інформації про події чи факти з використанням таких прийомів як підробка фактів, пропаганда, розповсюдження завідомо неправдивої інформації. Інтернет відкрив нові способи говорити, нові можливості казати щось більшій кількості людей.

На сучасному етапі становлення інформаційного суспільства, виникають нові інформаційні інструменти, які впливають на формування думок людини та суспільства в цілому. Одним із таких інструментів є «астротурфінг».

Термін «астротурфінг» вперше був застосований у 1970 р. сенатором від штату Техас Ллойдом Бентсеном. У той час Л. Бентсен змагався з майбутнім президентом США Джорджем Бушем-старшим за місце в Сенаті США. Тоді команда Дж.Буша ініціювала «народні рухи» на підтримку республіканців. Виступаючи перед виборцями, Л. Бентсен назвав такі керовані групи «штучною травичкою», а не справжніми рухами «від коренів, від ґрунту». [2].

Астротурфінг означає штучне трав'яне покриття, яким вкривають стадіони. Цей термін означає створення штучної громадської думки за допомогою законних та незаконних заходів, методів та інструментів спеціальними службами, організаціями, державами, групами або особами за допомогою використання різного програмного забезпечення або наймання професійних блогерів, спеціалістів для того щоб вони створили враження великої кількості людей, яка ніби виступає за певну ідею, котра вигідна замовнику.

Спеціалізованих досліджень феномену астротурфінгу на даний час ще не виявлено. Елементи зазначеної технології поверхово зачіпаються в соціологічній, політологічній, філософській та, в першу чергу, комп'ютерній літературі в рамках проблеми використання маніпулятивних технологій в Інтернеті. Питання дослідження астротурфінгу в Україні викликало зацікавленість таких науковців як Ю. Данько, У. Стефанчук, А. Бієнков, А. Матійчик.

Оскільки серед науковців немає єдиної думки щодо визначення терміну «астротурфінг», спробуємо сформулювати власне. Отже, астротурфінг - це спосіб викривлення дійсності та зміщення акцентів у соціальних мережах та електронних ЗМІ за допомогою новітнього сучасного програмного забезпечення або

інтернет-користувачів для штучного управління громадською думкою.

Астротурфінг дає змогу створити фейкову громадську думку або інтерпретацію події, яку користувачі мережі Інтернет сприйматимуть як справжню і діятимуть згідно з нею.

У ХХІ ст. астротурфінг є одним з засобів ведення інформаційної війни. Мережева війна – це новий різновид війни, яка ведеться переважно в інформаційній сфері і ґрунтується на використанні ефекту резонансу, коли найрізноманітніші, на перший погляд, не пов'язані між собою, ідеологічні, громадські, суспільні, економічні, етнологічні, міграційні процеси скеровуються зовнішніми операторами для досягнення конкретних цілей [16, 160]. Мережева війна, в умовах якої опинилася на даний час Україна, стала причиною того, що проблемі астротурфінгу приділяється все більше уваги як на рівні безпеки держави, так і у повсякденному житті громадян. Так, прокремлівські групи фінансують широку мережу онлайн-активістів, щоб створити ілюзію широкої підтримки Володимира Путіна у його політиці та питаннях ведення широкомасштабної війни на території України.

За даними загальнонаціонального опитування новини дізнаються з соцмереж 63% людей, лише 19% – виключно з них. З телебачення – 48% респондентів і лише 8% – виключно з нього. Інші джерела – радіо та друковані видання – разом використовують лише 20% українців [1]. Найбільше в Україні довіряють інтернет-публікаціям і новинним вебсайтам (50 %), телебаченню (41%) та соцмережам (32%). Джерелами, яким довіряють найменше, респонденти назвали радіо (9%) та газети (16%) [11].

Варто зазначити, що за останній рік цей рівень дещо знизився, що пов'язано з наявністю великої кількості суперечливих повідомлень, дезінформації, спотвореної інформації та використанням ЗМІ у корисливих цілях політиками та можновладцями.

Маючи на увазі зміст та роль інформації у сучасному світі, американський вчений М. Маклюєн висловлює відому думку: «Істинно тотальна війна - це війна за допомогою інформації» [10]. «ЗМІ мають справу з інформацією і саме контроль за інформацією дає змогу маніпулювати масовою свідомістю, створювати у ній модель вигідної суб'єкту впливу дійсності та вирішувати, які проблеми на сьогодні є найбільш актуальними. Громадська думка через медіа - свідомість значно спотворюється та має значні відмінності з реальністю» [4, 33].

Одним із найпоширеніших способів впливу ЗМІ на аудиторію, а отже і на громадську думку є маніпуляція. Американський професор факультету ЗМІ Герберт Шіллер характеризує маніпуляцію як приховане програмування думок, намірів, почуттів, ставлень, установок поведінки. С.Кара-Мурза аналізує маніпуляцію з позиції політичної влади. Він вважає, що маніпуляція – це вид застосування влади, при якому той, хто володіє нею, впливає на поведінку інших, не розкриваючи характер поведінки, яку він від них очікує [8, 11].

Маніпулювання, на нашу думку, завжди має негативні наслідки, адже обмежує індивідів у можливостях свідомо діяти, обирати та приймати рішення. Громадська думка при цьому стає інструментом у руках маніпулятора і втрачає здатність повноцінно виконувати функцію соціального інституту.

Основними методами, що використовує астротурфінг є метод дезінформації, метод тролінгу, метод пропаганди та метод лляльководства.

Метод дезінформації - це поширення неправдивої інформації, що здійснюється спеціально, щоб завдати шкоди особі, соціальній групі, організації чи країні. Термін «дезінформація» означає процес маніпулювання інформацією: введення будь-кого в оману шляхом забезпечення неповної інформації або повною, але непотрібною інформацією, спотворення контексту, спотворення частини

інформації. За допомогою дезінформації здійснюється такий маніпуляційний вплив, в якому майстерність маніпулятора використовується для прихованої реалізації цілей адресата, бажань, намірів, відносин або установок, які не збігаються з тими, які в даний час доступні. Вплив за допомогою дезінформації, спрямований на зміну напрямку діяльності іншої людини, залишається непомітним. Наприклад, після нелюдського обстрілу лікарні та пологового будинку в Маріуполі, путінські підлабuzники готові виправдовувати навіть такі звирячі вчинки. Нелюди показали всьому світу, що готові вчиняти та підтримувати будь-які злочини. Низка діячів російської державної пропаганди заявив, що атака на пологовий будинок в Маріуполі — не рашистський авіаналіт, а «постановка». Водночас вони стверджують, що в пологовому будинку були не породіллі з лікарями, а бійці батальйону «Азов», які ще 5 березня вигнали вагітних жінок, лікарів та породіль із дітьми та влаштували свою вогневу точку в будівлі.

Метод тролінгу — це вид віртуального спілкування з порушенням етики мережевої взаємодії, що виражається у вигляді прояву різних форм агресивної, знущальної і образливої поведінки для нагнітання конфліктів [3, 97].

Мережевий тролінг — це створення завідомо провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікти між учасниками мережевого співтовариства, хвилю правок, а також ввести користувачів в марну конфронтацію. Важливо відзначити, що тролі здійснюють свою діяльність будь-якими доступними їм засобами: від примітивного розміщення образливих повідомлень до плідної цілеспрямованої роботи в команді собі подібних з метою внесення хаосу у групі вибраного ними сайту чи форуму в якості жертви.

Прикладами тролінгу є скандал навколо фотографій, на яких українська стрибунка у висоту Ярослава Магучіх на Олімпіаді-2020

на Токіо обіймалася з росіяню Марією Ласіцкене викликав хвилю хейту зі сторони читачів соціальних мереж та спортивних уболівальників. Ще одним прикладом для тролігну в умовах війни 2022 р. став розшук українського націоналіста Степана Бандери «кадірівцями». Соціальні мережу буквально вибухнули мемами, щоб українці не розповідали, де саме переховується Бандера, та навіть «оживили» портрет Степана Андрійовича.

Метод пропаганди – це форма комунікації, спрямована на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції.

Пропаганда буває відкрита і прихована. Джерело і мета відкритої пропаганди очевидні, тому її легко сприймати критично (наприклад, смс-повідомлення, які розповсюджують рашисти українським солдатам із закликом здатися). Прихована пропаганда маскується під суспільно важливу інформацію. Для пропагандистського медіа важливо приховати, хто за ним стоїть, і якою є його мета. Для цього в Росії заблокували YouTube, Twitter, Facebook, закривають або під дулом автомата змушують мовчати ліберальні медіа. Проте пропагандистські ЗМІ декларують себе як об'єктивні медіа.

Прикладом російської пропаганди є наративи, що все йде за планом, «спецоперація в Україні» розгортається так, як вони її замислили, і триватиме до досягнення своїх божевільних цілей, Росія «високоточною зброєю вражає військові цілі», що «мирне населення не страждає», що «українська армія не чинить спротиву», а переможне просування російської армії ускладнюють тільки «бандеромобілі» і «українські нацисти».

Метод «ляльководства» (SOCKPUPPET) — це метод штучного нагнітання ажіотажу в Інтернеті за допомогою клонів або інтернет-ботів. Спеціальні програми автоматично генерують тисячі фейків

шляхом створення облікового запису для інформаційного впливу на інтернет-користувачів. Програми-роботи, або ботнети, як правило, створюються для імітації спілкування з живими користувачами або генерування «лайків». Найчастіше їх неможливо відрізнити від справжніх користувачів навіть за IP-адресами комп'ютерів, так як вони нерідко прив'язані до інших «фейкових адрес». Соціальні боти здатні за кілька місяців створити історію, репутацію, зав'язати довірчі відносини з мікроблоггерами, а також наростити аудиторію.

Прикладами ляльководства є поширення ігор «Синій кит» та ігри в Кальмара, в який розробники скеровують дії гравців та демонструють хід ігор та результати в соціальних мережах.

Ще одним різновидом астротурфінгу є cancel culture — культура скасування - процес відкликання підтримки медійної особи чи компанії внаслідок їх суперечливих дій чи некоректних висловлювань, які є образливими для певних соціальних груп. Найчастіше cancel culture виглядає як масове вираження користувачами соціальних мереж критики та осуду на адресу «винуватців». Cancel culture переноситься у реальне життя шляхом висловлення закликів до звільнення особи, закриття компанії або розірвання контрактів з брендами. Яскравим прикладом культури скасування є кампанія в соціальних мережах про бойкот бренду цукерок Yago, викликаний селфі власниці бренду Юлії Прівалової в Москві та анекдотом про «бандерівців». Ще одним прикладом є відмова переможниці національного відбору на Євробачення співачці Аліні Паш представляти Україну через її незаконну поїздку до Криму.

Слід зазначити, що астротурфінг є небезпечним для стабільності і цілісності будь-якої держави. Закон України «Про національну безпеку України» визначає види безпеки серед яких безпека інформаційного простору міститься у положеннях про Стратегію кібербезпеки України. У законі також указані засади

реалізації міжнародної політики у сфері національної безпеки, зокрема, інформаційної, на захист національних інтересів України. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає основи захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі. Визначаються також індикатори кіберзагроз, однак, жодним чином не визначається поняття астротурфінг [5]. Це є великою загрозою державним інтересам демократичного суспільства.

Розвиток інформаційних технологій спричинило переворот у способах та формах соціального спілкування. Завдяки появі Інтернету віртуальне спілкування замінило більшу частину вербального спілкування. Кіберсоціалізіція суспільства надала змогу зародитись і потенційним небезпекам, серед яких астротурфінг, у різних його проявах.

Отже, використовуючи маніпулятивні техніки, засоби масової інформації перестають виконувати свою основну функцію в суспільстві – інформаційну, що призводить до порушення процесу політичної комунікації.

Астротурфінг у своєму арсеналі має багато засобів, за допомогою яких може здійснювати маніпулювання громадянською свідомістю, створення «уявної реальності», тому надзвичайно важливим є вироблення системи заходів гарантування та забезпечення дотримання усіма носіями інформації обов'язку подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію.

За допомогою соціальних мереж ведеться постійний аналіз суспільної свідомості населення, вивчаючи громадську думку, а водночас активно впливаючи на неї, більше того – формуючи її. Однією з визначальних ознак позитивної діяльності соціальних мереж є знання своєї аудиторії: соціального, демографічного та інших показників, а також її духовного стану.

Соціальні мережі у суспільстві є не лише способом впливу на маси, але й засобом участі мас в соціальному управлінні. Ця участь здійснюється на базі всебічного інформування громадськості про соціальне життя в цілому та про діяльність окремих соціальних інститутів. Громадська думка може формуватися стосовно тільки тих явищ і фактів соціального життя, які є інформаційно доступними спільноті. Чим вищою є інформованість громадськості, тим компетентнішою є громадська думка.

Список використаних джерел та літератури:

1. Більшість українців отримує новини з соцмереж та онлайн-видань – дослідження. URL: <https://detector.media/infospace/article/193918/2021-11-17-bilshist-ukraintsiv-otrymuie-novyny-z-sotsmerezh-ta-onlayn-vydan-doslidzhennya/> (дата звернення 26.05.2021)
2. Данько Ю. А. Астротурфінг як інструмент віртуальної маніпуляції та політичної пропаганди в умовах інформаційної доби. Сучасне суспільство. – 2015. – Вип. 2(1). – С. 38-49. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_2\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_2(1)_6) (дата звернення 08.08.2021)
3. Данько Ю.А. Тролінг – мережевий феномен сучасності. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах». Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2014. – 156 с.
4. Демідова А.А., Ярова А.Б. Засоби масової інформації як «четверта неформальна гілка публічної влади» / А.А. Демідова, А.Б.Ярова// Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Управління ресурсним забезпеченням господарської

діяльності підприємств реального сектору економіки» (30 жовтня 2017 р.). – Полтава: ПДАА, 2017. – С. 33-34.

5. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Відомості Верховної Ради України. – 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення 13.04.2021)

6. За рік кількість українців у соцмережах зросла на 7 мільйонів – дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/17/672023/> (дата звернення 06.03.2021)

7. Інтернет-сайти, ТБ чи соцмережі: яким джерелам інформації українці довіряють найбільше – соціопитування. URL: <https://news.kherson.ua/post1374339>

8. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. URL: http://www.probib.narod.ru/social/karam/kara_soz/index.html (дата звернення 02.07.2021)

9. Кухта Б. Політична влада та її рішення / Б. Кухта. – Львів: ЦПД, 2006 – 240 с.

10. Макаренко Л. П. Еволюція форм та методів ведення інформаційної війни. URL: <http://oaji.net/articles/2014/797-1402908125.pdf> (дата звернення 17.11.2021)

11. Найпопулярнішими джерелами новин для українців є пошукові системи та соцмережі – дослідження. URL: <https://zmina.info/news/najpopulyarnishymy-dzherelamy-novyn-dlya-ukrayinciv-ye-poshukovi-systemy-ta-soczmerezhi-doslidzhennya/> (дата звернення 09.09.2021)

12. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания / Э. Ноэль-Нойман. – Пер. с нем. – М. : Прогресс-Академия, 1996. – 352 с.

13.Осовський В. Л. Проблема інституціалізації громадської думки / В. Л. Осовський // Політологічні читання. – 1992. – № 3. – С. 51–57

14.Почепцов Г. Г. Паблік рилейшнз : [навч. посіб.] / Г. Г. Почепцов. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 506 с.

15.Прасюк О. Громадська думка як суспільно-політичний феномен.

URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nznuoasksk_2010_2_29.pdf (дата звернення 17.07.2021)

16.Чукот С.А. Впровадження електронного урядування в умовах мережевої війни. Проблеми теорії та практики управління. - 2018. - №1 – с. 159-171.

Ж.М. Кілівнік,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **О.В. Охман,**

Кандидат юридичних наук

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПРИНЦИПІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Механізми забезпечення академічної доброчесності та інструменти для боротьби з плагіатом реалізовані у внутрішніх стратегічних документах з дослідницької етики та законодавчих принципів, реалізовані у текстах нормативних актів та програмних документів основних гравців у науковій політиці у Європі.

Слід зазначити, що на відміну від Сполучених Штатів, де чесність є академічною та охоплює всі галузі функціонування вищих навчальних закладів та дослідницьких інститутів, у Європі доброчесність є більш актуальною з точки зору досліджень, ніж використання терміну «академічна доброчесність». у ключових документах та деклараціях, що стосуються розвитку Європейського дослідницького простору та дослідницької політики в ЄС.

З метою всебічного аналізу наукової політики в Європейському дослідницькому просторі щодо академічна діяльності необхідно проаналізувати її місце в програмних роботах та документах ключових зацікавлених сторін: документи ЄС та Європейської комісії, Європейської асоціації університетів (EUA), Європейський науковий фонд (ESF) Science Europe, Всеєвропейська асоціація академій наук (ALLEA), Європейська рада аспірантів і молодих вчених (Eurodoc) [1].

Початком актуалізації теми академічної доброчесності можна вважати 2010 рік, коли відбулася Всесвітня конференція з академічної доброчесності, де ESF вперше представила документ під назвою «Європейський кодекс дослідницької доброчесності», який вони опрацювали разом з ALLEA. Структура Кодексу була укладена таким чином, щоб показати відповідні практики та норми у цій сфері, їх порушення (недоброчесності в науці) та основні правила поведінки щодо підвищення довіри та доброчесності в європейському просторі, незалежно від національних кордонів. У грудні 2015 року Science Europe, організація, яка об'єднує національні фонди та установи, що фінансують дослідження в європейських країнах, опублікувала повідомлення «Дослідницька доброчесність: що це означає, чому це важливо і як ми можемо її забезпечити» [2, с. 17-18].

Дослідницька доброчесність сьогодні є політичним пріоритетом Європейської комісії, яка має окремий сектор етики та дослідницької доброчесності в Генеральному директораті досліджень та інновацій. Проте наразі ключовим політичним документом слід вважати Висновки Ради ЄС, де зазначено, що дослідницька гідність є запорукою наукової досконалості та соціально-економічного зростання.

У цьому документі дослідницька доброчесність, згідно з Асоціацією університетів Ірландії та Королівською академією Ірландії, розуміється як проведення досліджень відповідно до найвищих стандартів професіоналізму та вимог, точності, об'єктивності та правдивості даних досліджень у публікаціях та інших місцях. Якісна наукова практика включає питання наукової етики в дослідницькому проекті та на етапі експериментів, а також публікаційну етику при аналізі та поширенні публікацій [3, с. 51-52].

Рада вважає, що дослідницька доброчесність є основою високоякісних досліджень і передумовою досконалості в галузі науки та інновацій у Європі та за її межами.

Рада відзначає важливість досліджень та інновацій, заснованих на академічній свободі та доброчесності, як основних інгредієнтів для створення міцної бази знань, яка стимулює соціально-економічний розвиток та просування, а також покращує рівень життя, здоров'я та добробут громадян.

Рада визнає важливість відкритої науки як механізму підвищення дослідницької доброчесності і водночас зазначає, що доброчесність сприяє відкритості науки [4].

Рада ЄС пропонує впроваджувати такі заходи: підтримувати та розвивати існуючі мережі, присвячені дослідницькій доброчесності (наприклад, Європейська мережа організацій науково-дослідницької доброчесності (ENRIO); підготовка тренерів з питань академічної доброчесності; активізація обміну досвідом в рамках Комітет Європейського дослідницького простору та інновацій (ERAC). Важливо звертатися до всіх зацікавлених сторін, включаючи окремих дослідників, дослідницьку спільноту, науково-дослідні організації та установи, що фінансують дослідження, університети, органи державної влади та редакторів наукових журналів, для формування та реалізації політики, спрямованої на популяризацію доброчесності та запобігання та подолання недоброчесності.

Окрім Висновок Ради ЄС, у чинній нормативно-правовій базі у сфері науки та досліджень передумовами для реалізації окремої політики щодо академічної доброчесності є такі документи: основні права Європейського Союзу (повага за академічну свободу та наукові дослідження без обмежень) і, зокрема, Європейський кодекс академічної доброчесності (ESF – ALLEA) тощо.

Як бачимо, тема академічної доброчесності стала центром наукової політики Європи та окремих країн. Європейський кодекс поведінки академічної доброчесності, розроблений у 2010 році, був суттєво доопрацьований під керівництвом Загальноєвропейської асоціації академій наук (ALLEA), були проведені громадські

консультації з ключовими академічними та приватними зацікавленими сторонами та 2 новим європейським. Кодекс був представлений Європейській Комісії та опублікований на офіційних сторінках відповідних організацій.

Одним із ключових гравців у процесі консультацій та вдосконалення нового проекту Європейського кодексу дослідницької доброчесності на європейському рівні є Європейська університетська асоціація EUA. EUA у своїй декларації [5] підтримала як цей документ, так і саму тему дослідницької доброчесності, зазначивши, що Кодекс має бути основою для інституційних та національних кодексів/документів про академічну доброчесності.

Позитивним, на думку EUA, є відмінність між дослідницькою чесністю та науковою етикою. Однак, враховуючи складність процесу валідації в Європейському Союзі, цей Кодекс може бути легітимізований самим академічним середовищем, зокрема його ключовими організаціями. І важливу роль у цьому процесі може зіграти Платформа зацікавлених сторін Європейського дослідницького простору при Європейській комісії, яка володіє всіма компетенціями в процесі валідації у широкому форматі.

Але, незважаючи на загальну позитивну оцінку проекту Кодексу, Європейська асоціація університетів зазначає, що Кодекс чітко не вирішує питання дослідницької діяльності в докторантурі та розвитку молодих науковців. Саме в цій сфері, на думку європейських університетів, академічна доброчесність має бути в центрі особливої уваги та політики, тому ці питання входять до основних компетенцій Ради з докторської освіти (EUA – CDE).

Отже, у країнах ЄС існують найпоширеніші методи та інструменти для боротьби з плагіатом і запобігання плагіату.

У Великобританії створено Офіс незалежного арбітражу, діяльність якого спрямована на реагування на недобросовісні практики у сфері академічної для виявлення плагіату та політики

щодо його використання було використано спеціалізоване програмне забезпечення, розроблені та впроваджені вищими навчальними закладами інституційні політики щодо запобігання та боротьби з плагіатом.

В Австрії збирали статистику щодо виявлених випадків плагіату, розроблено національні вимоги до досліджень з точки зору академічної доброчесності (Austrian Agency for Research Virtue), використовували спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення плагіату.

У Швеції діє національна система збору статистичних даних про виявлені випадки академічної нечесності в університетах та оприлюднення на їх основі щорічних звітів, на національному рівні визначено порядок усунення порушень у сфері академічної доброчесності, що передбачає створення спеціальних інституційних комісій на місцевому рівні, очолюваних університетом, використовували спеціалізоване програмне забезпечення для виявлення та уникнення плагіату, яке є в багатьох освітніх програмах шведських університетів на рівні бакалаврату та магістратури освітніх компонентів академічної доброчесності.

Проте ці країни також зіткнулися з певними труднощами на шляху утвердження академічної доброчесності. По-перше, часто буває важко довести, що оформлення письмових документів під час навчання студентів іншою особою за запитом становить загрозу академічним стандартам. Не всі університети мають прозорі та справедливі інституційні системи для боротьби з плагіатом. Обмежений вільний доступ до статистичних даних про виявлені випадки плагіату, зосередженість більше на післядипломній освіті (магістратура, аспірантура) та сфері наукових досліджень, відсутність єдиної політики та систем протидії плагіату у ВНЗ у сфері академічної поведінки. Формально обов'язкова вимога до викладачів довести свідомий «намір» порушити академічну доброчесність з боку

студента до того, як він буде покараний, ускладнює процес усунення порушень і часто демотивує викладачів своєчасно повідомляти про відповідні випадки.

Всі ці проблеми близькі і нашій країні. Використовуючи досвід інших держав, ми можемо не лише уникнути багатьох помилок, а й навчитися на позитивному досвіді створити міцну систему академічної доброчесності [6, с. 15-17].

Таким чином, огляд європейського контексту, нормативного, організаційного, дозволяє зробити висновок, що академічна доброчесність сьогодні є одним із найважливіших елементів державного управління та напрямів політики у сфері вищої освіти та науки на всіх рівнях: інституційному, національному та загальноєвропейська, що зумовлює її інституціоналізацію, і кодифікацію.

Складність і багатовимірність дослідження доброчесності і безбожності (патологій) вимагає формування специфічних процедур, механізмів, рішень, а також окремої категорії фахівців з цих питань.

Загальними тенденціями розвитку академічної доброчесності майбутніх спеціалістів для європейських університетів є глобалізація, децентралізація освіти, впровадження професійної етики, деонтології в навчальний процес, інтернаціоналізація та інформатизація, дотримання стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти; розробка стандартизованих процедур оцінювання політики вищої освіти щодо академічної доброчесності; впровадження методів навчання з метою підвищення кваліфікації вчителів з питань сучасного академічного письма та підвищення їх мотивації у застосуванні таких методів у своїй роботі; широке використання культури академічного письма; підвищення якості наукових публікацій науковцями шляхом дотримання вимог до структури наукових статей; впровадження освітніх онлайн-тренінгів, партнерство між вищими навчальними закладами та суб'єктами

господарювання. Це сприяє формуванню конкурентного середовища для студентської молоді, стимулюючи її до здобуття знань та набуття практичних професійних навичок [7, с. 4-5].

Отже, впровадження академічної доброчесності в наукове життя України є нагальною потребою сучасного розвитку академічного середовища. Систематична профілактика розладів академічної поведінки має стати нормою нашого академічного життя. Сучасні виклики часу досить сильно впливають на принципи та основні складові доброчесності, тому подолати їх можна лише за умов комплексного підходу: міжнародного, національного, галузевого та локального.

Список використаних джерел та літератури:

1. International Center for Academic Integrity / Official website. URL: <http://www.academicintegrity.org/icai/home.php>
2. Science Europe: Research Integrity Practices in Science Europe Member Organisations. Brussels, 2016. URL: https://www.scienceeurope.org/media/onrhl1tf/science_europe_integrity_survey_report_july_2016_final.pdf
3. Андрощук Г. Авторське право і апропріація у мистецтві: межі доступного. *Інтелектуальна власність в Україні: науково-практичний журнал*. 2015. С. 51-58.
4. Research integrity – Council conclusions. – Access mode. URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14853-2015-INIT/en/pdf>
5. EUA Response to the draft of the European Code of Conduct for Research Integrity. – Access mode URL: <https://eua.eu/component/publications/publications.html?id=420:eua-reponse-to-the-european-code-of-conduct-for-research-integrity>
6. Христинченко, Н. П. Характеристика основних суб'єктів юридичної відповідальності в сфері науки. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. 15-17 с.

7. Тицька Я.О. Академічна доброчесність як елемент системи забезпечення якості освіти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (Сер.: Юриспруденція). 2018. №34. С. 4-7.*

О.Л.Ковальчук,
старший викладач

ГЕОПОЛІТИКА І ВІЙНА: ЕКОНОМІКА ТА ЯДЕРНА ЗБРОЯ

З часів Александра Македонського (356-323 р. до н.е) і до великих географічних відкриттів XVI ст. «шовковий шлях був життєво важливою артерією між Європою і Далеким Сходом, по якій безупинно транспортували цінні і рідкісні товари: шовк, прянощі, тощо. З III по VII ст. Візантія і Сасанідська імперія вели між собою боротьбу за «світове економічне панування», тобто за контроль над шляхами, якими на Захід доставлялися товари з Китаю та інших країн Далекого Сходу. Впродовж XIII ст. імперія, заснована Чингісханом, збагачувалася завдяки контролю над «шовковим шляхом», де монголи забезпечували безпеку караванів. Безупинні конфлікти за право контролювати сухопутні і морські (через Індійський океан) шляхи між Далеким Сходом і Європою набули воістину всесвітнього масштабу з урахуванням (починаючи з XVI ст.) Атлантичного і Тихого океанів у системі міжнародних торгових зв'язків. Після відкриття Америки Христофором Колумбом Атлантичний океан перестав бути невідомим морем на краю Землі і незабаром став причиною суперництва між великими державами. За право контролю над Атлантикою вели боротьбу спочатку Іспанія і Португалія (XVI ст.), потім Іспанія, Голандія, Франція й Англія (XVII ст.), пізніше Франція і Англія (XVIII ст.). Чому так сталося? Відповідь очевидна – економічний розвиток ніколи не буває рівномірним, незалежно від того, чи йдеться про підприємства, про галузі економіки або про держави. Відбувається безупинна боротьба за ринки збуту, за поділ світу, за володіння колоніями, за контроль над окремими просторами. Держава

як суб'єкт міжнародних політичних і економічних відносин, як політична влада на цій території постійно прагне контролювати потоки (товарів, капіталів, людей і навіть ідей). Збори, одержувані завдяки цьому (мита, податки, тощо), дозволяють державі мати необхідні кошти як для утримання поліції й армії, так і для підвищення свого іміджу. Крім того, за словами німецького соціолога М. Вебера, держава володіє «монополією на узаконене насильство». Вона може карати своїх громадян, але тільки держава може захистити потоки товарів, золота, грошей, послуг і інформації від небезпечної конкуренції [1, ст.267].

Хоча політика і панує над економікою, остання постійно володіє колосальною руйнівною силою, спроможністю створення ракет, здатних нести цю зброю на величезні відстані з неприпустимою раніше швидкістю. В результаті цього просторові характеристики втрачають будь-яке значення, вся земна куля може перетворитись на одне велике поле війни. Зараз світ стоїть перед загрозою третьої Світової війни.

Антагонізм між Сходом і Заходом, між тоталітаризмом і демократією підтвердив, що, здавалося б, немислимі ситуації (наприклад, світова система, що сформувалась навколо двох полюсів – СРСР і США), фантастичні досягнення науки і техніки (ракетно-ядерна зброя) не ведуть до радикального відновлення людства. Навпаки, усе нове, незвичайне підпадає під вплив вічного і постійного.

Чи могла науково-технічна революція, в результаті якої з'явилася ракетно-ядерна зброя, призвести до усунення геополітики? Відповідь на це запитання непросте. Геополітика, основи якої були розроблені в першій половині XX ст.. Маккіндером і Хаусхофером, спрямована на забезпечення перемоги у війні, тобто у боротьбі за контроль над визначеним простором. Поява ядерної зброї та її

транспортування внесли істотні корективи в цю проблематику [1, ст.267].

Війна неможлива в тих формах, які були притаманні попереднім світовим конфліктам. Через величезну руйнівну силу сучасної зброї ядерна держава росія сьогодні погрожує її застосуванням. Сьогодні простір, відстань, природні перешкоди і переваги рельєфу втратили своє стратегічне значення, оскільки будь-яка ціль на землі може бути уражена ракетою – носієм ядерної зброї через кілька хвилин після її запуску. Час і простір дуже скоротилися. Тепер ситуацію оцінюють не в місяцях, днях і годинах, а в хвилинах і секундах. Але простір відіграє не останню роль під час воєнних дій. Наприклад, атомні підводні човни майже невразливі порівняно з ракетами наземного базування.

У 50-60-х роках США і Радянський Союз пересвідчилися, що використання ядерної зброї має своє обмеження. Звичайно ця зброя може спричинити колосальні руйнації на території противника, але той, хто її застосує, навіть якщо сам не ризикує піддатися відповідному ядерному удару, буде звинувачений світовою громадськістю в таких жакликих діях. Наявність ядерної зброї у багатьох країн світу та, особливо в росії в тепешній війні створює для людства дуже небезпечну ситуацію.

«НАТО має бути готовим завдати ядерного удару, якщо росія зробить це першою». Така заява, озвучена чи не вперше високопосадовцем НАТО, змусила Кремль занервувати.

«Запустивши систему оборони від балістичних ракет у Румунії та просуваючи свою військову інфраструктуру на Схід, НАТО намагається посилити конфронтацію», – заявив міністр закордонних справ росії Сергій Лавров у Білорусії. Росія ж, за його словами, шукає миру.

«У наших відносинах з НАТО та ЄС є спільна зацікавленість у тому, щоб Європа була позбавлена роздільних ліній. Поки наші

західні партнери діють з відвертим упередженням, ми налаштовані на конструктивний вихід з цього глухого кута. Головне, щоб ті, хто створив штучні труднощі у загальноєвропейському процесі, щоб вони ці складнощі зняли з порядку денного», – сказав Лавров. [2]

Очевидно, Сергій Лавров називає «штучними труднощами» реакцію Заходу на анексію Росією Криму та її агресію в Україні.

«Я думаю, усі союзники вже розуміють, можливо, краще, ніж вони розуміли одразу після анексії Криму, що ми маємо справу з Росією, яка є реваншистською силою, що домагається перегляду домовленостей, досягнутих після Холодної війни, яка заявляє про свої права впливу на своїх сусідів, яка застосовує силу для зміни кордонів», – заявив заступник генерального секретаря НАТО Александр Вершбоу.

За два місяці до ключового саміту НАТО в Варшаві Вершбоу розповів, що альянс приймає загрозу російської агресії з усією серйозністю і раптом що – готовий скористатися усіма засобами стримування, включаючи ядерний.

«По-перше, ми повинні нагадати, що ми – ядерний альянс і ми нагадаємо в Варшаві, що у нас є ядерний компонент, який підкріплює наші традиційні кроки. Це не означає, що ми повинні дзеркально відображати дії Росії, але ми мусимо, принаймні, чітко продемонструвати нашу позицію. У росіян не повинно бути сумнівів, якщо вони наважаться застосувати ядерну зброю, – це змінить усю суть конфлікту. НАТО є ядерним альянсом, який здатний відповісти. Ми повинні переконати їх, що вони не можуть ані шантажувати нас, ані думати, що можуть змусити нас до поступок через обмежене використання ядерної зброї», – додав Александр Вершбоу [2].

Пол Грегорі – американський економіст вважає: «Росія – це дуже слабка країна, проте в неї є ядерна зброя. Але ми не можемо не рахуватися з Росією, тому що поєднання слабкості та ядерної зброї робить її більш небезпечною. Наприклад, російська військова

доктрина визнає, що як слабша країна, Росія не може виграти конвенційну війну. Тому вони відкрито говорять про можливість використання ядерної зброї у разі, якщо суперник їх переважає. Ядерна зброя є невід'ємною частиною їхньої військової доктрини [3].

Сьогодні російська економіка становить близько 5% від світової (у 2018-2019рр. – близько 3%). У цьому сенсі Росія – слабка країна, і вона й далі слабшатиме за відсутності реформ.

«На мою особисту думку (ПГ), найбільша негайна загроза – це альянс Китаю та Росії, який створює Холодну війну – II. Такий альянс був би реальним суперником США. Як ставитися до Китаю (як до друга чи як до ворога) – одне з найважливіших питань американської політики. Демократи переважно ставилися до Китаю як до потенційного друга, особливо якщо зростання Китаю триватиме. Республіканці на чолі з Трампом вважають – Китай є нашою найбільшою загрозою. Інше велике питання політики США – це чи потрібно країні вийти з Європи та дозволити Європі (включно з Україною) «піклуватися про себе самій». Ця ідея має велику суспільну підтримку, і, звісно, це впливає на Україну» [3] .

Стрімкий розвиток високих технологій у ХХІ ст. втілюється і в сучасних системах озброєння і військової техніки, а високоточна зброя, нові покоління крилатих ракет, бойових літаків та зразки воєнних технологій дають привід такій недолугій країні-агресорці як росія (країні-спонсору тероризму) шантажувати весь світ. Є велика надія на те, що світові санкції, запроваджені щодо росії , будуть руйнувати її економіку і, відповідно, ця держава не буде мати коштів на нарощення будь-якого озброєння.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О. Геополітика. - Київ: МАУП, 2004. – 296 с.

2. <https://www.ispc.org.ua/archives/3442>
3. <https://voxukraine.org/pol-gregori-rosiya-tse-slabka-krayina-z-yadernoyu-zbroyeyu/>

В. І. Курачинов,
здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Т. М. Черкасова,**
старший викладач

ОСНОВНІ ПРИЧИННИ ВИНИКНЕННЯ ПТСР ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ КЛІЄНТАМ, ЩО МАЮТЬ ВІДПОВІДНІ ПРОЯВИ

«Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це порушення психічного стану, що може розвинутиися після травматичної події» [3].

Взагалі актуальність теми ПТСР у даний час дуже висока. З надмірним стресом стикається майже кожен без виключення: як і чоловіки, так і жінки з дітьми. Близько 25–30% осіб, які перенесли травматичну подію, можуть зазнати ПТСР [1]. Актуальність психокорекційної роботи з такою категорією громадян є необхідною умовою здоров'я нації, оскільки в такий руйнівний процес завжди залучені в тій чи іншій мірі діти, які навчаються на прикладі значних близьких людей, а не шляхом морально-нотаційного впливу. Успішність такого корекційного процесу залежатиме від комплексу заходів (індивідуальна, сімейна, групова терапія), що включають такі методи як екзистенційна, когнітивно-поведінкова, гештальт-терапія, арттерапія, психодрама, психодинамічна психотерапія, що здійснюються в рамках індивідуальної програми та на підставі терапевтичного контракту. усвідомлено зафіксованими цілями та завданнями.

ПТСР розвивається у людей, які пережили загрозливу для життя чи гідності ситуацію. Серед них:

1. ветерани війни,

2. цивільні, які перебували або все ще перебувають в зоні бойових дій,

3. жертви сексуального чи/та фізичного насильства,

4. полонені та жертви катування,

5. свідки терактів,

6. люди, які перебували в зоні стихійного лиха,

7. інші люди, які знаходяться в кризових ситуаціях, що можуть травмувати психіку [3].

Стресові розлади часто пов'язані з нервовим перенапруженням та травмою. Вони можуть розвинути в людини, якщо вона пережила шоковую, страшну або небезпечну подію, що виходять за рамки типового. Особа, що страждає на ПТСР могла бути безпосереднім учасником або свідком травмуючої ситуації [2].

Прояви ПТСР:

1. Постійні думки про травматичну подію. Вони виникають мимоволі, сняться або вертаються як флешбеки (старий спогад, який знову яскраво повернувся).

2. Життя в повній бойовій готовності. Така людина миттю спалахує, дратується, тривожиться і переймається думками про власну безпеку.

3. Уникнення згадок про травму – небажання говорити про подію чи бути поруч із людьми, які про неї нагадують. Емоційна порожнеча, відсторонення від близьких та втрата інтересу до колись улюблених речей.

4. Панічні атаки: відчуття сильного страху, поверхнєве дихання, запаморочення, нудота, прискорене серцебиття і біль за грудиною.

5. Хронічний біль, головні болі, діарея, відчуття стиснення і печії за грудиною, судоми, біль в попереку.

6. Недовіра: втрата довіри до людей і переконання, що світ небезпечний.

7. Негаразди в буденному житті: проблеми з роботою чи її пошуком, у школі чи стосунках.
8. Зловживання алкоголем, сигаретами та наркотиками.
9. Проблеми в стосунках, віддалення від партнера/партнерки.
10. Суїцидальні думки [3].

Не обов'язково мають бути в клієнта всі перелічені прояви, щоб визначити наявність посттравматичного стресового розладу. Така діагностика насить скоріше експертний характер і займатися нею мають виключно відповідні фіхівці психологи, психотерапевти, психіатри.

ПТСР піддається лікуванню навіть в осіб, які багато років тому перенесли травматичну подію, але діагностування цього розладу є складним, оскільки багато пацієнтів уникають говорити про свої проблеми [1]. Тому у разі проявів відповідних симптомів людині слід за будь-якої можливості звернутися по допомогу до сімейного лікаря або фахівця із психічного здоров'я. Лікування може бути медикаментозне та/або психотерапевтичне. Зокрема, останнє – це: когнітивно-поведінкова терапія і метод десенсибілізації та репроцесуалізації травми з допомогою руху очей [3].

Відповідно у терапії ПТСР значне місце посідають як психофармакотерапія, і психокорекційні, психотерапевтичні методи. Основне завдання роботи з пацієнтами полягає в тому, щоб допомогти їм повернутись на той рівень функціонування, який існував до травми. Це не означає, що людина стане такою ж, якою вона була до травматичної події, на чому часто наполягають самі пацієнти. У зв'язку з тим, що травма зруйнувала їхню імпліцидну картину світу, їм можуть знадобитися деякі додаткові ресурси. Я або більш гнучкі поведінкові та когнітивні реакції, щоб більш ефективно протистояти стресу при зіткненні з подібними травматичними переживаннями. Тільки за таких умов можна сподіватися, що пацієнти зможуть впоратися з майбутніми стресами. Тобто. завдання

психокорекції загалом визначається як набуття здатності до адаптивного вирішення травмуючих ситуацій.

Види індивідуального консультування які, на нашу думку, найбільш підходять для вирішення даної проблеми це:

- інформуюче консультування – дозволяє надати необхідну психологічну інформацію, виходячи із запиту клієнтки, а також надати допомогу у виборі шляхів та способів подолання травмуючої ситуації.

- особистісно-підтримуюче консультування – сприяє стабілізації особистості у вигляді позитивного підкріплення продуктивних способів поведінки, навчає способам як роботи зі стресом.

- особистісно-змінювальне консультування – спрямовано на гармонізацію особистості у вигляді усвідомлення і опрацювання внутрішніх конфліктів.

Найкращі результатів у лікуванні ПТСР, на наш погляд може забезпечити спільна робота психолога і психіатра, медикаментозна терапія та психологічне пропрацювання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Посттравматичний стресовий розлад: рекомендації з... [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.umj.com.ua> › pos... Назва з титул. екрану. Дата звернення 24.04.2021

2. [2] Що таке посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) - МН4U [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mh4u.in.ua> › shh... Назва з титул. екрану. Дата звернення 25.04.2021

3. [3] Що таке ПТСР та як із ним боротися - Рівненська обласна ... [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua> › shcho... Назва з титул. екрану. Дата звернення 23.04.2021

А.В. Левчунець,

здобувач освіти

Науковий керівник: **О. А. Юхимович,**

вчитель-методист

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ УКРАЇНИ

Економічна криза, обмеженість нафти та газу, їх висока ціна, проблеми постачання, що виникли в Україні внаслідок військового конфлікту на сході України у 2014 р., спонукають до пошуку альтернативних джерел енергії. Це стосується і транспортної промисловості, оскільки транспорт є основним споживачем нафти. Через зростання цін на бензин і дизельне паливо почали падати продажі автомобілів, а провідні автомобілебудівні корпорації світу почали шукати шляхи для виходу з екологічної проблеми. Один зі шляхів, що був запропонований, – це виробництво екологічно чистого транспорту.

«Екологічно чистий транспорт» означає транспорт, який обмежує рівень викидів та відходів, беручи до уваги здатність планети їх поглинати, використовує відновлювані ресурси на рівні або нижче швидкості їх вироблення, обмежує інші впливи на природу ..., і використовує невідновлювані ресурси на рівні або нижче швидкості розробки відновлюваних замінників, в той же час зменшуючи вплив на використання землі та відтворення шуму» [6].

На українських дорогах все частіше можна зустріти незвичайний вид транспорту — електромобіль. Попит на таке авто постійно зростає через економічні кризи, збільшення вартості бензину і газу, погіршення екології та просто через моду.

Чимало людей вважають «батьком» електромобілів Ілона Маска. Але цей вид транспорту не винахід ХХІ ст. Розвиток ринку

електромобілів розпочався ще задовго до американського тріумфу Tesla.

Електромобіль виготовлений раніше за двигун внутрішнього згоряння. Перший електромобіль 1828 р. був створений угорським винахідником Аньосом Джедліком і мав вигляд електроскейтборда. У 1830-1835 рр. прототип електромобіля розробив шотландський винахідник Роберт Андерсон. Автомобіль був схожий на візок із електродвигуном. Згодом на міжнародній виставці електрики у Франції був представлений триколісний електромобіль Густава Трове, який досягав швидкості 12 км/год, максимальна дальність ходу — 26 км. У 1888 р. з'явився перший німецький електромобіль Андреаса Флокена Flocken Elektrowagen.

У 1901 р. Фердинанд Порше розробив гібридне авто Lohner–Porsche Mixte Hybrid із мотор–колесами. Замість важких батарей як джерела енергії авто було оснащено двигуном внутрішнього згоряння, що виконував роль генератора. Електромобілі Studebakers почали випускатися в 1902 р. Саме цього року компанія п'яти братів Студбекер, яка займалась виготовленням карет і возів з 1852 р., зайнялась автомобільним бізнесом. Електромобіль Vabcock на той час став рекорсменом серед електромобілів. У жовтні 1906 р. New York Times повідомив про подолання Бебкоком-молодшим відстані в 100 миль на одному заряді електромобіля.

Спочатку запас ходу і швидкість електромобілів та бензинових «екіпажів» була приблизно однаковою. Недоліком перших електромобілів стала складна система підзарядки, оскільки тоді не існувало перетворення перемінного струму на постійний. Щоб підзарядити «залізного коня», потрібен був електромотор, що працював від змінного струму й крутив вал генератора, до якого під'єднували батареї електромобіля. У 1906 р. винайшли порівняно простий в експлуатації випрямляч струму, що вирішило проблему підзарядки.

Вдосконалення електромобілів досягло вершин наприкінці XIX ст. Тоді електромобілі мали дуже багато переваг над бензиновими авто: вони були відносно дешевими у використанні (середня ціна електромобілів на той час становила приблизно 1000 \$), в них не було шуму і неприємного запаху.

Випуск електромобілів досягнув максимуму в 1912 р., в 20-х роках того ж століття вони дуже широко використовувалися, в основному для перевезення пасажирів.

До 20-х років XX ст. в США та інших передових країнах проклали досить якісні дороги. Тому виникла потреба у засобах пересування, які змогли б проїжджати тривалі відстані без підживлення електрикою. Знахідка в Техасі покладів нафти спровокувала зниження цін на бензин, внаслідок чого автомобілі на бензині стали доступнішими. У 1912 р. Чарльзом Кеттерінгом було створено електростартер, завдяки якому відпала необхідність заводити автомобілі за допомогою ручки.

У 1920-х рр. перше місце у машинобудуванні посіло підприємство американця Генрі Форда, який поставив виробництво традиційних автомобілів на конвеєр. В результаті він знизив ціну на автомобілі від 500 \$ до 1000 \$ за одиницю. Електромобілі ж і далі росли в ціні. До прикладу, у 1912 р. Родстер на електротязі продали за \$1750, а його аналог на бензині за \$650.

Тому розвиток електромобілів як засобів пересування практично зупинився, а автомобілів з двигуном внутрішнього згорання ставало все більше.

Проте основна причина стрімкого поширення автомобілів з двигуном внутрішнього згорання була в тому, що власники нафтових свердловин хотіли продати якомога більше своєї продукції.

Докорінно ситуація змінилася в 70-х роках, коли у світі почалася нафтова криза через політичні конфлікти провідних країн світу. Ціна на паливо щоразу зростала, економіка слабшала. У такий

гарячий період на випуск електромобіля наважується провідна німецька компанія BMW. У 1972 році на Олімпіаді в Мюнхені вони показали світу свою електричну модель.

На початку 1990 р. штат Каліфорнія був одним з найбільш загазованих регіонів США. Каліфорнійським Комітетом Повітряних Ресурсів (CARB) було прийняте рішення про те, що 1998 р. 2% із проданих у Каліфорнії автомобілів не повинні створювати вихлопів, а до 2003 р. таких автівок має стати 10%. Компанія General Motors відреагувала однією з перших і 1996 р. почала серійний випуск моделі EV1 з електричним приводом. Особливістю автівки було те, що вона не продавалася за повною ціною, а була призначена для здачі в оренду.

Деякі автовиробники також почали продаж електромобілів в Каліфорнії. Основною масою користувачів EV1 стали голлівудські зірки. Всього з 1997 р. в Каліфорнії було продано близько 5,5 тис автівок від різних виробників. Судячи з їхніх відгуків, ця перша машина дуже подобалася власникам, тож наступним кроком повинен був стати початок масового продажу електромобілів.

Проте екологічна революція не відбулася, оскільки нафтовиробники домоглися скасування закону, розуміючи небезпеку того, що електромобілі могли витіснити звичайні автомобілі. Майже всі виготовлені електромобілі було вилучено у користувачів, деякі з них подарували музеям.

У 2008 р. у світ виходить перша Tesla Roadster, яка вносить революційні зміни в електричну автопромисловість. Після цього з'являється комерційно успішне японське електроавто Nissan Leaf. Ринок екологічно чистих авто нині неабияк додав і не лише в найрозвинутіших країнах світу.

Завдяки винахіднику, розробнику та менеджеру-революціонеру Ілону Маску та серії його електромобілів Tesla відбулося відродження електромобілів як перспективного виду транспорту. Він не був самотнім у своєму прагненні зробити

електромобіль доступним та поширеним видом транспорту. Однак усі його конкуренти чи компанії-аналоги більше захоплювалися експериментами, аніж реальними серійними моделями. 22—23 травня 2010 р. японський електромобіль Daihatsu Mira EV проїхав 1003,184 км на одному заряді акумулятора. А вже 24 серпня 2010 р. електромобіль Venturi Jamais Contente у штаті Юта встановив рекорд швидкості 495 км/год на дистанції в 1 км. Головну роль в сигменті електромобілів став грати американець Ілон Маск та його компанія Tesla.

Зараз світовий ринок електромобілів знаходиться в стадії нового буму та зростає швидкими темпами. Удосконалення технологій, збільшення відстані пробігу на одній зарядки до 300–400 км, розвиток інфраструктури, мотиви збереження навколишнього середовища, випуск більш доступних моделей електрокарів, субсидіювання цих технологій зі сторони урядів країн роблять перспективи розвитку даного ринку дуже багатообіцяючими.

Електромобіль – це транспортний засіб, який приводиться в рух електричним двигуном і призначений для перевезення людей, вантажів, буксирування причепів та транспортних засобів, виконання різного виду робіт та послуг [10]

У ХХІ ст. ринки електромобілів впевнено завойовують Японія, Великобританія, США, Китай та Південна Корея. Електромобілі уже почали широко використовувати в комерційних вантажних перевезеннях. Так, у Великобританії для перевезень використовують фургон Лукас Бедфорд (*Lucas Bedford*), котрий має вантажопідйомність більше 1т, максимальну швидкість до 80 км/год і запас ходу на одному заряді батарей близько 100 км. Японська фірма Toyota виробляє легковий фургон НІАсе з загальною вантажопідйомністю близько 200 кг, із запасом ходу на електротязі до 160 км. Фірма Nissan випускає електричний вантажопасажирський фургон Nissan e-NV 200. Максимальна швидкість даного автомобіля з максимальним навантаженням 120 км год, а запас ходу 170 км.

В Японії також випустили один з кращих і найбільш поширених в Європі на сьогодні електромобілів Nissan Leaf. Масове виробництво цього електромобіля розпочалось у 2010 р. на заводі *Opama Plant*. На повному заряді акумуляторів цей електромобіль може пройти до 160 км і розвиває швидкість 140 км/ год. Великий крок в проектуванні та будівництві легкових електромобілів зробила американська компанія Tesla Motors.

Відоме фахове видання в галузі автомобілебудування Consumer Reports назвало електромобіль Tesla Model S кращим автомобілем, який його фахівці коли-небудь тестували. В ході тестів дана модель набрала 99 балів зі 100 можливих. Єдиним недоліком даного електромобіля є необхідність тривалої зупинки (до 6 годин від звичайної розетки) для підзарядки акумуляторних батарей. Швидкість даного електромобіля сягає від 210 до 240 км/ год (в залежності від вартості), а запас ходу до 426 км [1].

Розробкою проектів електромобілів спільно із європейськими компаніями займаються також в Україні. Уже сьогодні розроблено та випущено електромобіль (на базі малолітражного автомобіля «Пінгвін-Таврія» (Penguin Tavria)) із запасом ходу 60 км. Розроблено нову модель «Майстер» міського комунального комплексу для прибирання території. Дніпровська асоціація «Екотранс» розробила інноваційний проект «Концепт-Кара» – одномісного міні-електромобіля для міських поселень. Його проектована маса становить 200 кг, а швидкість сягатиме 60 км/год, із запасом ходу до 100 км.

Електромобілі мають ряд переваг над автомобілями з двигунами внутрішнього згорання (які працюють на бензині, дизельному пальному чи газі): екологічність [9]; менші витрати на паливо, адже машина працює на електричному акумуляторі; безшумність; простота обслуговування ; безпека при аварії - датчики відключають акумулятор, щоб уникнути серйозних наслідків; зупинити

машину можна двигуном, що робить непотрібним наявність традиційного гальма; мода (зараз електромобілі в тренді).

Водночас електромобілі мають ряд недоліків: невелика кількість зарядних станцій; тривалий час зарядки; проблема утилізації батарей; невеликий асортимент автомобілів; небезпека для пішоходів у зв'язку з тихою роботою електромобіля; електрокари поки що дорожчі, ніж автівки на пальному; переважно електромобілі двомісні, тому вони не підійдуть для великої української родини та замських поїздок. [4]

Отже, історія електроавтобудування досить давня. Ряд причин сповільнювали та спиняли розвиток ринку електромобілів. Проте екологічна та економічна їх перевага дозволила електромобілям в ХХІ ст. боротися за першість. І хоч електромобілі і мають ряд недоліків, їх в недалекому майбутньому можна буде уникнути.

Ринок електромобілів динамічно розвивається в усьому світі, а Україна входить до десятки країн, де це відбувається найбільш швидкими темпами. Практично всі відомі автоконцерни підтримують даний тренд, розробляють і пропонують нові види екологічно чистого транспорту. Зростає не тільки попит на електромобілі, змінюються уподобання. Якщо популярність електрокарів в Україні починалася зі старих недорогих Nissan Leaf з США, то за останній рік кількість цих електромобілів скоротилась на 10%, до 54% від загальної кількості зареєстрованих легкових електромобілів та гібридів. Люди почали частіше купувати моделі, представлені в мережі офіційних дилерів. У порівнянні з минулим роком частка продажів електромобілів преміального сегменту, зокрема Tesla, зросла на 5%, до 9%. Українці хочуть отримати якісний продукт і віддають перевагу надійності та сервісу.

Українці шукають електрокари в Інтернеті в середньому 511 тис. разів на місяць (6,1 млн разів на рік). Це 1,3% від загального попиту на онлайн-ринку автомобілів.

Найпопулярніший електрокар серед українців - Tesla. У середньому цей бренд шукають в Google понад 275 тис. разів на місяць або 3,3 млн разів на рік. При цьому частка запитів з наміром купити на Tesla вище середньої на ринку - 18,6% (понад 51 тис. запитів на місяць або 612 тис. запитів на рік).

Другий за популярністю бренд електрокарів - BMW. З 2018 роки кількість попиту на електрокари BMW збільшилася на 116% (з 31 до 67 тис. запитів на місяць).

Однак найшвидший за темпом зростання бренд електрокарів - Porsche. Попит на нього за три роки зріс на 1250% (з 1,7 тис. запитів до 24 тис. запитів на місяць).[5]

Станом на 1 січня 2022 р. в Україні зареєстровано 33522 електромобілі. Порівняно з листопадом 2021 р. (32662 електромобілі) приріст склав 860 одиниць. У статистиці Головного сервісного центру МВС враховано як нові, так і вживані машини, що ввозяться на територію України. Отже, за грудень кількість електромобілів в Україні зросла на 2,6%. З таким темпом 2-3% щомісяця ринок електромобілів в Україні зростав практично весь 2021 р.. Усього за 2021 р. було зареєстровано 8541 легкових електромобілів, що на 18,9% перевищило результати минулого року. При цьому частка нових електромобілів зросла до 14,2% (рік тому було 8,9%).

Загалом в Україні нині представлено 200 моделей електрокарів від 58 брендів. При цьому на трійку лідерів, а саме Nissan, Tesla і Chevrolet, припадає 55% усіх продажів. В Україні з'являється все більше дрібних імпортерів електромобілів з Європи та Азії, тому ринок зараз є досить насиченим. Ціни коливаються від 82 тис. до 6,8 млн грн.

Зараз в українському сегменті Інтернету продаються близько 2000 електромобілів. Ціни на них коливаються, залежно від класу – є як простенькі «робочі конячки», так і люксові суперкари.

Станом на 29.01.2022 р. на сайті auto.ria.com пропонувалося для продажу 1 972 електромобілі. Найдешевше авто Renault Kangoo

вартістю понад 100 тис.грн. та Nissan Leaf вартістю 141 тис.грн, найдорожчі Porsche Taycan Cross Turismo Turbo, Porsche Taycan Turbo вартістю 7046446 грн та Mercedes-Benz EQS за ціною 6405828 грн. [7].

Серед найдешевших електромобілів вибір обмежений кількома моделями. Зокрема, за 82 тис.грн можна придбати вантажний фургон Citroen Berlingo 2003 р.. Далі ціни рухаються вгору, пропонуються наступні автомобілі: Nissan Leaf 1-го покоління, Mitsubishi iMiEV , Citroen C-Zero та Peugeot iOn, Smart EQ Fortwo 1-го покоління, багато Renault Twizy з мотоциклетною посадкою. У ціновому діапазоні до 200 тис. грн зустрічаються Fiat e500 , декілька моделей Chery eQ або Kia Ray EV.

Крім загального зростання ринку електромобілів відбулося зростання частки на ньому нових машин. Якщо у 2020 році у реєстраціях машин на акумуляторних джерелах живлення (BEV) частка нових автомобілів становила лише 9%, то за підсумками минулого року – вже 14%.

Найпопулярніші електромобілі в Україні за 2021 рік: Nissan Leaf, Tesla Model 3, Chevrolet Bolt тощо. Найбільше зареєстровано електромобілів у м.Києві, Одеській та Київській областях.

Слід зазначити, що у Хмельницькій області електромобілі ще не набули великої популярності, що не дозволяє їй бути серед лідерів.

Одночасно зі збільшенням кількості електромобілів зростає кількість зарядних станцій. Так, станом на 1 листопада 2021 р. в Україні налічувалось 3244 станції та 7661 терміналів.

Отже, через свою економічність, екологічність та зручність у використанні електромобілі набувають все більшої популярності серед українців. Розвиток мережі зарядних станцій, зменшення вартості електроенергії покращить ситуацію на ринку електромобілів України.

У 2016 р. на одного українця припадало 37,7 кг викидів забруднюючих речовин, У 2019 р. ця цифра становила вже 39,2 кг. Темпи забруднення зросли на 4%. 90-95% викидів забруднюючих

речовин у повітря у припадає на автомобільний транспорт з двигунами внутрішнього згорання.[2]

До 2045 р. обсяг продажів неелектромобілів на світовому ринку складе менше 1 %. Більшість автовиробників вже починає грати на випередження та переходить на виробництво електромобілів або принаймні гібридних авто.

Так, Volkswagen пообіцяв зупинити продажі бензинових та дизельних автомобілів в Європі з 2033 – 2035 рр. General Motors та Audi також обіцяють до 2035 р. припинити виробництво автомобілів, які забруднюють довкілля. Ford та Volvo продаватимуть виключно електромобілі у Європі з 2030 р. [2]

Зростання популярності екологічно чистих і надійних автомобілів неминуче призведе до великих змін у всій автомобільній галузі і справжньому буму на електромобілі.

Україна не відстає від сучасних тенденцій: продажі електромобілів в нашій країні ростуть, а інфраструктура розширюється. Український ринок показує хорошу динаміку. Навіть під час пандемії COVID-19 ринок електромобілів зростає. Електромобілі – це майбутнє всієї світової економіки. Людство все більше починає розуміти, що планета мала, і економіка повинна бути енергоефективна. Електроавтомобілі не єдине вирішення проблеми, однак, можуть зробити нашу планету чистішою.

І хоч виготовлення вітчизняних електромобілів на базі «Таврії» видається малоперспективним процесом, проте Україна може відігравати важливу роль у виготовленні літєвих акумуляторних батарей для електромобілів. В Україні є значні запаси літію, які не поступаються багатим родовищам Південної Америки та Африки. Це 4 об'єкти - 2 родовища (Шевченківське, Полохівське) та 2 ділянки (Добра, Крута балка). До цього літій в нас ніколи не добувався, родовища не розроблялися.[3]

Електромобілі – це майбутнє нашого суспільства. Хоч вони і мають ряд недоліків, яких в недалекому майбутньому можна буде уникнути, їх переваги над бензиновими авто очевидні.

Перспективним для України є напрям видобування літію для виготовлення батарей для електромобілів, оскільки в Україні є значні запаси літію, які не поступаються багатим родовищам Південної Америки та Африки. До цього літій в нас ніколи не добувався, родовища не розроблялися.

Для виробників електроенергії електромобілі дуже корисний споживач, оскільки вони можуть забезпечити завантаження мережі та попит на електроенергію. [8]

Електромобілі – це майбутнє транспорту та ключ до створення більш чистих міст. Збільшення частки електромобілів в транспорті України вплине не тільки на вдосконалення автомобілебудування, але й на зміну національної економіки, оскільки зменшиться потреба в газі та нафті, зростуть потреби в літії, додатковій електроенергії, якісних дорогах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Tesla Model S – лучший электрокар в мире. ЕкоТехніка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecotechnica.com.ua/stati/291-tesla-model-s-luchshij-elektrokar-v-mire-kharakteristiki-foto-video.html>

2. Всі купуйте Tesla: в Україні можуть заборонити бензинові та дизельні автомобілі. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://economy.24tv.ua/ukrayina-zaboronit-benzinovi-dizelni-avto-koli-tse-bude_n1690858

3. Засекреченість запасів літію – це архаїзм, холодна війна давно закінчилася. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<https://expro.com.ua/statti/roman-opmah-zasekrechenst-zapasv-ltyu--ce-arhazm-holodna-vyna-davno-zaknchilasya>

4. Екологічно і практично: Новини.LIVE дізналися, коли і чому електромобілі витіснять з ринку авто з ДВЗ. <https://novyny.live/ukraine/ekologichno-i-praktichno-novini-live-uznali-kogda-i-pochemu-elektromobili-vytesniat-s-rynka-avto-s-dvs-3890.html>

5. Інтерес до електрокарів серед українців збільшився вдвічі за три роки. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ukranews.com/ua/news/801155-interes-do-elektrokariv-sered-ukrayintsiv-zbilshyvsvya-vdvichi-za-try-roky>

6. Протокол про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 15.04.2016 - Офіц. вид. - К.: Офіційний вісник України – 2016 р., № 28, стор. 58, стаття 1104, код акта 81444/2016 - (Бібліотека офіційних видань)

7. Сайт AutoRia. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [https://auto.ria.com/uk/search/?indexName=auto,order_auto,newauto_search&categories.main.id=1&country.import.usa.not=-1&price.currency=1&fuel.id\[5\]=6&sort\[0\].order=price.desc&abroad.not=0&custom.not=1&page=0&size=10](https://auto.ria.com/uk/search/?indexName=auto,order_auto,newauto_search&categories.main.id=1&country.import.usa.not=-1&price.currency=1&fuel.id[5]=6&sort[0].order=price.desc&abroad.not=0&custom.not=1&page=0&size=10)

8. Транспорт майбутнього: чи готова українська енергетика до масового переходу на електрокари. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://biz.censor.net/m3295579>

9. Шевченко Л. Електромобіли в Україні: переваги і недоліки / Л. Шевченко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ubr.ua/market/auto/elektromobili-v-ukraine-preimushhestva-inedostatki-343302>

10. Ширяєва Н. В., Клепиков Д. С. Дослідження ринку електромобілів та перспективи його розвитку : дис. Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2018.

Я.С. Маринич,

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Г.С. Цимбалюк,

кандидат економічних наук

ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ФУНКЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ

Ринок праці – це товарно-грошові відносини, що пов’язані, по-перше, з попитом на робочу силу, визначеним у свою чергу попитом на продукт того або іншого товару в суспільстві, по-друге, з використанням професійних здібностей і їх винагородою, по-третє, з часом використання робочої сили. Тут об’єктом обміну є функціонуюча здатність до праці, чи функціонуюча робоча сила. В такому випадку можна говорити про тотожність понять «ринок праці» і «ринок робочої сили (функціонуючої робочої сили)» [1]. Таке трактування ринку праці характерне для умов, що забезпечують підвищення продуктивності праці, що, у свою чергу, буде направлено на підвищення оплати праці зайнятих у виробництві, на професійне зростання, на підвищення життєвого рівня населення і на гідне проведення часу у вільний від роботи час.

Т. Тихомирова переконливо доводить, що ринок праці є ринком зобов’язань, які відображені у договорі найму [2, с. 300]. При укладенні такого договору працівник зобов’язується, використовуючи свою робочу силу, виконувати передбачену для нього роботу і результат праці передати працедавцю.

Недоліком підходу автора є те, що Т. Тихомирова обмежує ринок праці моментом укладення договору найму, коли, за її переконаннями, і закінчуються ринкові відносини. На думку автора,

реалізація договору найму здійснюється вже на підприємстві, у сфері виробництва і за законами виробництва.

Е. Котляра, А. І. Рофе, Б. Г. Збишко, В. В. Ішина, де вказується, що особи, охоплені стабільною зайнятістю, не представлені на ринку праці, оскільки їхня праця, будучи купленою, реалізується у сфері виробництва. Головним аргументом авторів є необхідність розмежування сфери виробництва та сфери обігу.

Ринок – це сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється купівля-продаж товарів і остаточне визнання їхньої суспільної цінності. Це центральний елемент товарного виробництва, тому що ринок є панівним і визначальним способом зв'язку між відокремленими виробниками на основі суспільного поділу праці.

Робоча сила як сукупність фізичних і духовних здібностей людини, які використовуються нею у процесі створення благ і послуг, є товар, що продається і купується на відповідному ринку – ринку робочої сили.

Ринок праці – особлива економічна категорія, яка охоплює оплачувану зайнятість, до якої належать претенденти на робоче місце і всі зайняті, крім тих, що навчаються, і домашніх працівників, які ведуть натуральне господарство.

Як економічна категорія ринок праці є складною системою відносин щодо обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили і розміщення працівників у системі суспільного поділу праці за законами товарного виробництва і обігу [2, с. 302].

До основних елементів ринку праці відносять попит та пропозицію робочої сили, ціну праці та конкуренцію.

Ціна праці - це заробітна плата, або ціна за використання робочої сили протягом певного періоду часу. За статистикою, до неї відносять оплату праці таких категорій працівників:

- робітників, включаючи в дану категорію як безпосередньо робітників, так і інженерно-технічних працівників;
- фахівців, до яких відносять працівників невиробничої сфери (вчителів, лікарів, юристів і т.д.);
- власників дрібних підприємств - майстрів з ремонту взуття, торговців, годинних майстрів і т.д. [3.].

Конкуренція (економічне суперництво) між різними суб'єктами підприємницької діяльності за найбільш вигідні умови виробництва, купівлі та продажу товарів і послуг, за одержання найбільшого прибутку. Вона регулює ціни і обсяг виробництва товарів та послуг. За допомогою ринкової ціни конкуренція забезпечує збалансоване співвідношення між суспільними потребами і суспільним виробництвом [4.]:

Попит на ринку праці – платоспроможна потреба суспільства в робочій силі. За своїм економічним змістом попит характеризує обсяг і структуру загальної потреби на робочу силу. Попит на ринку праці визначається обсягом і структурою виробництва, рівнем продуктивності праці, ціною робочої сили, кон'юнктурою ринків капіталів, товарів, послуг та правовими нормами, визначається кількістю та якістю робочих місць.

Пропозиція на ринку праці – це контингент працездатного населення, яке пропонує свою робочу силу в обмін на життєві цінності. На пропозицію на ринку праці впливає демографічна ситуація, характер і зміст праці, інтенсивність вивільнення робочої сили, ефективність функціонування системи підготовки і перепідготовки працівників, система оплати праці.

Сегментація ринку праці – це поділ робочих місць і працівників за об'єднуючими ознаками на відносно стійкі і замкнуті сектори, які обмежують мобільність робочої сили своїми кордонами. Дослідження сегментованості ринку праці привело до виникнення

теорії двоїстості ринку праці, згідно з якою він поділяється на дві частини: первинний і вторинний.

Первинний ринок праці – це ринок якісних робочих місць, що характеризується такими ознаками: стабільна зайнятість і надійність стану працівника; високий рівень заробітної плати; наявність службової кар'єри з чітко вираженими можливостями професійного росту; використання у виробництві прогресивних технологій, які вимагають високої кваліфікації працівників; наявність сильних профспілок.

Вторинний ринок праці характеризується такими ознаками: висока плинність кадрів; низький рівень заробітної плати; практично відсутня система просування по службових сходах; використання примітивних технологій; відсутність профспілок.

Представники первинного і вторинного ринків праці відрізняються формою організації праці. До первинного ринку відносяться підприємці, особи, зайняті висококваліфікованою і високооплачуваною працею, що мають високим рівень загальної і спеціальної підготовки, стабільні гарантії зайнятості, перспективи кар'єрного росту. У змісті праці переважають творчі та управлінські функції. До вторинного ринку праці відносяться малокваліфіковані, сезонні робітники, соціально вразливі групи населення, працюючі неповний робочий день, які мають низькі доходи. Поряд із сегментацією ринку праці на первинний і вторинний, в період його формування розвивалась така форма зайнятості, як само- зайнятість. Фактором розвитку ринку праці у сфері самозайнятості можна визначити як необхідність отримання засобів існування безземельних та малоземельних селян, так і можливість додаткового заробітку та отримання задоволення від використання професійних знань [5].

Функціонування ринку праці підпорядковуються законам товарного виробництва: закону попиту і пропозиції, закону вартості,

закону конкуренції, що виражається у виконанні ним певних функцій, а саме:

- суспільного поділу праці – він розмежовує роботодавців і найманих працівників за професіями, спеціальностями та між галузями й регіонами;

- інформаційної функції – ринок дає учасникам процесу купівлі- продажу товару "робоча сила" інформацію щодо умов найму, рівня заробітної плати, якості робочої сили;

- посередницької – встановлює зв'язок між роботодавцями та найманими працівниками для задоволення взаємних інтересів та потреб щодо вигідних умов купівлі-продажу товару «робоча сила»;

- ціноутворюючої – встановлює рівновагу між попитом і пропозицією робочої сили, на ринку діє закон вартості і відбувається загальне визнання витрат праці на відтворення товару "робоча сила" та його суспільної корисності;

- стимулюючої – ринок вимагає якісної робочої сили, стимулюючи найманих працівників поліпшувати свій рівень професійних знань та вмінь, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці;

- регулюючої – впливає на формування пропорцій суспільного виробництва, розвиток регіонів, сприяючи переміщенню робочої сили з одних регіонів та господарств в інші;

- оздоровчої – в умовах дії закону конкуренції одержують перевагу працівники з більш високими характеристиками якості робочої сили, ринок створює таку мотивацію праці, яка, з одного боку, примушує працівників утримувати свої робочі місця, а отже, і дохід в умовах гострої конкуренції, а з іншого – матеріально зацікавляє, стимулює їхню ініціативність, компетентність, кваліфікованість;

- соціальної – сприяє підбору складнішої, вище оплачуваної, престижної роботи залежно від розвитку особистих здібностей і ділових якостей, професійної майстерності кадрів [6].

Ринок праці є невід'ємною частиною економічної системи, оскільки саме на ньому відбувається формування, розподіл та відтворення робочої сили. Нині, коли одним з вирішальних факторів розвитку будь-якої економіки стає людський капітал, питання ефективного функціонування ринку праці набувають дедалі більшої актуальності. Протягом останніх десятиліть підходи до природи праці, зайнятості, мотивації та інших аспектів його функціонування неодноразово кардинально змінювались [7].

Ринок праці забезпечує тісний взаємозв'язок між роботодавцями та найманими працівниками, залучаючи людей до процесу суспільного виробництва, розвиваючи їхні навички та здібності, сприяючи творчому розвитку особистості та підвищенню якості життя. Розробка підходів щодо вдосконалення ринку праці повинна базуватись на виважених діях органів державної влади, до компетенції яких повинно входити: розробка ефективної політики зайнятості, прогнозування сукупної робочої сили відповідно до потреб регіонів країни; створення цілісної системи професійної орієнтації; регулювання процесів трудової міграції, запровадження інноваційних інструментів та методів у роботі з безробітними громадянами тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Людський розвиток регіонів України : аналіз та прогноз : монографія / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України , 2007. – 367 с.

2. Волянська-Савчук Л. В. Ринок праці: основні поняття та проблеми сьогодення / Л. В. Волянська-Савчук, А.Ю. Конопко // Приазовський економічний вісник. – 2018. – № 5 (10). – С. 299-304.

3. Павлюк Т.І. Ринок праці: теорія, методологія, практика: монографія / Т.І.Павлюк – Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. – 212 с.

4. Вашків О.П. Управління конкурентоспроможністю продукції : навч. посіб. для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 272 с.

5. Ринок праці: практикум: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка», спеціалізації «Економіка праці та управління персоналом» / Є.А. Удовиська, Т.В.Павленко, Т.П.Лободзинська; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові дані (1 файл: 217 Кбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. – 68 с.

6. Цевух Ю. О. Ц298 Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України : навч.-метод. посіб. / Ю. О. Цевух. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. – 140 с.

7. Бутко М. П. Економічна психологія. [текст] навч. посіб. / За заг. ред. Бутка М. П. / М. П. Бутко, А. П. Неживенко, Т. В. Пепа – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 232 с.

М. М. Марченко,
здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **С.О.Семенчук,**
кандидат історичних наук

МІСТО ІЗЯСЛАВ В РУСЛІ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У публікації висвітлено наукову інформацію про археологічні дослідження на території міста Ізяслав.

Ключові слова: *Ізяслав, археологія, городище, курган, дослідження.*

Ізяслав – це місто, яке розташоване в Шепетівському районі Хмельницької області на півдні Волинської височини на межі Малого Полісся і лісостепу над річкою Горинь. За географічними координатами місто розташоване між 50,7 градусів північної широти і 44,3 градусів східної довготи, за 103 км від міста Хмельницький. Територія міста в міських межах становить 1463 гектари (Міньков 2000, с. 4).

У XII-XIII ст. місто входило до складу Болохівської землі (Якубовський 2003, с. 14; Якубовський 2020).

Основною проблемою Ізяслава досі залишається рік його заснування. Археологічні дослідження покликані з'ясувати, коли було засноване місто та які археологічні культури зафіксовані в Стародавні часи на цій місцевості.

Давня історія міста вабила до себе дослідників звідусіль. Цю місцевість в свій час досліджували та описували такі дослідники як Антонович В. Б., Біляшевський М. Ф., Каргер М. К., Піскова Г. О.,

Винокур І. С., Журко О. І., Демидко С. Ю., Нікітенко Н. М., Якубовський В.І.

Перші археологічні дослідження Ізяслава розпочались наприкінці 80-х років XIX століття. Тоді у 1889 році М.Ф. Біляшівський частково дослідив курганий могильник в урочищі Остроня, де наприкінці XIX ст. зберігалось ще 17 насипів. Описуючи цю місцевість дослідник зазначив: «Местность здесь довольно низменна и покрыта старым дубовым лесом. В этом то лесу, в восточной его части, и сосредоточены могильные насыпи. Их всех 17; они также поросли лесом и расположены над самым прилегающим к реке лугом. Могильник включает в себе курганы двух видов, различающиеся величиной. К первому относятся насыпи окружностью приблизительно в 80 метров и высотой до 3 метров. Они куполообразной формы их всего 3. Остальные 14 имеют вид небольших расплывшихся бугорков, окружностью доходящих до 25 метр. и высотой до 1 м. Почва здесь черноземная и курганы насыпаны из черной земли. Подпочву составляет желтая глина» (Беяшевский 1888, с. 31).

Польський дослідник Зигмунд Фелікс Лука-Радзимінський у 1899 році розкопав посеред міста курган. Очоловані Радзимінським розкопки описує у своїй праці «Археологическая карта Волынской губернии» В. Б. Антонович, зазначаючи: «В 1899 г. Радзиминский раскопал 1 курган в самом городе; нашел кучу пережатой глины и в ней: уголь, глиняные черепки горшков, обломки костей человека и лошади, и несколько обломков железа» (Антонович 1900, с. 103).

В 1900 році В. Б. Антонович описує кургани, які знаходились в Заславському повіті, повітовим центром якого був Ізяслав. В самому Ізяславі він вказує до трьох десятків археологічних об'єктів (городища, кургани, тощо). Після дослідження Радзимінського трохи більше ніж півстоліття на території міста археологічні дослідження не проводились.

У 1954 році російський археолог М. К. Каргер досліджував давньоруське городище в селі Городище Шепетівського району Хмельницької області, яке розташоване за 14 км від сучасного м. Ізяслав. В ході досліджень було виявлено велику кількість різноманітних знахідок, зокрема спалені оборонні та житлові споруди, обгорілі людські кістяки, велику кількість залізних наконечників стріл та списів, частини панцирів, шматки кольчуги, бойові сокири та кістені. М. К. Каргер, схиляється до думки, що городище було засноване десь у другій половині XII століття та зруйноване у 1241 році. Тому археолог висловив думку, що досліджувана ним пам'ятка є тим самим літописним Ізяславлем, а сучасний Ізяслав був заснований пізніше (Каргер 1965, с. 39-41).

Після цих досліджень розпочалась дискусія, яка триває й досі, на рахунок того, яке із археологічних об'єктів (урочище «Рогнеда» чи урочище «Вали») є давньоруським Ізяславлем.

Однак, укріплений центр в селі Городище, як припускає сучасний дослідник Болохівської землі В. І. Якубовський, є рештками великого князівського міста, яке знаходилося на торговому шляху від Києва, Ізяслава до Європи, адже на городищі виявлено багато імпортих речей. (Якубовський 2000, с. 108-111) Тому розкопки в сучасному Ізяславі в подальшому покликані розв'язати проблему локалізації цього давнього літописного міста.

Рештки пізньопалеолітичної стоянки у 1973 р. частково досліджені співробітниками Хмельницького обласного краєзнавчого музею М. Ф. Кондиревим, Н. В. Нечепоруком та В. І. Якубовським. Місцезнаходження пам'ятки розташоване на території колишнього кар'єру «на західній околиці Ізяслава, недалеко від р. Горинь на території цегельного заводу». На глибині 15 м від сучасної поверхні виявлено рештки споруди: «несучі конструкції були складені із кісток мамонта». У заповненні знайдено пластини типу леваллуа, різнотипні сколи, в основному траплялися знахідки які датуються раннім

палеолітом, можливо, пізнім ашелем. Всі вони виготовлені з сірого кременю, на поверхні наявні сліди білої патини (Витяг 1973, арк. 1-6).

У 80 рр. XX ст. на території умовного дитинця, що знаходиться в фортеці «Верхній замок», під керівництвом Науково-дослідного Інституту «Укрпроектреставрація» проводились археологічні дослідження. Під час розкопок було виявлено давньоруське житло та фундамент оборонної стіни XIV-XV ст. Потужність культурного шару житла сягала 2 м. Він був наповнений великою кількістю вугілля, золи, уламками пізньосередньовічної кераміки, кістками тварин і поодинокими знахідками фрагментів посуду XII-XIII ст. Житло розміщувалось біля злиття р. Горинь та р. Сошни в південній частині останця з обривистими схилами. Розкопано було лише південний кут житла, інша його частина розміщувалась під дорогою, що проходила крізь останець (Сльозкін 2018, с. 341-344).

В 1994 р. роботами спільної археологічної експедиції Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту, Хмельницького обласного краєзнавчого музею та Хмельницького обласного інституту удосконалення вчителів на підставі свідчень давньоруських літописів, а також, беручи до уваги матеріали обстежень і розкопок В. Б. Антоновича, М. К. Каргера, Н. М. Нікітенко проведено археологічні дослідження. За результатами цих розкопок на території Ізяслава і його околицях вперше відкрито два поселення трипільської культури IV-III тис. до н.е., давньоруське селище, а також нашарування (окремі знахідки) доби мезоліту, неоліту, ранньозалізного віку, черняхівської культури. А також в урочищі Рогнеда було з'ясовано історичну топографію і стратиграфію культурних нашарувань. В ході досліджень, з'ясовано, що зафіксовані В. Б. Антоновичем кургани в урочищах Остроля і Побойна, нині розорані та забудовані дачними будинками і приватними садибами. На підставі різноманітних археологічних знахідок давньоруської доби

з урочища Рогнеда було висунуто гіпотезу, що Ізяславль, як прамісто, започатковує себе з кінця XI ст. (Винокур, Демидко, Журко 1994, с. 13-15).

Отже, на території Ізяслава було проведено чимало археологічних досліджень, які були покликані з'ясувати коли вперше тут з'явилося життя, які археологічні культури виявлено, коли було засновано саме місто. Однак, археологічний потенціал міста досить значний, тому сподіваємося, що подальші дослідження історико-культурної спадщини міста дадуть змогу значно ширше висвітлити археологічні пам'ятки Ізяслава.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антонович, В. Б. Археологическая карта Волынской губернии: научное издание. М. Тип. Г. Лисснера и А. Гешеля, 1900.
2. Беяшевский, Н. Ф. 1888. Могильник в урочище Остроня близ г.Заславля Волыnsk. губ. Киевская Старина. Т.23. с. 31-35.
3. Винокур, І. С., Демидко, С. Ю., Журко О. І. 1994. Археологічні дослідження літописного Ізяславля влітку 1994 року. Матеріали міжнародної наукової краєзнавчої конференції «Велика Волинь – минуле й сучасне». Хмельницький – Ізяслав – Шепетівка. с. 13-15.
4. Демидко, С. Ю. 2016. Археологічні мікрорегіони Ізяславля-Ізяслава та Ізяславля-городища. Археологія і давня історія України. Вип. 4 (21). С. 111-116.
5. Міньков, І. І. 2000. Ізяслав – місто старовинне: Історико-краєзнавчий документальний нарис. 2-е вид., доп. Шепетівка: Шепетівська міжрайонна друкарня.
6. Сльозкін, М. О. 2018. До проблеми заснування міста Ізяслава // «Археологія & Фортифікація України». Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції / [редкол.: О.О.

Заремба відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2018. С. 341-344.

7. Справка о результатах командировки ст. научных сотрудников Хмельницкого областного музея тт. Кондырева М. Ф., Нечепорук Н. В. и археолога Якубовского В. И. в Изяславский район с 6 по 14 октября 1973 года. 1973. Науковий архів ХОКМ, Спр. О-57, арк. 1-6.

8. Якубовський, В. І. 2020. Болохівська земля XII-XII ст. Історія, матеріальна культура, економіка. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута».

9. Якубовський, В. І. 2000. Західноєвропейські пам'ятки в матеріалах Болохівського городища поблизу м. Шепетівки. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. Т. 4 (6). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет. с. 108-112.

10. Якубовський, В. І. 2003. Скарби Болохівської землі: Наукове видання. Кам'янець-Подільський: «МЕДОБОРИ» (ПП Мошак М. І.).

Є. Нетеча,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **С. І. Никитюк,**

старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМИ ПАРФУМІВ БРЕНДУ TOM FORD

У сучасному медіа-світі більшість рекламних агенцій використовують семіотику для розробки реклами, оскільки вона є ключем до її декодування. Семіотика – це наука про вивчення типів спілкування з акцентом на символіку (тобто про умовний зв'язок мови та змісту). А. Бігнелл зазначав, що семіотика відноситься до вивчення того, як знаки передають значення, що є важливим для будь-якого медіатексту, який в основному складається з цих знаків [2]. М. Данейзі був переконаний, що суть семіотичного аналізу полягає в тому, щоб розгадати, що щось означає, а точніше, репрезентує [3, С. 205–221]. Дж. Бергер розумів семіотику як науку про знаки, що несуть в собі заклик і генерують значення [1, С. 108]. Він визначає ознаки, що мають два ключові компоненти: означаюче: фізичний знак – звуки, зображення або букви, що передають значення. Означуване: особиста інтерпретація означаючого.

Саме семіотика цінна для висвітлення змінних категорій і культур, що розвиваються, та відображення змін у дискусії щодо рівноправ'я, технологій, впливу глобалізації та розвитку брендів. Для ілюстрації цього явища ми обрали рекламні ролики парфумів Том Форд, що найбільшим чинном відображають ці ознаки, та проаналізували їх, використовуючи елементи структурного, синтаксичного та лінгвістичного методів семіотичного аналізу.

Так, мета статті – визначити найефективніший спосіб використання зображень, звуків та мови (тобто семіотичний маркер) у

рекламі парфумів бренду Том Форд для вигідної його інтерпретації клієнтом.

Успішна брендова кампанія Тома Форда – запорука його різносторонньо зацікавленої та освіченої в багатьох сферах особистості, таких як архітектура, режисура, реклама, маркетинг, мода, косметика, акторство тощо. Він навіть був номінантом на найвпливовіших креативних митців XXI століття. Його рекламні ролики викликають особливий інтерес, оскільки в них залучені незвичайні методи впливу на споживача. Це ризикований хід, який може не виправдати результати, однак у світі маркетингу виявився більш ніж успішним. Він не використовує жодних прикладів для наслідування з боку моделей, зірок для більшості своїх рекламних роликів парфумів або їхніх слів як основних рекомендацій, а лише особистий досвід та бачення, які викликають спогади та емоції у глядачів.

Перша колекція «The Private Blend» була випущена у 2018 році і включала 8 ароматів. Ми вважаємо, що успіх, якого вона досягла, був викликаний використанням різних означаючих маркерів у рекламі. Як-от: зображення логотипів та кадри флаконів з ароматами на естетичному тлі, з краплями духів майже в кожній рекламі. Вони завжди поєднуються із заспокійливим голосом, що описує запахи відповідно структури. Кожен ролик має таку структуру: 1) відео починається повільно із зображення основної ноти аромату, задаючи настрій глядачу; 2) у рекламі як правило вживаються 3 яскравих прикметника, які описують аромат. Зображення на екрані відповідає словам, і перехід між кадрами також співпадає з ритмом мовлення. Це пов'язує сприйняття з відчуттям запаху і відразу створює перше враження; 3) показані та названі окремі кадри змішаних чи окремих інгредієнтів. Швидка зміна освітлення, руху та звуку – усе нашаровується як одна картинка/знак, щоб переконати

глядача, що бренд використовує лише натуральні матеріали, і викликати асоціації з ними.

Розглянемо Neroli Portifino як перший приклад. Тут задіяний кожен сенсор людського сприйняття. Ми бачимо ніжні брижі на кришталеві чистій воді, флакон продукту з'являється у супроводі звуку. Потім кадри швидко переміщуються до “vibrant, sparkling, transportive” – перше враження створюється в нашій свідомості. Плавний перехід до представлення інгредієнтів: “A fusion of crisp, citrus oils with Tunisian Neroli flower”, додаються зображення, на яких вони падають у воду в повільній зйомці. Більше того, в одному реченні інгредієнти поєднані з емоціями та спогадами: “that captures the cool breezes, sparkling water, and lush landscape that remind me of the Italian Riviera” [4].

У 2019 році бренд представив «Tom Ford Private Blend Reserve Collection». Парфум не був таким популярним, як попередній. На нашу думку саме через відсутність просування. У порівнянні з колекцією 2018 року не було знято рекламних роликів ні для всієї лінійки продуктів, ні для кожного окремо [5].

У 2020 та 2021 роках зображення тіла як чоловічого, так і жіночого були додані в “Bitter Peach” та “Tubereuse Nue” [4]. Це наближає продукт до споживача, та представляє гендерну рівність.

Щодо структури: у 2020 році вирішили прибрати опис інгредієнтів і залишити лише ефект аромату. У 2021 році частина про опис інгредієнтів була повернена, і перехід до емоційного опису став непомітним. Вся рекламна конструкція перетворилася в одне речення. Три описові прикметники були замінені зображеннями полум'я, людського тіла та флаконів парфумів, загорнутих у натуральні компоненти основної ноти. Тож кількість означаючих знаків (семіотичних маркерів) зменшується лише до квітучої нічної квітки та людського силуету в «Tubereuse Nue» і до дерева з трояндою, що палають у вогні в «Ebene Fume» [4].

Щодо лексичного складу, то вжиті прикметники пафосного, високого стилю: “ethereal, divine, supple, primal, extravagant, indulgent, charming, irresistible, opulent, voluptuous, maverick” [4] початку ролику, щоб одразу привернути увагу за допомогою метафор та персоніфікацій, описати настрій від запаху парфуму лише трьома словами. Наприкінці кожної реклами протягом багатьох років з’являються такі емоційно забарвлені фрази: “rich and dark blend of sensuality”, “exudes bohemian femininity”, “an intense, sensual awakening”, “as audacious as red lacquered lips”, “a powerful message of raw desire”, “Reminiscent of an English gentlemen’s club ... it lives a powerful impression”, “sweet turns suggestive and addiction is inescapable” [4]. Обіцяний ефект від застосування аромату звертається до людських почуттів, бажань, прагнень, аспектів, зумовлених особливостями статі, схвалення/піднесення соціального становища та духовного збагачення.

Аналіз продукції Тома Форда 2018-2021 років показує такі спільні особливості. Естетичне представлення: чорний або монохромний фон, велика кількість крапель води/парфумів, що веде до такої інтерпретації: продукт єдиний у своєму роді, створений у чистій ізоляції, зберігаючи індивідуальність та неповторний аромат. Використовуються зображення природних компонентів (квіти, листя, прянощі, фрукти, дерево, шкіра, дим, замша тощо), які представляють лише органічні інгредієнти. Деякі діють як маркери соціального статусу (чиста шкіра, біла замша, тютюн, дим, коштовності), які замінюють у цьому випадку приклад для наслідування.

Отже, семіотичний аналіз показав, що успішна кампанія з брендингу в парфумерному маркетингу забезпечується якісною рекламою, правильною концепцією з точними означуваними: музикою, звуками природи, відображенням інгредієнтів, рухом,

ритмом, кількома вишуканими словами, і лише коротке відео. Тому матеріали цієї статті можуть стати у нагоді в подальших дослідженнях із семіотичного декодування й дискурсу реклами ароматів та їх впливу на сприйняття бренду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Berger A.A. Ads, Fads, and Consumer Culture. Lanham : Rowman & Littlefield, 2004. 137 p.
2. Bignell J. Media Semiotics: an introduction. New York : Manchester University Press, 1997. 228 p.
3. Danesi M. Of Cigarettes, High Heels, and Other Interesting Things: *An Introduction to Semiotics*. New York : St. Martin's Press, 1999. 236 p.
4. Tom Ford Official Facebook page URL: https://www.facebook.com/tomford/videos/?ref=page_internal.
5. Tom Ford Official Website URL: <https://www.tomford.com/beauty/fragrance/discover-private-blend>.

Л.В. Панчук,

здобувач освітнього ступеня магістра

Науковий керівник: А.Ф. Гуменюк,

кандидат економічних наук, доцент

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ РИНКУ ПРАЦІ В ОКРЕМИХ РЕГІОНАХ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Вдосконалення правового регулювання зайнятості населення неможливе без аналізу ринку праці в країні. Ринок праці – це форма узгодження попиту на робочу силу з її пропозицією, досягнення в нормальних умовах відносно стабільної рівноваги у цій сфері на основі державної політики, чинного законодавства та саморегулювання. Ринок праці виступає посередником між роботодавцями та найманими працівниками. На ринку одержує оцінку вартість робочої сили, визначаються умови її найму, у тому числі величина заробітної плати, умови праці, можливість отримання освіти, професійного зростання, гарантії зайнятості.

Складовими ринку робочої сили є працездатне, зайняте та незайняте населення – це всі ті, хто за віком і станом здоров'я здатний працювати у різних сферах суспільного виробництва. Ринок робочої сили є ринком особливого роду. Робоча сила потребує суспільно необхідних витрат на своє відтворення за даних суспільних умов. Мінімальна межа цих витрат – вартість життєвих засобів, що фізично необхідні працівникові. Водночас для відтворення робочої сили потрібно більше витрат, ніж для створення фізично необхідних працівникові життєвих засобів.

Слід зазначити, що є певні проблеми у забезпеченні роботою сільського населення. Рівень зайнятості сільського населення віком 15-70 років становить 54,9 % [5, с. 86]. З метою аналізу ринку праці і

проблем ефективної зайнятості цієї категорії населення нами проведено анкетування серед мешканців міста Славута, Хмельницької області . Було опитано всього 150 осіб, з них 70 % - чоловіки, 30 % - жінки, серед них 30 % - від 16 р. до 22-х р., 15 % - від 22-х р. до 35 р., 35 % - від 36 р. до 45 р., 20 % - від 46 р. до 60 р. Серед усіх респондентів 50 % працюють на основній роботі, 10 % навчаються у випускному класі, 20 % навчаються в ВНЗ, 5 % працюють на основній роботі і за сумісництвом, 5 % - підприємці, 10 % опитаних шукають роботу. Останній показник приблизно відповідає середньому по країні. Проте 40 % хочуть змінити роботу на кращу, 50 % не змінили б, а 10 % не думали про це в умовах кризи.

З числа опитаного працюючого населення – знайшли свою роботу таким шляхом: 80 % самостійно, 10 % за допомогою Державної служби зайнятості, 10 % за допомогою родичів, знайомих. Як бачимо, лише 10 % звернулися до Держслужби зайнятості, в основному люди розраховують на себе і близьких осіб, багато з них знайшли роботу, звернувшись безпосередньо до роботодавця. Вважаємо, що у великих містах цей відсоток менший, оскільки основну інформацію про вакансії можна отримати через ІНТЕРНЕТ та спеціалізовані ЗМІ.

Серед працездатних близьких і родичів респондентів аж 70 % не працюють, причому 34 % добровільно не зайняті, 32 % - вимушено не зайняті, а це великий відсоток, та 4 % не працюють через хворобу.

Аналіз показав, що якби опитані втратили б хорошу роботу, то погодилися б на більш важку, не за спеціальністю і з меншою зарплатнею 85 %, а 15% можливо б погодилися. Іншими словами – 100 % опитаних згодні на погіршення умов праці, на зарплату «в конверті», на порушення своїх трудових прав, аби не стати безробітним. Вважаємо це тривожним сигналом для суспільства і ознакою напруженості у сфері зайнятості. Можливо, лише подолання кризи та корупції, закінчення «гібридної» війни, стабілізація

соціально-економічної ситуації в країні призведе до ментальних змін у працівників і мінімізації порушення їх трудових прав з боку роботодавців.

На питання запропонованої нами анкети: «В умовах, коли населення України старіє, а працююча частина населення вже не може утримувати зі своїх податків переважну частину суспільства – пенсіонерів, як Ви вважаєте, що є найкращим кроком для вирішення цієї проблеми?», - респонденти дали не однозначну відповідь, було багато припущень, 15 % погодились з варіантом 2 (вихід на пенсію після 60 років лише при наявності певного страхового стажу, а в разі його нестачі – доплатити власними соціальними внесками за місяці, яких не вистачає, в Пенсійний фонд), 25 % - з варіантом 3 (постійне підвищення зарплати працюючих). Жодний респондент не погодився на пропозицію підвищення пенсійного віку до 65 років, хоча це найпростіший шлях вирішення проблеми і саме так її вирішують в розвинутих країнах світу. Але в тих країнах тривалість життя людини набагато вище, припускаємо, що саме через це є тотальне несприйняття пропозиції підвищення пенсійного віку населенням України. 60 % опитаних внесли свої пропозиції, такі як: збільшення кількості робочих місць, зменшення податків, тоді роботодавцю вистачатиме на високі зарплати, а це дасть збільшення сум єдиного соціального внеску.

82 % опитаних ознайомлені з основними положеннями Закону України «Про зайнятість», що, безумовно, є позитивним і надає можливості працівникам захистити свої права, а 18 % не знають їх.

На окреме питання анкети: «Чи маєте пропозиції щодо покращення державного регулювання зайнятості населення і мінімізації безробіття (напишіть Ваші пропозиції)?», - респонденти запропонували наступне: необхідне збільшення робочих місць в місті і сільській місцевості та збереження існуючих робочих місць і забезпечення достойної заробітної плати за рахунок зменшення

корупційних хабарів та податкового тиску; потрібно відкривати нові заводи і фабрики, щоб молодь після навчання мала перше робоче місце за фахом; слід забезпечити якісну практику студентам та зменшити у ВНЗ бюджетні місця для спеціальностей, попит на які не є поширеним на ринку праці; повинна бути гідна заробітна плата і гідна пенсія, щоб молоді люди після закінчення вищого навчального закладу мали бажання і змогу працювати за отриманою професією, а пенсіонери знаходились на відпочинку, а не продовжували працювати через силу, і таким чином будуть робочі місця для молоді; до соціально-економічної стабілізації ввести механізми регулювання ситуації на ринку, щоб при збільшенні зарплат ціни на все не настільки стрімко підвищувались; покращувати законодавчу базу щодо спрощення ведення підприємницької діяльності, знизити відсоток незаконного підприємництва, тіньової економіки і тіньової зарплати.

Дослідивши статистичні дані по ринку праці та зареєстрованому безробіттю за 2020 рік, можна зробити висновок, що обсяги безробіття зменшились: якщо у січні 2020 року безробітних було 316,2 тис., це 1,2 % до усього працездатного населення, то вже у жовтні 2020 року без роботи було 508,6 тис., або 1,9 % до усього працездатного населення. Вважаємо, ця тенденція на зменшення безробіття є підставою сподіватися на наступне покращення ситуації у сфері зайнятості.

Слід зазначити, що в умовах економічної кризи в Україні модифікуються причини виникнення безробіття, а саме: переміщення людей з одної роботи на іншу, а також трудова міграція з однієї місцевості в іншу у пошуках кращої роботи для забезпечення свого і своєї сім'ї життя; структурні зрушення в економіці, закриття застарілих підприємств і виробництв, які не витримують сучасної конкуренції; скорочення випуску продукції в разі переорієнтації виробництва або скорочення ринку збуту; закриття шкідливих

підприємств, які вимагають додаткових витрат і стали збитковими; втрата підприємств анексованого Криму, окупованих територій Донецької та Луганської області, велика кількість вимушених переселенців з цих територій, які шукають роботу.

Проведене нами анкетування міських мешканців працездатного віку демонструє переважно їх самостійне працевлаштування, несприйняття населенням подальшого підвищення пенсійного віку, невпевненість у завтрашньому дні і відчуття небезпеки втратити роботу, що призводить до пасивності в питаннях захисту своїх трудових прав та порушення їх з боку роботодавців, особливо в комерційних підприємствах.

Отже, усі зазначені сучасні виклики потребують постійного вдосконалення державної політики зайнятості та ефективного механізму забезпечення зайнятості працездатного населення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник / Ю. П. Дмитренко. – К.: ЮрінкомІнтер, 2009. – 624 с.
2. Лідери ЄС ухвалили стратегію «Європа 2020» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/>
3. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної ради України. – 2012. – № 24. – Ст. 243.
4. Соцький А. С. Історичний генезис становлення та розвитку неповної зайнятості працівників в Україні / А. С. Соцький // Форум права. – 2019. – № 4. – С. 260-265.
5. Сайт Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ipzn.org.ua/istoriya/>

6. Шабанов Р. І. Особливості правового регулювання зайнятості населення в країнах Європи / Науковий вісник ХДУ. – 2019. – Вип. 1. Том 1. – С. 298-303.

Л. Петрук,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Г. С. Цимбалюк,

кандидат економічних наук

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Агропромисловий комплекс – складова частина економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарську переробку, матеріально-технічне обслуговування села.

Агропромисловий сектор забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17 % валового внутрішнього продукту та близько 60 % фонду споживання населення. Аграрний сектор також є одним з основних бюджет утворювальних секторів національної економіки, частка якого у Зведеному бюджеті України за останні роки становить 8-9 відсотків, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту [1].

Крім того, сільське господарство сприяє розвитку інших галузей, які поставляють засоби виробництва та споживають продукцію сільського господарства як сировину, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги.

Особлива роль агропромислового комплексу в соціально-економічному житті країни зумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку. Проте реалізація цієї ролі

можлива лише за ефективної економічної політики держави. Досвід економічно розвинутих країн говорить про те, що найкращих результатів можна досягти в умовах ринку в синтезі з регулюючою функцією держави. У зв'язку з інтеграцією України в світовий простір заслуговує на увагу вивчення досвіду державного регулювання розвитку АПК в США, Канаді, країнах ЄС, Азії, які є найбільшими експортерами продовольства [2].

Головною умовою ефективної роботи агропромислового комплексу залишається розширення промислового виробництва продукції, інтенсифікація, спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва. Досягнення цієї мети більшість фахівців вбачає у розвитку форм господарювання, що й обумовлює актуальність і практичну цінність проведеного дослідження.

На території Хмельницької області знаходиться майже 4 % всіх сільськогосподарських угідь України. Першість серед галузей сільського господарства тримає рослинництво.

Найбільші посівні площі в області займають зернові культури, а серед них — озима пшениця. Вирощують також ячмінь, горох, овес, гречку, кукурудзу та ін. Хмельниччина — один із найважливіших регіонів вирощування цукрових буряків. Важливою галуззю рослинництва є вирощування картоплі. Виробництвом ефіроолійних культур займаються у Летичівському, Деражнянському, Хмельницькому районах, вирощують цикорій у Славутському і Старокостянтинівському районах.

Природні умови сприятливі для розвитку овочівництва, але посівні площі овочевих культур ще невеликі. Понад 40 % посівних площ займають кормові культури (багаторічні трави, кукурудза на силос, горох, вика, кормові буряки, люцерна, ріпак).

Поділля — це край садівництва. Основні плодові культури: яблуна, груша, абрикос, вишня, черешня, волоський горіх. Найбільша

концентрація садів - у Придністров'ї (Вінковецький, Дунаєвецький, Новоушицький, Кам'янець-Подільський райони).

Тваринництво в області базується на польовому кормовиробництві, природних пасовищах, відходах харчової промисловості, виробництві комбікормів Найважливішими галузями є м'ясо-молочне скотарство і свинарство. Розвинуті також птахівництво, вівчарство, кролівництво, бджільництво, рибальство.

В області розроблена програма інтенсифікації тваринницької галузі, в основу якої покладено створення спеціалізованих масивів маточного поголів'я, конкурентоспроможної молочної та м'ясної худоби, збільшення питомої ваги гібридного і місцевого молодняку свиней. Діє мережа племінних заводів і племінних ферм. Передбачається змінити структуру основного стада в напрямку збільшення корів м'ясного напрямку в районах Поліської зони, зменшення чисельності дійного стада компенсувати підвищенням його продуктивності.

За статистичними даними у 2021р. індекс продукції тваринництва порівняно з попереднім роком становив 101,9%, у т.ч. у підприємствах – 103,7%, у господарствах населення – 100,5% [3].

Господарствами всіх категорій реалізовано на забій 94,1 тис.т худоби та птиці (у живій масі), що на 3,9% більше, ніж у 2020р., вироблено 643,8 тис.т молока (на 1,2% менше) та 726,0 млн.шт яєць (на 25,4% менше).

У підприємствах обсяг вирощування сільськогосподарських тварин зріс проти 2020р. на 18,4%, у т.ч. овець та кіз – у 8,1 раза, свиней – на 35,2%, птиці свійської – на 10,9%, а великої рогатої худоби зменшився на 10,4%. Відношення загального обсягу вирощування сільськогосподарських тварин до обсягу їх реалізації на забій становило 113,1%.

За розрахунками, на 1 січня 2022р. у господарствах усіх категорій налічувалося 223,0 тис. голів великої рогатої худоби, в т.ч.

122,8 тис. корів, свиней – 357,8 тис., овець та кіз – 41,1 тис., птиці свійської – 6,2 млн. голів. Кількість великої рогатої худоби в порівнянні до 1 січня 2021р. збільшилась на 1,6%, свиней – на 10,3%, овець та кіз – на 23,8%, а корів зменшилась на 0,4%, птиці – на 6,6%.

У господарствах населення утримувалось 72,2% загальної кількості великої рогатої худоби, у т.ч. корів – 77,9%, свиней – 36,7%, овець і кіз – 62,5%, птиці всіх видів – 39,9%.

У січні–серпні 2021р. індекс сільськогосподарської продукції порівняно з січнем–серпнем 2020р. становив 108,6%, у т.ч. у підприємствах – 117,0%, у господарствах населення – 99,6%.

Станом на 1 вересня за всіма категоріями господарств зернові та зернобобові культури скошено та обмолочено на площі 302,2 тис.га, що на 7,0% менше, ніж на початок вересня 2020р. Виробництво зерна становило 1726,3 тис.т (у початково оприбуткованій масі), що на 17,6% більше, ніж на відповідну дату минулого року.

У цілому по області ріпаку озимого та кользи (ріпаку ярого) зібрано на площі 83,0 тис.га (на 13,1% більше, ніж на 1 вересня 2020р.), валовий збір становив 300,9 тис.т (на 41,7% більше).

Усіма категоріями господарств накопано 1125,0 тис.т картоплі (на 9,3% менше до обсягів на 1 вересня 2020р.); зібрано 138,6 тис.т (на 9,1% більше) культур овочевих, 82,0 тис.т (на 5,3% більше) культур плодових та ягідних.

Середні ціни продажу аграрної продукції за січень–серпень 2021р. порівняно з січнем–серпнем 2020р. збільшились на 29,7%, у т.ч. продукції рослинництва – в 1,6 раза, продукції тваринництва – на 12,0%.

На 1 вересня 2021р. у підприємствах, які безпосередньо вирощують зернові та зернобобові культури, та підприємствах, що займаються їхнім зберіганням та переробленням, було в наявності 922,8 тис.т зерна (на 16,0% більше проти 1 вересня 2020р.), у т.ч.

662,5 тис.т пшениці, 96,5 тис.т кукурудзи, 142,8 тис.т ячменю, 12,6 тис.т жита.

Запаси насіння соняшнику становили 16,3 тис.т, що на 2,2% більше, ніж на відповідну дату 2020р.

Реалізуються програми державної та обласної фінансової підтримки агропромислового комплексу. Передбачається дотація за приріст поголів'я корів; на часткове відшкодування вартості закуплених племінних тварин, бджіл та ембріонів; спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї для фізичних та юридичних осіб; фермерським господарствам за утримання корів усіх напрямів продуктивності; на часткове відшкодування вартості будівництва/реконструкції об'єктів (тваринницьких ферм та комплексів); часткову компенсацію вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; відшкодування відсотків за користування кредитами [4].

Має місце підтримка розвитку малих суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у сфері агропромислового комплексу (в т. ч. ОСГ, СФГ та СОК) шляхом надання часткової компенсації вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання, технологічного обладнання для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, часткової компенсації вартості придбаних кормів для годівлі ВРХ та бюджетної дотації фізичним особам за утримання телиць у віці з 12 до 15 місяців.

Також окрім розвитку традиційних напрямів сільськогосподарського виробництва, є значний потенціал у розвитку інших галузей, зокрема тепличного господарства, вирощування лікарських трав та нішових культур (у т. ч. кормових) [5].

Отже, агропромисловий комплекс на Хмельниччині традиційно є потужною галуззю, але дуже важливою є подальша всебічна підтримка, особливо малого та середнього фермерства. Саме тому робота структурних підрозділів ОДА та адміністрації в цілому

має бути спрямована на стовідсоткове відпрацювання державних програм підтримки АПК, а також на пошук та залучення інвесторів, які готові вкладати кошти в сільськогосподарське виробництво. Особливу увагу слід звернути на важливість донесення інформації про можливість отримання коштів за державними чи місцевими програмами до фермерів області, аби вони змогли в повній мірі ними скористатися.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України № 1158 від 19 вересня 2007 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.minagro.kiev.ua/page/?3800 (дата звернення 02.02.2022р.)
2. Верменич Я. Хмельницька область // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2013. Т. 10. С. 386. 784 с.
3. Офіційний сайт Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1861 (дата звернення 12.03.2022р.)
4. Стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області обговорили на колегії ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=103515> (дата звернення 12.02.2022р.)
5. Програма розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2022-2026 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=108221> (дата звернення 11.02.2022 р.)

О.Петровський,
здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **В.О. Парандій,**
кандидат історичних наук, доцент

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Рух до громадянського суспільства і правової держави є одним із основних напрямів розвитку світового співтовариства, оскільки громадянське суспільство виступає своєрідним фундатором правової демократичної держави.

Становлення та розвиток громадянського суспільства нерозривно пов'язані з новими політичними та економічними умовами життя країни. Це залишається одним із актуальних питань упродовж усього пострадянського періоду історії України. Воно є не стільки метою реформ, що проводяться в нашій державі, скільки неодмінною умовою їх успішної реалізації.

Гегелівська філософсько-правова концепція з її найважливішою складовою - концепцією громадянського суспільства поряд із філософсько-правовою концепцією І.Канта, стрижнем якої є вчення про правову державу, стали основою наукових поглядів на проблему громадянського суспільства, теоретико-методологічним орієнтиром для подальших досліджень даного феномену. У літературі прийнято розрізняти кілька етапів у становленні та розвитку громадянського суспільства. Перший етап охоплює XVI – XVII ст.

Це був дуже важливий і складний період розвитку європейської історії. Саме тоді склалися економічні, ідеологічні та політичні передумови громадянського суспільства. Це був період бурхливого розвитку науки і техніки, що призвело до небувалого

розвитку продуктивних сил суспільства. Наслідком цих революційних процесів було те, що до влади у західноєвропейських країнах прийшов революційний клас – буржуазія. Встановлення буржуазних відносин у країнах Західної Європи сприяло формуванню і визначало як новий тип: суспільних відносин, а й новий тип мислення, новий тип бачення навколишнього світу, нову картину світу, основою якої було покладено принцип наукового знання. З'являється ціла плеяда видатних мислителів (Б. Бекон. Р. Декарт, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Д. Локк), які у своїй творчості по-новому поставили питання про людину, її призначення та місце в суспільстві [8, с.87].

Д.Локк сформулював найважливіший принцип, який знайшов логічне завершення у XVIII ст. у творчості Ш. Монтеск'є, - принцип поділу влади, який став основоположним у концепції правової держави. Д.Локк проголошував і затверджував не відчужені права особистості – декларація про життя, декларація про свободу і декларація про власність, що стали невід'ємними рисами громадянського суспільства. Порівняємо: свого часу Г.В.Ф. Гегель акцентував увагу на тому, що особистість, свобода волі, моральність і релігія становлять невідчужувані блага, будучи власністю особистості. Другий етап охоплює XVIII – XIX ст. Саме цей період у найрозвиненіших західноєвропейських країнах сформувалося громадянське суспільство з властивими йому інститутами.

В економічному плані цей період характеризується подальшим утвердженням капіталістичних відносин, вільного підприємництва та приватної ініціативи. Цьому сприяла французька революція кінця XVIII в., що знищила феодальні відносини у Франції та стимулювала перехід інших західноєвропейських країн на буржуазний шлях розвитку. У контексті розвитку громадянського суспільства видатним завоюванням цієї історичної епохи було законодавче визнання юридичної рівності людей на основі наділення їх правами та свободами. Саме це положення є головною ознакою

громадянського суспільства. Велике значення утвердження принципів громадянського суспільства мала Декларація правами людини і громадянина (Франція).

На законодавчому рівні затверджувалася юридична рівність людей, їх права, рівність всіх перед законом, законодавчо закріплювалося положення про поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. У цей період виникає ідея конституції як основному законі держави, що стала найважливішим чинником, законодавчо що закріплює правничий та свободи людини. У теоретичному плані концепція громадянського суспільства відбито у творчості Г.В.Ф.Гегеля, що говорилося вище. Третій етап у розвитку громадянського суспільства охоплює ХХ століття та нинішній період у розвитку суспільства. Як відомо, цей етап характеризувався соціальними катаклізмами та потрясіннями, двома світовими війнами, розпадом колоніальної системи, освітою та розпадом світової системи соціалізму, встановленням у ряді країн Європи фашистських та диктаторських режимів. Всі ці події, що мали глобальний характер, стали серйозним викликом громадянському суспільству, серйозним іспитом для його інституцій.

Найважливішим наслідком цих подій та процесів було утворення на території Африки, Азії, Латинської Америки, Східної та Центральної Європи самостійних держав, перед якими постало актуальне завдання формування громадянського суспільства. До таких держав належить і Україна, яка набула незалежності в результаті розпаду Радянського Союзу в 1991 р. При цьому перед Україною на самому початку стало двоєдине завдання - побудова громадянського суспільства та побудова своєї державності, якої Україна не мала. Потрібно було формувати державні управління [7, с.32].

Головна увага була зосереджена на проблемах державного будівництва, тоді як формування громадянського суспільства не

розглядалося як першочергове завдання. Це була одна з численних причин того, чому громадянське суспільство не набуло розвитку в нашій країні, хоча в Конституції України наголошується, що громадяни України мають право на свободу об'єднань у політичні партії та громадські організації здійснення та захисту своїх прав та свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Держава не втручається у діяльність політичних партій та громадських організацій, якщо вона здійснюється у рамках закону. Таким чином, законодавчо в Україні закріплено правові основи формування громадянського суспільства. Однак є багато інших причин, що сприяють становленню громадянського суспільства в Україні. Серед них домінуюча роль належить соціально-економічному фактору. Як відомо, Україну визнано країною з ринковою економікою. Проте ринкові перетворення в Україні протікають складно та суперечливо. На самому початку економічних перетворень була допущена помилка, яка полягала в тому, що недостатньо уваги приділялося розвитку дрібної та середньої власності.

Істотним негативним моментом цього явища стало те, що у соціальній структурі українського суспільства надто незначне місце займає середній клас, економічною основою якого є дрібна та середня власність. Якщо у соціальній структурі західних країн середній клас займає домінуюче становище та виступає основою громадянського суспільства західних демократій, то у соціальній структурі українського суспільства він займає лише кілька відсотків.

Аристотель розумів значення та роль середнього класу. На жаль, українські політики та економісти цього не зрозуміли. І як результат, глибока поляризація українського суспільства, де, з одного боку, – багатії, мільйонери та мільярдери, а з іншого – переважна частина населення країни, яка перебуває на межі бідності та злиднів.

Середній клас економічно та політично незалежний, самостійний, ідеологічно розкутий. Адже формування цього класу - процес тривалий, що потребує важливих економічних, соціальних та структурних змін у суспільстві. Однак без середнього класу громадянське суспільство не може сформуватись.

Умови перехідного періоду до нового суспільного устрою вимагають осмислення проблем співвідношення та взаємодії Української держави, що стає в процесі такого переходу правовим, з одного боку, прав і свобод людини, з іншого. Протягом усієї історії заклики до правової держави та процес її формування виступали як антипод деспотії, абсолютизму, поліцейській державі. Ці ідеї збереглися й активно втілюються й у суспільстві, де правова держава як одне із значних загальнолюдських цінностей, а й ефективний інститут задля забезпечення захисту права і свободи особистості. У теоретично розвиненому вигляді вчення про правову державу було оформлено за умов боротьби проти феодального свавілля та абсолютизму, під час буржуазних революцій.

Сучасні підходи юридичної науки і практики до розуміння правової держави та останні досягнення в цій галузі зводяться до наступних основних положень:

1. Держава є виразником та захисником інтересів громадянського суспільства [2, с.243]. Правова держава проголошує права та свободи, створює розгалужений механізм соціально-правової захищеності. Більшою мірою важливою є не захист права і свободи людини, а створення умов, у яких здатні реалізуватися [3, з. 260].

2. Справжній демократизм у законодавстві, здійснюваний як представницькими органами народу, і безпосередньо їм самим [4, с.8].

3. Панування закону у всіх сферах життя. Ніякі підзаконні (президентські, урядові, відомчі, партійні) акти що неспроможні суперечити закону, скасовувати чи змінювати його Рівність всіх перед законом і судом без будь-яких дискримінуючих обставин [4, с.8].

4. Непорушність права і свободи особистості, її честі та гідності, всебічна їх гарантованість та охорона [4, с.8].

5. Розмежування компетенції законодавчої, виконавчої та судової влади за умови, що вони врівноважують, стримують одна одну [4, с.8].

6. Наявність ефективних форм державного контролю та нагляду (за відповідністю закону нормативних актів, що видаються, за реалізацією законодавства, дотриманням прав і свобод особи) [4, с.8].

7. Встановлення у праві та послідовне забезпечення державою юридичної відповідальності за правопорушення [5, с.8].

8. Наявність державного суверенітету, як невід'ємної якості та умови правосуб'єктності на міжнародній арені [1, с.70].

9. Верховенство влади: у державі ніхто може стояти з неї, тобто. необмеженість влади нічим, крім необхідності дотримуватися законів, прав і свобод людини [1, с.70].

Надзвичайно важливим чинником у формуванні правової держави є правова культура правлячої еліти – групи людей, які займають високі сходинки у владі. До сьогоденішньої правлячої еліти повинні належати ті люди, котрі захищають Україну, живуть духовними потребами українського народу й людства, творять нові знання й політику, прислухаючись до своєї совісті, свідомо працюють над проблемами сучасного державотворення.

Показниками правової культури сьогодні можна вважати таке: відповідність права вимогам справедливості та свободи; якість системи законодавства; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб; участь громадян в управлінні державою; якість роботи правоохоронних органів і посадових осіб; стан законності й правопорядку; правові знання; авторитет і належний ступінь розвитку юридичної науки; реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності. Варто зауважити, що передумовою правової державності є формування громадського суспільства.

Громадянське суспільство доцільно розглядати як розвинуту систему суспільних відносин, основу якої становлять недержавні відносини, що реалізуються в діяльності інститутів громадянського суспільства – політичних партіях, громадських організаціях, ініціативах, громадських рухах, недержавних засобах масової інформації – й чинять визначальний вплив на діяльність органів державної влади [9, с. 7].

Громадянське суспільство – це суспільство цивілізованих ринкових відносин, суспільство, яке досягло високого рівня самоорганізації та саморегуляції. Не держава формує громадянське суспільство, а воно створює й контролює державу. Разом із тим у державі існують правова захищеність громадян, рівність усіх перед законом, високий рівень громадянської культури. Відносини держави і громадянського суспільства будуються на основі діалогу та співпраці. Саме в такий спосіб забезпечується існування демократичного громадянського суспільства і правової держави.

Порушення рівноваги між державою і громадянським суспільством призводить до диктату держави й політичного безсилля народу. Так, в умовах панування тоталітарного режиму не держава існує для людей, а люди – для держави, народ перетворюється в масу, населення, набуває ознак натовпу. Якщо держава повністю узурпує суспільство, вона знищує людину як вільну особистість.

Закріплення в Конституції положення, що Україна є правовою державою, ще не дає підстав уважати її такою. Україна зробила низку кроків на шляху побудови правової держави. Сьогодні можна говорити лише про певні загальні риси правової держави та проблеми становлення її в Україні. Варто зауважити, що не всі принципи правової держави дотримані, не всі ознаки реалізовані в повсякденному житті українців. Так, у нашій державі визнається й діє принцип верховенства права, проте іноді правові норми суперечить одна одній. Існує ще формальний розподіл гілок влади. Можна

спостерігати зрощення державного апарату з апаратом правлячої партії, переважання силових методів управління, що відрізняє українську державу від правових демократичних держав.

Конфронтація та дуалізм влади в Україні – поживне підґрунтя для правового нігілізму; країні необхідні адекватні механізми забезпечення взаємодії різних гілок державного управління. Судова влада також не відповідає принципам правової держави. Через упередженість і корумпованість суспільна довіра до вітчизняних суддів є критично низькою. Необхідна суттєва судова реформа в Україні. Україна продовжує перебувати в економічній і політичній кризі, продовжується війна Росії проти України.

У нинішніх умовах Україна має передусім модернізувати систему національної безпеки. Це дасть змогу гарантувати захищеність інтересів держави, суспільства й особи від внутрішньої та зовнішньої загрози. Теорія і практика правової держави спрямовані на утвердження принципу суверенітету народу. Варто зауважити, що фундатором правової демократичної держави є громадянське суспільство [4, с.81].

В умовах розбудови громадянського суспільства та правової держави визначальним є утвердження цінності категорії «права людини». Найважливішим чинником, що підтримує цілісність суспільства й держави, забезпечує стабільність і правопорядок, є належний рівень правової культури. Громадяни в правовій державі мають бути висококультурними особами, дотримуватися закону та з відповідальністю ставитися до нього.

З огляду на важливість порушених питань на сучасному етапі розвитку держави і права України, необхідна концепція становлення й розвитку правової держави в Україні з урахуванням історичних, національних, культурних особливостей, що сприяло б процесу світової інтеграції нашої держави. Актуальними є подальші наукові дослідження проблем побудови правової держави в Україні.

З часів проголошення Декларації про державний суверенітет ця тенденція почала знаходити свій вплив і в Україні. Ідея правової держави стала програмною вимогою всіх політичних партій і знайшла своє юридичне закріплення в Конституції України. В країні створені конституційно правові засади функціонування правової державності та її основні механізми: закладені основи парламентаризму, реалізовано принцип поділу влади, створено Конституційний Суд, Вищу раду юстиції, Рахункову палату України.

Українська держава визнала юрисдикцію європейських інститутів захисту прав і свобод людини та оновила значну кількість своїх правових інститутів, які забезпечують реалізацію прав і свобод громадян, а також забезпечила ідеологічну і політичну свободу, вільну діяльність політичних партій.

Поняття правової держави у багатьох країнах є невід'ємним від поняття соціальної держави, тому побудова реальної правової держави значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни, накопичення матеріальних благ, що давало б можливість здійснення ефективної соціально-економічної політики, забезпечення соціально-економічних прав громадян.

Нездатність держави надати ефективні соціальні гарантії, створити умови для достатнього життєвого рівня своїх громадян негативно впливає на підтримку населенням державної політики, знижує рівень їх законослухняності та поваги до закону [6, с.343].

Подолання цієї ситуації можна досягнути лише за умови ефективності функціонування державної влади, напруги сил усього народу, відмови від авторитарної спадщини. Коли ідея розбудови України як соціальної, правової держави стане цільовою настановою діяльності не тільки політичної та культурної еліти, але й суспільства в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Береза С.В. Правовий всеобуч як передумова формування правової культури в сучасному демократичному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2019. № 3. С. 19—21.
2. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011%20/Brincev_2010.pdf (дата звернення: 23.03.2021).
3. Гринюк Р. Поняття «правового державного ладу» та «правового громадянського суспільства» І. Канта у контексті розвитку теорії правової держави. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 4. С. 5—15.
4. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. Київ: Ін Юре, 2018. 388 с.
5. Кравчук М. В. Теорія держави і права: Навчально-методичні матеріали для студентів Юридичного інституту ТАНГ. - Тернопіль: ТАНГ, 2021.
6. Нижник Н. Державна влада та ідеї правової держави в умовах реалізації Конституції України. URL: http://www.dridu.dp.ua/biblioteka/doc/Vzayemovidnosyny_derzhavy_ta_suspilstva.pdf (дата звернення: 23.03.2021).
7. Петришин О.В. Верховенство права в системі дії права. Проблеми законності. 2019. № 100. С. 18—19.
8. Політична культура демократичного суспільства: стан і перспективи в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26-27 лютого 2018р.—К.: Гнозис, 2018.—226с.
9. Політологія / За ред. О.І. Семківа. Львів: Світ, 2014. С. 92—93.

10.Політологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка.–К.: Видавничий центр “Академія”, 2018.–368 с.

11.Правова держава. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О.В. Петришин (відп. ред.). 2017. Т. 3. С. 367.

М.М. Пец,

здобувачка освіти

Науковий керівник: **О. А. Юхимович,**

вчитель-методист

ВИСОКІ ЦІНИ НА ОЛІЮ В УКРАЇНІ: ОБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ ЧИ УЗГОДЖЕНІСТЬ ДІЙ ВИРОБНИКІВ

Соняшникова олія є в світі одним з основних рослинних жирів, попит на який постійно зростає. Україна є світовим лідером виробництва соняшникової олії. Протягом останніх років експорт соняшникової олії постійно зростає, а олієжирова промисловість має стратегічно важливе значення для України, оскільки є стабільним джерелом валютних надходжень.

Олійно-жирова галузь є однією з перспективних і стратегічних, оскільки є стабільним джерелом валютних надходжень для України. Однак соняшникова олія у 2020/21 рр. стала рекордсменом з подорожчання.

Проаналізуємо стан, основні тенденції та перспективи розвитку виробництва соняшникової олії в Україні.

За даними Міжнародного сільськогосподарського сервісу USDA сьогодні в Україні кожен четвертий долар від аграрного експорту та кожен десятий долар від експорту взагалі відводиться надходженням від експортного продажу рослинних олій. Українська рослинна олія та готові рослинні жири продаються на експорт у більш ніж 120 країн світу та експортуються 760 компаніями.

Соняшникову олію в Україні виробляють 64 переробних підприємства, 48 олійноекстракційних заводів, п'ять найбільших компаній із виробництва соняшникової олії в Україні займають половину всього ринку даного товару.

За обсягом експорту олії Україна сьогодні посідає перше місце у світі. При цьому останні 4 р., за даними Держстату, обсяги експорту на міжнародні ринки безперервно зростають. Якщо у 2017 р. було поставлено 5,1 млн.т, то у 2020 р. – 6,8 млн.т. Приріст за чотири роки становить 1,6 млн т.[1]

За офіційними даними статистики, за перше півріччя 2021 р. експорт соняшникової олії скоротився на 32% (до 2,56 млн.т). Однак, у грошовому виразі експорт збільшився на 13% і досяг \$3,1 млрд, що свідчить про зростання ціни на олію у середньому на 66%.

Найбільше олії (на \$896.7 млн) імпортувала Індія, майже на півмільярда імпортував української олії Китай. Список продовжують Нідерланди (\$300 млн), Ірак (\$272.5 млн) та Іспанія (\$210.4 млн).

2021 р. українці зіткнулися з небувалим подорожчанням соняшникової олії на внутрішньому ринку – її продавали по 60 грн. Ціни всередині країни зросли, оскільки на світовому підвищилася вартість олійних культур, як і інших сировинних товарів. Тільки з серпня-2020 по березень-2021р. ціна соняшнику в Україні злетіла вдвічі, інколи перевершуючи цінові показники багатьох країн-імпортерів українських олії та соняшнику. [2]

Восени ціна літра олії коливається у межах 100 грн/л(майже \$ 4), при тому, що експортна вартість української продукції в липні-серпні лиш трохи перевищує \$1,2/л (\$1200/т). За останній рік ціни на олію в Україні тільки зростали. Це пов'язано з торішнім неврожаєм соняшника через несприятливі погодні умови та певне скорочення посівних площ. Відповідно, більша частка насіння й готової продукції йшла на експорт. У квітні влада навіть змушена була обмежити граничні обсяги експорту соняшникової олії на 2020/2021 рр. до 5,38 млн.т (раніше очікувалось 5,52 млн.т), оскільки у середині країни виник переддефіцитний стан. Ситуацією скористалися із зиском для себе виробники, постачальники й торговельні мережі, які спільними зусиллями підтягли вартість олії фактично до світових цін.

Скориставшись пошуковим сервісом Google з'ясуємо ціни на соняшникову олію у торговельних мережах європейських країн. У мережі супермаркетів Trader Joe's (США, Вашингтон) найнижча ціна за 1 л олії \$3,99. З урахуванням податків ціна становить приблизно 115 грн. У Німецькій торговельній мережі Lidl вартість олії становить понад €3,2/л. В супермаркетах Латвії соняшникова олія коштує середньому 86 грн/л. В Австрії найдешевша соняшникова олія коштує € 2,5 євро за 2л пляшку (40 грн/л). 1 л соняшникової олії в Нідерландах коштує €1,59 (55 гривень), в Туреччині – від 53 грн/л, в Польщі 1 л соняшникової олії коштує в середньому 7-8 злотих (50-60 грн). Пов'язано це здебільшого з непопулярністю соняшникової олії в перерахованих країнах. Адже салати соняшниковою олією в цих країнах не поливають, вона лише для смаження, бо здебільшого використовують оливкову.

В Україні виробляється майже 5 млн.т соняшникової олії на рік, при цьому внутрішнє споживання становить всього 450-470 тис.т. [3]

З'ясуємо причини досить низьких цін на українську олію поза межами України та високої ціни всередині країни. По-перше, це значно нижчий рівень оподаткування харчової продукції у європейських країнах, де ПДВ на продукти становить 5-7% (в Україні – 20%). Плюс різноманітні сільськогосподарські дотації, які отримують європейські фермери, що дозволяє здешевити їхню продукцію для внутрішнього споживача. Тобто, недоцільно встановлювати високі ціни на закордонних ринках, інакше українська олія не зможе конкурувати з продукцією місцевого виробництва.

Крім того низька динаміка попиту спостерігалася в І половині 2021 р. через продовження карантинних обмежень: закриття готелів, ресторанів і підприємств громадського харчування. Відновлення економічного зростання в усьому світі після кризи COVID-19 стало сприятливим для попиту на соняшникову олію.[4]

По-друге, в Україні соняшникова олія є майже безальтернативною. Дешевої пальмової олії на ринок постачається небагато, використовується вона в основному в харчовій промисловості. Українці, налякані розповідями про нібито шкідливі властивості пальмової та соєвої олії, практично її не споживають. Оливкова олія занадто дорога для масового українського споживача, ріпакова, лляна – екзотичні. в Україні виробництво соняшникової олії зосереджено в руках невеликої кількості великих компаній, які почуваються ледь не монополістами, а, значить, встановлюють ціни на власний розсуд. У Європі "королевою" олій є оливкова, в Канаді і США популярна продукція з ріпаку й сої, величезний китайський ринок споживає, в основному, пальмову та соєву, Індія купує левову частку пальмової олії.

По-третє, українські торговельні мережі, яких досить небагато, поділили між собою роздрібний ринок і являють собою своєрідну торгіву олігополію, заробляючи на торговельній націнці, а не на обороті, як це роблять західні мережі.

По-четверте, найголовніша причина в оподаткуванні. В українських магазинах усі товари обкладаються податком на додану вартість (ПДВ) у розмірі 20%. При цьому експортерам відшкодовується ПДВ в тому ж розмірі. Тобто, якщо взяти одну і ту ж гуртові партії соняшникової олії на внутрішньому ринку і на експорт, то перша буде коштувати дорожче.

По-п'яте, на високу вартість олії на внутрішньому ринку вплинуло збільшення вартості сировини, енергоносіїв та ажіотаж через пандемію.

По-шосте, зростання цін на зовнішніх ринках: коли вартість тієї чи іншої продукції зростає на зовнішніх ринках, вітчизняним виробникам стає невигідно продавати її за нижчою вартістю внутрішнім споживачам, тому вони поставляють її за кордон. А ціни в магазинах всередині країни підтягуються до світових.

По-сьоме, «ефекті Гіффена», згідно з яким попит на певну групу соціальних товарів зростає при збільшенні ціни. Парадоксально, хоча насправді ніякого парадоксу немає, оскільки мова йде про товари, які займають в споживчому бюджеті значне місце і яким не знаходиться рівнозначної заміни. Олія сьогодні займає важливе місце у споживанні українців. А на тлі зростання цін на тваринні жири та високої ціни на оливкову олію, стає чи не єдиним доступним харчовим жиром. Споживачу немає з чого обирати. Є дорога оливкова, а є соняшникова.

Що може зробити уряд, щоб зупинити або уповільнити зростання цін на соняшкову олію? На нашу думку, жорстку позицію має зайняти Антимонопольний комітет України, який 5 років притримує рішення про олігополію ринку соняшкової олії, дозволяючи виробникам вести себе так, як заманеться, та встановлювати надвисокі ціни на продукцію. [5]Адже ще у 2018 р. АМКУ виявив, що ринок олії в Україні контролюють компанії «Кернел-Трейд» з часткою у 35% (монопольне положення) та ДП «Сантрейд». Багатомільярдні відшкодування ПДВ з бюджету на тлі мінімальних відрахувань податків до бюджету сприяли тому, що Андрій Веревський, президент холдингу «Кернел Груп» (олія «Чумак», «Стожар», «Щедрий дар»), цього року опинився на 25 місці в рейтингу найбагатших українців зі статками у 435 млн доларів. Чи не за рахунок українців формуються статки президента та самої компанії?

Якщо нічого не можна вдіяти з монополією, не можна її контролювати, то необхідно примусове розділення, зобов'язання частину потужностей продати. Але це не можливо зробити за один день, потрібен рік, два чи більше, щоб вони позбулися частки своїх активів для того, щоб у утворилося більш конкурентне середовище і можливості для картельних змов не було. І відбуватися це має за ініціативи та під контролем АМКУ.[6]

Ще одним кроком до вирішення проблеми ціноутворення в олійній галузі могло би бути введення граничних цін на роздріб. Однак, в цій ситуації існує загроза, що в результаті олія може просто зникнути з полиць магазинів.

Ще одним кроком уряду може бути різке підняття експортного мита на насіння соняшнику, щоб воно йшло на внутрішню переробку, а також зниження ПДВ або його повне скасування на продаж в роздробі соняшникової олії.

Для стабілізації цін на олію також існує можливість робити державні запаси олії та інших соціально значущих товарів, купуючи їх в період їх низьких цін.

Однак, український уряд не здійснив жодного кроку задля стабілізації ситуації на ринку, замість цього обмежив експорт готового продукту - соняшникової олії, що створює проблеми експортерам, але за великим рахунком, не особливо вирішує проблему внутрішніх цін.

Отже, виробництво соняшникової олії - це одна з ключових галузей аграрного комплексу в Україні. За останні роки вона перетворилася на потужну індустрію, прибутковість якої постійно збільшується. Однак, у 2021 р. індекс споживчих цін на соняшкову олію в Україні склав 147,5%. При цьому ціни на олію не підлягають державному регулюванню і визначаються суб'єктами господарювання самостійно. Зростання цін на соняшкову олію призводить до отримання надприбутків монополістами галузі, що потребує втручання АМКУ.

Розвиток ринку соняшникової олії в Україні дозволить посилити міжнародні позиції України та її конкурентоспроможність на світових ринках, а вжиття додаткових заходів по стабілізації цін на внутрішньому ринку дозволить зміцнити внутрішні аспекти соціально-економічного розвитку та підвищити рівень добробуту населення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виробництво соняшникової олії в Україні збільшиться майже на чверть [Електронний ресурс] / ДП «Держзовнішінформ». – 2021. Режим доступу: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/vyrobnytstvo-sonyashnykovoyi-oliyi-v-ukrayini-zbilshytsya-majzhe-na-chvert/>

2. Капшук С. Те, що нині відбувається на ринку, ми вже проходили //

[Електронний ресурс] // Укроліяпром (АПК-Інформ: ІТОГИ №1 (79)). – 2021. Режим доступу: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1517388>

3. Рейтинг виробників соняшникової олії в Україні у 2019/2020 маркетинговому році [Електронний ресурс]. LANDLORD — 09.10.2020. Режим доступу: <https://landlord.ua/news/reitynh-vyrobnykiv-soniashnykovoi-olii-v-ukraini-u-2019-2020-marketynhovomu-rotsi/>.

4. Соняшникова олія в Україні подорожчає ще більше - прогноз [Електронний ресурс] / Олена Коваленко. – 2021. Режим доступу: <https://vc.ru/p/airbnb-death>

5. Фадеев Л.В. Подсолнечник Украины – сегодня и завтра. [Електронний ресурс] //2021. Режим доступу: <http://www.fadeevagro.com/wp-content/uploads/2017/11/1386153822.pdf>

6. Ціни і попит: ситуація на ринку соняшникової олії [Електронний ресурс] / Ірина Рудик. – 2021. Режим доступу: <https://business.rayon.in.ua/blogs/402838-tsini-i-popit-situatsiya-na-rinku-sonyashnikovoi-olii>

7. Ціновий стрибок соняшникової олії: ринковий вплив чи спекуляція? [Електронний ресурс] / Ольга Киргизова. – 2021. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3218972-cinovij-stribok-sonasnikovoi-olii-rinkovij-vpliv-ci-spekulacia.html>

В. О. Тарасюк,

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Г. С. Цимбалюк,

кандидат економічних наук

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК ФОРМА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ДОМОГОСПОДАРСТВ

Сучасний ринок є досить мінливим і постійно змушує його учасників швидко адаптуватися та розвиватися. З поширенням цифрових технологій електронна комерція стає джерелом нових можливостей розвитку. З кожним роком все більше людей стають активними учасниками електронного ринку. Зокрема, український ринок не є винятком.

Відрізняється швидким зростанням і має свої особливості. Завдяки великому впливу глобалізації стало можливим купувати та продавати по всьому світу. Фактори впливу включають збільшення використання портативних гаджетів, смартфонів і ноутбуків, а також пандемії, коли онлайн-покупки мають пріоритет над офлайн-магазинами для безпеки всіх користувачів. У програмних документах, що стосуються розвитку електронної комерції в Україні, зазначено, що однією з головних цілей є забезпечення максимально сприятливих умов для побудови інформаційного суспільства. Також приділяється багато уваги вивчить досвід інших країн щодо покращення регулювання онлайн-торгівлі.

Як аспект продажу електронного бізнесу електронна комерція зробила революцію в торгівлі, ставши рутинною діяльністю сучасної людини, привела ринок у дім чи офіс, заощадивши час та зусилля. Електронну комерцію можна класифікувати на шість таких основних категорій: «бізнес для бізнесу» (B2B), «бізнес для споживача» (B2C),

«споживач – споживач» (C2C), «споживач до бізнесу» (C2B), «бізнес для адміністрації» (B2A), «споживач до адміністрації» (C2A), кожна з яких має свої особливості [1, с.30].

Україна покращує свою репутацію на світовій арені. Особливо це актуально під час ведення бізнесу. Згідно з рейтингом Світового банку, який називається “Doing Business” заснованого у 2003 році, Україна значно покращила свої позиції у світі.

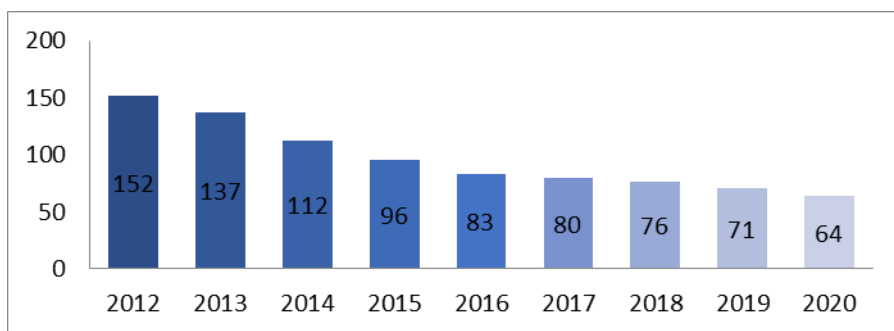

Рис. 1 Україна в рейтингу «Doing Business»

Така динаміка показує, що з роками Україна робить свій ринок все більш сприятливим для підприємницької діяльності. Ще у 2012 році вона посідала 152 місце, а у 2020 році – вже 64 місце на світовому ринку. Зокрема, це пояснюється швидким розвитком міжнародної торгівлі.

Як видно з рис. 2, обсяг інтернет-ритейлу виріс від показника у 12,7 мільярдів гривень у 2012 році до 30,6 мільярдів гривень у 2019 році, тобто показник виріс вдвічі. Ринок електронної комерції у світі зростає зі швидкістю 23–25% на рік. В Україні ці показники значно вищі, а саме близько 30% на рік.

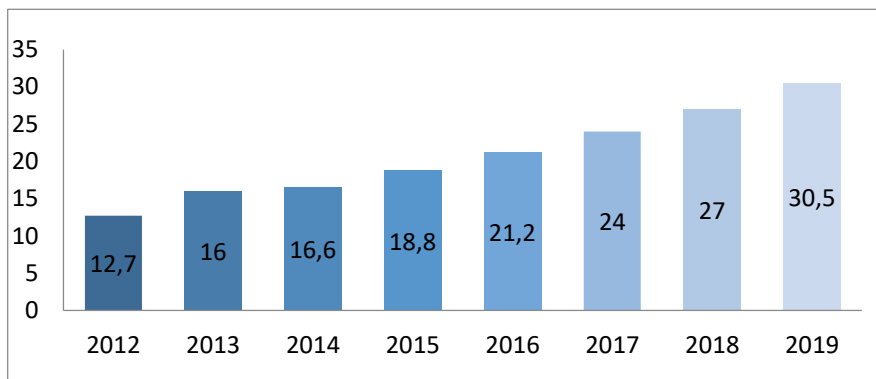

Рис. 2 Обсяг ринку інтернет-ритейлу в Україні, млрд. грн.

Водночас Україна посідає друге місце в Європі за найнижчим рівнем ВВП на душу населення та перебуває на найнижчому щаблі за рівнем проникнення Інтернету. Більш того, країна відстає від сусідніх країн за рівнем використання банківських карт на 10–20%.

Останнє десятиліття характеризується швидким розвитком та впровадженням електронних платежів, що сприяють швидкому прогресу ІТ-технологій та зростанню фінансових ринків. Хоча сьогодні електронні платежі є менш популярними в Україні порівняно з ЄС та США, обіг внутрішніх та транскордонних електронних трансакцій за участю України постійно збільшується [2, с.114].

Багато компаній, які починали свою діяльність у 2000-х роках, зазнали краху. Ризик невдачі залишається високим і сьогодні. Здійснюючи покупки в Інтернеті, споживачі можуть упустити міжособистісні стосунки та взаємодію між продавцями та покупцями. Це важливо для багатьох брендів і продуктів. Така відсутність особистого контакту може зашкодити багатьом послугам і продуктам, таким як дизайн інтер'єру та ювелірний бізнес.

Безпека – це інше питання. Багато порушень безпеки часто трапляються, коли інформація про клієнта викрадається. Крадіжка

кредитної картки, викрадення особистої інформації тощо зробить клієнтів більш обізнаними про онлайн-платежі та віддасть перевагу оплаті готівкою. Навіть після замовлення доставка може бути ускладнена, але, звичайно, нам шкода наших клієнтів.

Більшість факторів, які впливають на прогнози зростання електронної комерції, поділяються на одну з двох категорій: внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори пов'язані з функцією та функціями бізнесу. Іншими словами, ви можете керувати ним безпосередньо. Внутрішні фактори – це процеси або явища, які перебувають під контролем або впливом власника, наприклад, акції, акції, конверсії, джерела трафіку тощо.

Якщо ви можете контролювати внутрішні фактори, ви не можете контролювати зовнішні фактори. Зовнішніми факторами зазвичай є бізнес-загрози та можливості, які впливають на майбутнє зростання. Зовнішні фактори, такі як конкуренція, правила та тенденції, виходять з-під контролю. Він також включає конкурентів, нормативні зміни, тенденції та сезонність. Основний механізм зростання полягає в тому, як він безпосередньо впливає на прибуток і результативність бізнесу [3, с.65].

Основними ключовими факторами, що впливають на ефективність розвитку ринку електронної комерції є по-перше інтеграції каналів продажу. Інтеграція каналів продажу швидко стає нормою, перетворюючи на стратегічний напрям в роздрібній торгівлі. Очікування споживачів також не стоять на місці. За даними дослідження Forrester Research, Inc, 71% покупців, очікують переглядати доступні запаси в Інтернеті, 50% вважають за краще купувати товари on-line і забирати в магазині. Однак лише одна третина роздрібних продавців у світі пропонують такі послуги, як можливість вибору товарів із офлайн-магазинів та перегляду запасів для всіх каналів продажу. Сьогодні споживачі при здійсненні покупок

орієнтуються на зручність і очікують комфортних умов покупки [4, с.53].

Хаотичність та інформаційне перевантаження більшості сайтів ускладнюють залучення та утримання потенційних клієнтів. Дослідження показують, що користувачі повинні бачити, що їм підходить протягом перших восьми секунд роботи сайту. В іншому випадку користувач продовжить. Консолідація каналів збуту дозволить споживачам розміщувати замовлення в будь-якому місці отримати сервісне обслуговування або повернути товар де зручно; отримати рекомендації, беручи до уваги всю історію взаємодії з брендом.

Ще один важливий фактор електронна комерція є недостатньо розвиненою інформаційно-комунікаційною інфраструктурою на ринку, і є багато причин для шахрайства та безвідповідальності в цій сфері через відсутність належного правового забезпечення електронної комерції в Україні.

Щорічне зростання інтернет-аудиторії, збільшення обсягів торгівлі через глобальну мережу, електронні магазини доводять, що український ринок змінюється і готовий обіцяти майбутній розвиток. Українська електронна комерція зручна як для підприємців, так і для споживачів, тому вона буде рости вгору та стрімко набирати обертів. Споживачі знають про всі переваги електронної комерції та користуються цією послугою.

Перспективи для розвитку ринку електронної комерції, незважаючи на кризу, досить сприятливі. Через кризу середній покупець починає шукати більш вигідні пропозиції в ціновому еквіваленті, а Інтернет магазини цілком можуть стати конкурентами стандартним магазинам роздрібної торгівлі, пропонуючи аналогічний товар за нижчими цінами. Крім того, багато покупців вважають за краще використовувати інтернет-магазин, щоб надати їм можливість робити покупки в затишній атмосфері в зручний час [4.с.55].

У науковому дослідженні зроблено висновок, що електронна комерція є невід’ємною частиною ринкових відносин, які склалися в умовах соціальної інформатизації. Аналіз основних показників розвитку електронної комерції України показав покращення наших позицій у сфері міжнародної торгівлі. Ми прагнемо збільшити кількість користувачів, торговельні платформи та різноманітні продукти та послуги.

Незважаючи на значні наслідки та стрімкий розвиток електронної комерції, держава має багато проблем, які необхідно вирішувати, щоб продовжувати рости та процвітати. Безсумнівно, вплив на ринкову кон’юнктуру країни міг би покращити ситуацію за рахунок збільшення економічного потенціалу країни та запровадження здорової конкуренції та активної участі у світових торгових відносинах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кот О. Сутність, становлення та перспективи розвитку електронної комерції України у глобальному середовищі / О. Кот, Д. Антоненко // Экономика и управление предприятием. - 2015.- № 2. - С. 28–32.
2. Гевко В.І. Електронна торгівля в Україні: передумови та перешкоди для розвитку / В.І. Гевко, І.В. Яскал // Приазовський економічний вісник. – 2020. - №5. – С.13-16
3. Червона О.Ю. Тенденції розвитку електронної комерції / О.Ю. Червона // Вісник ХДУ Серія Економічні науки. – 2020. - № 39. – С. 65-68
4. Зосімов В. Проблеми та перспективи розвитку електронної торгівлі в Україні / В. Зосімов, Берко О. // Геометричне моделювання та інформаційні технології. – 2018. - №1(5). - С.51-57.

Д. О. Рісюк,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: В.В. Олійник,

кандидат педагогічних наук, доцент

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ТЕМПЕРАМЕНТ» В ПСИХОЛОГІЇ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Нині одним із актуальних питань у сфері психології є вивчення проблеми схожості та відмінності між людьми. Індивідуальні особливості людини виявляються як в природних, так і в здобутих в онтогенезі властивостей. Поєднання вроджених властивостей утворює ту структуру, яку прийнято називати темпераментом, а поєднання здобутих соціальних властивостей відносять до особистості. Вони, з одного боку, неоднакові у різних людей, але з іншого – подібні у багатьох осіб. У зв'язку з цим виділяють типи темпераменту і типи особистості.

Усі ми часто в сфері психології під час дослідження однієї проблеми звертаємося до проблеми темпераменту і маємо на увазі сукупність психічних відмінностей між людьми – в глибині, інтенсивності, стійкості емоцій, емоційної вразливості, темпу, енергійності дій і інші динамічні, індивідуально-стійкі особливості психічного життя, поведінки і діяльності. Темперамент і сьогодні залишається багато в чому спірною і невирішеною проблемою. При всьому різноманітті підходів до проблеми, вчені і практики визнають, що темперамент – біологічний фундамент, на якому формується особистість як соціальна істота [1].

Слід відмітити, що проблема темпераменту є однією з найбільш розроблених проблем в вітчизняній психології. Наприклад, психолог Л. Виготський до темпераменту відносив особливості

складу всіх природжених і спадкових реакцій, спадкову конституцію людини. Згідно з його уявленням, темперамент – це та сфера особистості, яка виявляється в інстинктивних, емоційних і рефлексорних реакціях людини. Психолог виділив дві основні характеристики темпераменту: тілесну виразність та характер й темп рухів.

Учений-фізіолог І. Павлов ототожнював темперамент з типом нервової системи. «Наші типи нервової системи, – говорив він, – це те, що позначають словом «темперамент». Також він стверджував, що «темперамент є найбільш загальною характеристикою нервової системи, і саме вона накладає відбиток на всю діяльність індивідуума» [2].

На думку іншого ученого Б. Теплова, який дав більш розгорнуте визначення темпераменту, «темпераментом називаються індивідуальні особливості людини, що виражаються: в емоційній збудливості; в більшій чи меншій тенденції до сильного вираження почуттів зовні; в швидкості рухів, загальної рухливості людини» [3].

У психолога і філософа Сергія Рубінштейна уявлення про темперамент зводилися до підкреслення його динамічних характеристик, які виражаються, на його думку, в імпульсивності, темпі, силі, стійкості, напруженості, амплітуді коливань психічних процесів. При цьому психолог підкреслював, що динамічна характеристика психічної діяльності не має самодостатнього характеру; він залежить від змісту діяльності та конкретних умови діяльності, від ставлення до цих умов і до того, що людина робить [3].

Вітчизняний психолог Борис Ананьєв відносив до темпераменту ті «індивідуальні особливості організму», які визначаються діяльністю «рухових органів, органів почуттів і всього нервово мозкового апарату». Він розглядав темперамент як «сукупність фізіологічних і психічних особливостей людини». У ролі основних характеристик були виділені: сила, швидкість і стійкість

психічних процесів. Іншими найважливішими показниками темпераменту він вважав чутливість і вразливість людини, особливості переживання власних вчинків і дій.

Інший психолог Дмитро Левітов у своїх працях зазначав, що «під темпераментом ми будемо розуміти ту, засновану на природженому типі вищої нервової діяльності, сторону особистості, яка виражається в емоційній збудливості (швидкості навіювання, стійкості і яскравості емоцій) і пов'язаному з цією збудливістю темпі психічних процесів» [4].

Неоціненний внесок у дослідження темпераменту та індивідуальних відмінностей вніс вітчизняний учений В. Мерлін, який поклав початок нової області досліджень в області темпераменту під загальною назвою інтегральної індивідуальності. У дослідженнях ученого і його співробітників були встановлені багатозначні зв'язки між властивостями нервової системи і властивостями темпераменту. Не виявилося жодної властивості темпераменту, яка не була б пов'язана з тією чи іншою властивістю нервової системи. При цьому одна і та ж властивість темпераменту може бути пов'язана як з однією властивістю нервової системи, так і з кількома [5, с. 126]. Отже, кожна властивість темпераменту залежить від декількох властивостей нервової системи.

Психолог Борисов Д. розглядає темперамент з позиції психофізіології не як окрему структуру особистості, а як складову, що впливає на особистість і на формування індивідуальності останньої. Дослідник зазначає, що темперамент істотно впливає не тільки на швидкість і динаміку протікання нервових процесів, а й на схильність індивіда до тих чи інших форм соціальної взаємодії, індивідуальний стиль життєдіяльності та особливості світосприйняття. Кожен з цих пунктів Борисов Д. визначає наступним чином:

«— форма соціальної взаємодії — це своєрідний стиль спілкування, перевага індивідом одних форм соціальної взаємодії іншим, виявляється в поведінці останнього;

— індивідуальний стиль життєдіяльності проявляється насамперед в отриманих шляхом виховання в дитинстві установках та засвоєних з плином життя цінностей і досвіду.

— особливості світосприйняття засновані на внутрішньому переконанні особистості щодо певних сторін життя, до яких можна віднести ставлення до життя, релігії, держави, моралі» [6].

На думку інших дослідників (М. Усмонова, Ш. Расулова), темперамент значною мірою впливає на діяльність та поведінку людини: динамічні риси особистості людини виступають не тільки в зовнішній манері поведінки, але виявляються й у розумовій сфері, у сфері спонукання, у загальній працездатності. При цьому відмінності за типом темпераменту — це передусім відмінності за рівнем можливостей психіки. Залежно від особливостей темпераменту люди розрізняються не кінцевим результатом дій, а способом досягнення результатів. Так експериментальним шляхом дослідники встановили, що існує залежність між способом виконання дій і особливостями темпераменту. Окрім цього, тип темпераменту накладає свій відбиток на способи спілкування, визначаючи ступінь активності в налагодженні контактів [7, с. 56].

Проскурякова Л.А. та Лобикіна Е.Н. розглядають темперамент як психологічну і психофізіологічну детермінанту порушень харчової поведінки в дорослому віці [32]. Дослідниці зазначають, що існує зв'язок між типом харчової поведінки та темпераментом. Так, жінки-меланхоліки частіше мають ризик формування емоціогенного типу порушення харчової поведінки, а чоловіки-меланхоліки - обмежувального типу.

Психолог Надія Макарова розглядає темперамент у взаємозв'язку з типом обраної професії та майбутньої діяльності. На

основі проведених емпіричних та теоретичних досліджень дослідниця робить висновок, що темперамент не є визначальною і ключовою, але базовою властивістю особистості, що дає можливість людині проявити найбільш значущі якості у професійній реалізації [4].

Слід зазначити, що психофізіологи Трубінова О., Гульятєва Т., Ванюкова К. підтримують наукові погляди Макарової Н., зазначаючи, що не лише темперамент не лише позначається на виборі майбутньої професії, однак і сам процес навчання без урахування психофізіологічних особливостей дітей буде демонструвати дуже низькі показники рівня засвоєння матеріалу, викликатиме стрес, гальмуватиме розвиток дитини і впливатиме вкрай негативно на її успішність. На основі власних спостережень дослідники зазначають, що носії деяких типів темпераменту спочатку є схильними до успішного навчання, тоді як інші ж - частіше зустрічаються серед невстигаючих [8].

Коуч, психолог-консультант, член Української спілки психотерапевтів Наталія Сабліна на основі власного емпіричного дослідження на вибірці студентів зазначає, що вивчення темпераменту відкриває перед практичним психологом і педагогом якісні можливості для врахування цілої сукупності психодинамічних задатків індивіда, що дозволяє визначити передумови нормального або аномального перебігу розвитку особистості саногенного або патогенного його розвитку, включення студентської молоді в успішне виконання навчальної діяльності, громадянську та суспільну поведінку [9, с. 112].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що дослідження темпераменту в психології та окремих її галузях є не новим і має довгу й складну історію. Від перших роздумів філософів про індивідуальні психофізіологічні відмінності між людьми, що лягли в основу базових положень теорій темпераменту, до останніх нейродинамічних та психологічних теорій розуміння цієї властивості

особистості пройшло багато століть. За цей час всі існуючі підходи до розуміння темпераменту оформились в декілька найбільш популярних груп теорій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вплив типу темперамента на навчальну діяльність / Є. А. Трубінова, Т. В. Гульятєва, Є. С. Ванюкова. *International scientific review*. 2017. № 7 (38).
2. Soldatova O.G., Savchenkov Yu.I., Shilov S.N. Human temperament as a factor affecting health level. *Human Physiology*. 2007. T. 33. № 2. p. 194-198.
3. Грушева О. А. Теорії темперамента. *Наукові дослідження і розробки молодих учених*. 2014. №1. С. 39-42.
4. Clark L. A., Watson D. (2008). Temperament: An organizing paradigm for trait psychology. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 265-286). New York: Guilford.
5. Білоус В. В. В. С. Мерлін – творець вчення про інтегральну індивідуальність: (до 110-річчя від дня народження) / В. В. Білоус, І. В. Боязітова. *Психологічний журнал*. 2008. Т. 29, № 1. С. 126-132.
6. Борисов Д. Д. Темперамент і індивідуальність. Дослідження темперамента методом візуальної психодіагностики. *Проблеми сучасної освіти*, 2016. (5). С.134-141.
7. Усмонова М. А. Вплив темпераменту на діяльність і поведінку людини. *Вісник науки і освіти*. 2019. № 19-3 (73). С. 56-58.
8. Винославська О. В. Брусенко О.А. Психологія: навч. посіб. К.: ІНК ОС, 2005. 352 с.
9. Сабліна Н. В. Значення дослідження темпераменту студентів для оптимізації процесу адаптації. *Актуальні проблеми психології*: Зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН

України. 2017. Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 17. С. 111-119.

П.Д.Черкасова-Лиса,

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Т.М.Черкасова,

старший викладач

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ

Віртуальна реальність сама по собі приваблює дітей та молодь. З одного боку це щось казкове, незвідане, з другого, певною мірою, – реальний світ. Адже для нашого мозку стає реальним усе, що ми можемо побачити, почути і, звісно, сприйняти будь-яким іншим чином.

У віртуальній реальності існує можливість створення полімодальної стимуляції: імітувати одночасно зорові, тактильні, слухові образи. Таке спроектоване середовище дозволяє на якісному рівні досліджувати взаємодію базових сенсорних систем і вирішувати низку завдань у реабілітації когнітивних здібностей (Rizzo et al., 2002) [4]. Тому дані технології можуть бути успішно застосовані в роботі з дітьми та підлітками для розвитку пізнавальної сфери і подолання різноманітних проблем щодо психічного розвитку та навчання людей з особливими потребами.

Віртуальна реальність дозволить в майбутньому працювати з аутистами, створюючи безпечний простір, подібний до того, що є в садочку, у школі, на вулицях міста, та пропрацьовувати різні моменти і труднощі спілкування з навколишнім середовищем.

Можливості віртуальної реальності для моделювання ситуацій та соціальних взаємодій безмежні. Ці новітні технології можуть перенести користувача практично до будь-якої контекстно-багатої

симуляції, зберігаючи при цьому контроль над змінними (Bohil et al., 2011) [8]. При цьому створена реальність може виглядати і навіть відчуватись як справжня.

Компанія Samsung займається розробкою програмного забезпечення для спеціальних окулярів, що використовуються для створення ефекту присутності у віртуальній реальності, яке допоможе діагностувати психічні розлади у пацієнтів клінік. Вивчаються можливості використання віртуальної реальності для зниження хворобливих відчуттів у дітей та підлітків під час хіміотерапії [1]. В свою чергу позитивний емоційний фон та гарний настрій сприяють покращенню здоров'я.

Також за допомогою пристроїв, які відслідковують рух очей, фіксуючи погляд дитини на певних об'єктах на екрані, добираючи відповідні картинки та слова, можна дати шанс спілкуватися клієнтам з проблемами мовлення і координації рухів, зокрема особам з дитячим церебральним паралічем. Технології віртуальної реальності здатні допомогти пройтися вулицями відомих міст, відвідати музеї, побувати в горах тим, хто фізично немає можливості зробити це в повсякденному житті.

Ще в 80-х – 90-х роках ХХ століття можливості віртуальної реальності стали використовуватися в нейропсихології для відновлення рухів та когнітивних функцій у хворих із ураженнями головного мозку. Важливою перевагою застосування в реабілітаційній практиці є те, що ця технологія передбачає активну взаємодію пацієнта з віртуальним середовищем, що помітно підвищує його мотивацію до одужання [2].

Хороші результати показали спроби застосування штучно створеного середовища в боротьбі з різноманітними фобіями. Зокрема, американська компанія Virtually Better та іспанська фірма PREVI спеціалізуються на розробці програм віртуальної реальності для лікування тривожних розладів: страху висоти, повітряних

перельотів та публічних виступів. Дані розробки постачають психологам і психіатрам для використання їх у лікувальних цілях в приватній практиці [2].

На сьогодні у світових виробників VR-контенту є набір типових сцен виходячи з характерних запитів, з якими звертаються клієнти. Намальовані простори для подолання страху публічних виступів, аерофобії, арахнофобії (страхом павуків), для окремих випадків посттравматичної терапії [3].

У ряді американських клінік вже кілька років реалізується програма з використання віртуальних технологій як нефармакологічний знеболюючий засіб. Ефективність таких психотерапевтичних «ліків», часто перевищує ефективність класичних опіюєдних засобів знеболювання (у два і більше разів), що було продемонстровано на хворих із сильними опіками (Хоффман, 2004) [2]. Отже, є обґрунтованим застосування цих новітніх «знеболювальних» для дітей та підлітків.

У цих же дослідженнях виявлено важливий для технологій віртуальної реальності факт: занурення у двовимірний світ (відеоігри) виявляється менш ефективним для подолання болю, ніж занурення у тривимірне віртуальне середовище, яке створювалося за допомогою спеціальної анагетичної терапевтичної комп'ютерної програми «Світ снігу» (Snow World), розробленою для опікових пацієнтів співробітниками фірми Microsoft та Національного інституту охорони здоров'я США. Програма викликала помітне зниження відчуттів болю у хворих, поглинаючи їхню увагу ілюзією польоту через засніжений каньйон із пінгвінами, сніговиками та іншим [2]. Тобто в даному випадку застосування технологій віртуальної реальності можна співвіднести з відповідним впливом навіювання та гіпнозу.

На сьогоднішній день варто розширити використання нових технологій в позашкільній (додатковій), спеціальній, шкільній освіті.

Завдання, які можна вирішувати в інноваційній освіті вищої школи за допомогою віртуальної реальності – це:

- проведення відеоконференцій та телемостів, що стає особливо актуальним у зв'язку зі перебуванням дітей у різних країнах;

- створення банку уроків для дистанційного навчання;

- відтворення класичних експериментів [5].

Багато систем віртуальної реальності є удосконаленими системами симуляторів та тренажерів. Наприклад, вони можуть бути застосовані в організації спортивних тренувань, зокрема з моделюванням та розігруванням тактичного протистояння у майбутніх поєдинках. Так, в Університеті штату Мічиган розроблена віртуальна CAVE система [7] як допомога у тренуваннях футболістів. За її допомогою можна відпрацьовувати варіанти тактичного розташування на полі гравців своєї команди та команди супротивника, вчитися розпізнавати конкретних гравців і сигнали, що подаються ними, а також сигнали, які подаються тренером і ті, що знаходяться за межами поля. [2].

Наша країна також приймає участь у дослідженнях можливостей віртуальної реальності в роботі з дітьми, підлітками та дорослими. Зокрема, на базі Львівської політехніки 28 лютого 2018р. відкрили лабораторію віртуальної реальності [6]. В ній вже є технології, корисні для сфери освіти.

Отже, експериментальні дослідження показали, що застосування сучасних комп'ютерних технологій відкриває нові перспективи для теоретичної та прикладної психології [2]. Особливо ефективно вони можуть бути використані у роботі з дітьми та підлітками. За умов воєнного стану, карантину та дії інших факторів, обмежуючих звичайні можливості надання психотерапевтичних, психологічних, освітніх послуг, запровадження у практику

відповідних фахівців технологій віртуальної реальності є не тільки бажаним, але й необхідним.

Список використаних джерел та літератури:

1. Віртуальна реальність допоможе діагностувати психічні розлади [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tokar.ua/read/19844> Назва з титул. екрану. Дата звернення 20.04.2021

2. Войскунский А. Е., Меньшикова Г. Я. О ПРИМЕНЕНИИ СИСТЕМ ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ В ПСИХОЛОГИИ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/o-primenenii-sistem-virtualnoy-realnosti-v-psihologii.pdf> Назва з титул. екрану. Дата звернення 27.01.2021.

3. Мария Данина – Виртуальная реальность в психотерапии – все самое интересное на ПостНауке [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://postnauka.ru/talks/80141> Назва з титул. екрану. Дата звернення 27.01.2021.

4. Speaking of Psychology: Improving lives through virtual reality therapy [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.apa.org/news/podcasts/speaking-of-psychology/virtual-reality> Назва з титул. екрану. Дата звернення 27.01.2021.

5. Технологии виртуальной реальности: методологические аспекты, достижения и перспективы //Психологическая газета [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://psy.su/feed/9265/> Назва з титул. екрану. Дата звернення 27.01.2021.

6. У Львові відкрили першу в Україні лабораторію віртуальної реальності [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tokar.ua/read/23018> Назва з титул. екрану. Дата звернення 20.04.2021.

7. U-M's got game: Virtual reality broadens dimensions [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://websites.umich.edu ~vrl](http://websites.umich.edu/~vrl) Назва з титул. екрану. Дата звернення 27.01.2021.

8. What is Virtual Reality Therapy? The future of psychology [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://positivepsychology.com/virtual-reality-therapy/> Назва з титул. екрану. Дата звернення 27.01.2021.

Є. Христіна,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Г. С. Цимбалюк,

кандидат економічних наук

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Завдяки значним темпам зростання світової економіки та активній зовнішньоекономічній діяльності в регіоні, процесам внутрішнього відновлення, що сприяли підвищенню фінансової спроможності місцевих бюджетів та збільшенню рівня доходів населення, а також рекордному врожаю економіка Запорізької області у 2021 році в цілому продемонструвала позитивну динаміку[1]. Так, за підсумками 2021 року індекс промислової продукції склав 105,7 % (8 місце серед регіонів, по Україні – 101,1 %), що забезпечено за рахунок збільшення виробництва в основних обсягоформуючих підвидах промисловості:

Металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування (39,5 % загальнообласного обсягу реалізації) – «плюс» 2,2 %;

Постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (24,4 % загальнообласного обсягу) – «плюс» 10,3 %;

Машинобудуванні (10,1 % загальнообласного обсягу) – «плюс» 16,5 %;

Добувній промисловості і розробленні кар'єрів (4,6 % загальнообласного обсягу) – «плюс» 1,9 %;

Виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (2,0 % загальнообласного обсягу) – «плюс» 10,9 %.

Разом з тим, скорочено обсяги у:

Виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (10,3 % загальнообласного обсягу) – «мінус» 12,6 %;

Текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (0,2 % загальнообласного обсягу) – «мінус» 7,5 %.

Загальний обсяг реалізованої промислової продукції за підсумками

2021 року склав 301,4 млрд грн (на 60,9 % більше, ніж у 2020 році), або 8,4 % загального обсягу реалізованої промислової продукції по Україні (4 місце серед регіонів).

За 2021 рік об'єктами відновлюваної енергетики було вироблено 2438,8 млн кВт годин електричної енергії, що на 19,3 % більше, ніж у 2020 році (2043,8 млн кВт годин). Добувний промисловості і розробленні кар'єрів обсяг виробництва зріс на 1,9%. У переробній промисловості індекс промислової продукції становив 104,3%[1].

В економіку області інвестовано 1 млрд. дол. США. В області представлені усі галузі промисловості: металургія та оброблення металу, машинобудування, виробництво інших неметалевих мінеральних виробів, легка промисловість, хімічна і нафтохімічна промисловість, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення, добувна, енергетична. На території області обліковується 23 види різноманітних корисних копалин як місцевого, так і загальнодержавного значення.

Номенклатура продукції, що виробляється промисловим комплексом регіону, є багатотисячною. Запорізькі підприємства виробляють майже 27,3 % всієї електроенергії України, 20 % української сталі та феросплавів, більше 17 % готового прокату, майже увесь обсяг титанової губки, 50 % легкових автомобілів, 61,9 %

проводу ізольованого обмотувального, 70 % проводу та кабелів електричних на напругу більше 1000 В.

Найбільш впливовою галуззю в промисловості області є металургійний комплекс, переважна частка продукції металургійного комплексу виробляється для поставки на експорт (62,2 %).

БАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» – одне з провідних підприємств металургійної галузі. Третій за масштабами виробник металопродукції в Україні. Комбінат входить до рейтингу 80 кращих підприємств світу, виробляє майже 11 % чавуну і сталі, а також 29,4 % листового прокату в Україні.

ДП «Запорізький титано-магнієвий комбінат» – єдиний в Україні виробник губчатого титану.

ПАТ «Запорізький феросплавний завод» - один з найбільших у Європі виробників феросплавів. Частка запорізького виробництва у світовому обсязі становить 5,7%.

Регіон є провідним центром вітчизняного авіадвигунобудування, автомобілебудування, виробництва трансформаторів та іншої високотехнологічної продукції, яка є фірмовим запорізьким знаком, маркою світового класу якості та надійності.

ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» – єдине в Україні підприємство, що має повний цикл виробництва легкових автомобілів, який включає штампування, зварювання, фарбування, обладнання кузова і складання автомобіля. Підприємство виготовляє легкові та вантажні автомобілі, автобуси. У січні-жовтні 2011 року ПАТ «ЗАЗ» вироблено 50 991 автомобілів, експортовано 24 436 автомобілів. Високий рівень технічного забезпечення виробництва став основою для плідної співпраці ПАТ «ЗАЗ» з лідерами світового автомобілебудування: Adam Opel, Daimler AG, GM DAT, VAZ, TATA, Chery, KIA.

ПАТ «Запоріжтрансформатор» – один з лідерів світового трансформаторобудування. Номенклатура продукції ПАТ «ЗТР» включає силові маслені трансформатори, електричні реактори та керовані шунтуючі реактори потужністю від 1 МВА до 1 250 МВА на класи напруги від 10 кВ до 1 150 кВ.

Запорізька АЕС (ЗАЕС) – найбільша в Україні і в Європі атомна електростанція, вона складається з 6 атомних енергоблоків. Щорічно станція генерує близько 40 млрд. кВт•годин електроенергії, що становить п'яту частину загально річного виробництва електроенергії в державі й половину її виробництва на українських атомних станціях.

ДП «ЗМКБ «Прогрес» - лідер серед конструювання авіаційних двигунів. Веде активну діяльність в галузі створення газотурбінних приводів (ГТП) промислового застосування: для газоперекачувальних агрегатів, електростанцій, бурових установок, морських і річкових судів і т.д. В даний час на підприємстві ведуться проектні та дослідно-конструкторські роботи по проекту «Розробка та серійне виробництво турбореактивного двоконтурного двигуна (ТРДД) AI-28 для перспективних модифікацій літаків».

ВАТ «Запорізький завод «Перетворювач» - є підприємством з повним виробничим циклом: від розробки і виробництва напівпровідникових приладів до створення складних електротехнічних комплексів.

ЗАТ «Запоріжкран» - підприємство з випуску мостових, козлових та кранів спецпризначення, лідер у виробництві кранів та кранового обладнання в Східній Європі і країнах СНД. [2]

Запорізька область має унікальний енергетичний комплекс, що складається з гідро-, тепло- та атомної електростанцій. Область займає перше місце в Україні по виробництву електроенергії, суттєво випереджаючи будь-який інший регіон країни і являючись для багатьох із них енергетичним «донором».

На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів обсяг виробництва зменшився на 12,6%.

У 2021 році вироблено 544,1 тис.т олії соняшникової та сафлорової та їх фракцій, нерафінованих (крім хімічно модифікованих), 61,2 тис.т олії соняшникової і сафлорової та їх фракцій, рафінованих (крім хімічно модифікованих), 7739,1 т молока та вершків незгущених й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л, 2313,5 т масла вершкового жирністю не більше 85%, 57,8 тис.т борошна пшеничного чи пшенично-житнього, 43,0 тис.т хліба та виробів хлібобулочних, нетривалого зберігання, 3494,2 т сухарів, сушок, грінок та виробів подібних підсмажених.

У текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів індекс промислової продукції дорівнював 92,5%.

За 2021 рік вироблено 231,5 тис.шт комплектів і костюмів чоловічих та хлопчачих з тканини бавовняної або з волокон синтетичних або штучних, виробничих та професійних, 31,7 тис.шт курток, піджаків та блейзерів чоловічих та хлопчачих з тканини бавовняної або з волокон синтетичних або штучних, виробничих та професійних, 121,3 тис.шт футболки, майок й подібних виробів, трикотажних машинного або ручного в'язання.

У виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності відбулося зростання виробництва на 18,7%.

На підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення індекс промислової продукції становив 100,0%.

У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції випуск промислової продукції збільшився на 4,8%.

На підприємствах із виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів індекс промислової продукції дорівнював 78,9%.

У виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції відбулося зростання виробництва на 10,9% [2].

Агропромисловий сектор області, з його високим рівнем виробництва зернових і технічних культур (майже 85 % припадає на продукцію рослинництва), забезпечує понад 4,0 % у загальнодержавному виробництві валової продукції сільського господарства.

Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у 2021 році становив 114,1 % (8 місце серед регіонів, по Україні – 114,4 %), в тому числі в сільгосппідприємствах – 117,2 %, на які припадає 67,0 % від загального обсягу продукції області. Аграріями області намолочено 3846,9 тис. Тонн зернових культур (на 28,4 % більше, ніж у 2020 році), при урожайності 38,0 ц/га (у 2020 році – 30,5 ц/га).

Найбільшу питому вагу (71,0 %) займає пшениця, якої намолочено 2730,0 млн тонн (3 місце в Україні після Харківської та Одеської областей, на 30,2 % більше) при урожайності 38,8 ц/га (у 2020 році – 31,5 ц/га). Соняшнику намолочено 1058,4 тис. Тонн (5 місце) при урожайності 19,9 ц/га (у 2020 році – 16,1 ц/га). У розрізі основних підвидів тваринницької продукції негативний внесок мало скорочення виробництва у 2021 році: м'яса у живій вазі – на 6,6 % (до 58,2 тис. Тонн); молока – на 10,6 % (до 180,6 тис. Тонн), яєць від птиці всіх видів – на 35,2 % (до 372,6 млн штук).

На 01.01.2022 в усіх категоріях господарств налічується 53,8 тис. Гол. Великої рогатої худоби (78,4 % до 01.01.2021), у т.ч. 28,4 тис. Гол. Корів (74,2 %); поголів'я свиней – 125,7 тис. Гол. (71,1 %), овець та кіз – 54,1 тис. Гол. (93,3 %), птиці – 2,7 млн. Гол. (68,7 %).

Сприятлива кон'юнктура на зовнішніх сировинних ринках, нові експортні замовлення позитивно вплинули на показники зовнішньоекономічної діяльності регіону [2].

Так, зовнішньоторговельний оборот товарів у 2021 році склав 6787,3 млн дол. США і збільшився порівняно з 2020 роком в 1,6 рази. Зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами із 167 країн світу.

Обсяг експортних поставок склав 4741,2 млн дол. США та збільшився на 62,2 % (по Україні збільшення – на 38,4 %).

У структурі експорту товару основу склали недорогочінні метали та вироби з них (61,0 % загального обсягу експорту товарів), машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (12,2 %), продукти рослинного походження (7,0 %), жири та олії тваринного або рослинного походження (6,8 %), мінеральні продукти (6,3 %).

Експортні поставки товарів на ринок ЄС збільшилися у 2,2 рази у порівнянні з 2020 роком та становлять 1559,4 млн дол. США, або 32,9 % від загальнообласного експорту. Серед країн світу найбільше екпортувалися товари до Туреччини – 12,1 %, Російської Федерації – 10,4 %, Польщі – 6,5 %, США, Китаю – 6,4 % (відповідно), Італії – 4,9 %, Чехії – 3,3 %, Болгарії – 3,2 %.

Обсяг імпортних поставок склав 2046,1 млн дол. США та збільшився на 67,5 % (по Україні збільшення – на 34,0 %).

У зовнішньоекономічній діяльності Запорізької області обсяг експорту товарів традиційно переважає над імпортом. За підсумками 2021 року позитивне сальдо склало 2695,1 млн дол. США, що в 1,6 рази більше, ніж за 2020 рік (1702,1 млн дол. США).

Середньомісячна заробітна плата по області за 2021 рік склала 13782,3 грн (5 місце серед регіонів, по Україні – 14014,24 грн) і збільшилась у порівнянні з 2020 роком на 19,3 % (по Україні – на 20,9 %) [1].

Оборот роздрібно́ї торгівлі, до якого включено дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2021 році становив 62324,5 млн.грн, що на 10,6% більше обсягів 2020 року.

Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2021 році становив 44249,1 млн.грн і в порівнянних цінах на противагу 2020 року збільшився на 10,2%. Роздрібний товарооборот за грудень 2021 року становив 4596,0 млн.грн і в порівнянних цінах відносно грудня 2020 року збільшився на 7,1%, попереднього місяця – на 16,8%.

У 2021 році підприємствами транспорту перевезено 20,0 млн.т вантажів, що на 11,7% більше обсягу 2020 року. Вантажообіг становив 11179,6 млн.ткм і збільшився на 11,3%.

Залізничним транспортом відправлено 12767,6 тис.т вантажів (на 3,8% менше обсягу 2020 року). Зменшилися відправлення руди залізної і марганцевої на 0,8%, будівельних матеріалів – на 35,3%, брухту чорних металів – на 43,7%. У той же час збільшилося відправлення кам'яного вугілля у 3,8 раза, зерна і продуктів перемолу – в 1,6 раза, добрив – на 22,6%, коксу – на 9,5%, нафти і нафтопродуктів – на 9,3%, чорних металів – на 8,4%. Вантажообіг збільшився на 9,9% та становив 9984,8 млн.ткм.

Автомобільним транспортом перевезено 6928,0 тис.т вантажів (у порівнянні з 2020 роком в 1,7 раза більше) та виконано вантажообіг в обсязі 1174,6 млн.ткм (на 28,3% більше).

Протягом 2021 року послугами пасажирського транспорту скористалися 72,4 млн. Пасажирів (99,3% обсягу 2020 року) та виконано пасажирообіг в обсязі 1262,5 млн.пас.км (107,0%).

Послугами автомобільного транспорту скористалися 47,2 млн. пасажирів, що становило 93,2% показника 2020 року.

Обсяг пасажирських перевезень міським електротранспортом у 2021 році порівняно з 2020 роком збільшився на 11,4% і становив 21,0 млн. пасажирів.

Обсяг виробленої будівельної продукції (виконаних будівельних робіт) підприємствами області у 2021 році становив 3545,0 млн.грн. Індекс будівельної продукції порівняно з 2020 роком дорівнював 94,4%.

Нове будівництво становило 15,7% від загального обсягу виробленої будівельної продукції, реконструкція та технічне переоснащення – 33,7%, ремонт (капітальний та поточний) – 50,6% [2].

Список використаних джерел та літератури:

1. Головне управління статистики в Запорізькій області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/2-uncategorised/360-internet-konferentsiya-sotsialno-ekonomichne-stanovishche-zaporizkoji-oblasti> (дата звернення 28.01.2022)

2. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.zoda.gov.ua/news/50757/zaporizki-virobniki-eksportuvali-u-ponad-dva-razi-bilshe-tovariv,-nizh-importuvali.html> (дата звернення 20.02.2022)

А.Шкільняк,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **В.О. Парандій,**

кандидат історичних наук, доцент

ПРАВОВА ДЕРЖАВА, ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Ідеї закону, права, правової держави завжди перебували в полі зору філософів, юристів. Античні філософи вказували на необхідність існування законів у державі. У творах Аристотеля значилося, що там, де відсутня «влада закону», там немає місця будь-якій формі державного ладу, «закон повинен владарювати над усім». Давньоримський філософ Марк Тулій Цицерон писав: «Закон – опора того високого становища, яким ми користуємося у державі, основа свободи, джерело правосуддя: розум, душа, мудрість і сутність держави зосереджені у законах» [13, с. 215]. Філософ розглядав державу як справу народу.

Народ – це об'єднання багатьох людей, пов'язаних між собою згодою в питаннях права і спільності інтересів [26, с. 59]. Він визначав, що захист свободи громадянина, його прав як складника правопорядку й усієї державності – це не приватна, а загальна справа держави.

Значний вклад у розвиток теорії правової держави внесли представники суспільно-політичної думки Європи – Дж. Локк (XVII ст.) і Ш.-Л. Монтеск'є (XVIII ст.). Теорія поділу влади Дж. Локка отримала назву «гнучкої моделі», основаної на співпраці та взаємодії влади за верховенства однієї з них. Дж. Локк надавав

перевагу законодавчій владі, але не абсолютизував її; інші влади повинні були підкорятися їй [3, с. 119].

На думку французького філософа й історика Ш.Л. Монтеск'є, у правильно організованій державі немає єдиної влади, тут повинні існувати три незалежні одна від одної влади: законодавча, виконавча й судова. Будь-яке об'єднання їх у руках одного органу або особи неминуче призводить до зловживань і несумісне з політичною свободою особистості, суверенною й незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою [3, с. 120].

У кінці XIX – на початку XX ст. ідею правової держави розвивали українські та російські правознавці: Б. Кістяківський, М. Коркунов, С. Котляревський, О. Малицький, М. Палієнко, Ф. Тарановський та ін.

В XX ст. ідея правової державності теж розвивалася під впливом концепції соціальної держави та змін, що трапились в суспільному житті передових країн світу. На початку політики перебудови і гласності М. Горбачова її вважали буржуазною і через те повністю заперечували. В суверенній Україні до правової держави зосереджена увага учених-суспільствознавців. Це спричинено як необхідність її розвитку і необхідністю практичного здійснення в нашій державі. Тому, історично правова держава утворювалась як доктрина та політична складова ліберально-демократичного суспільства [14, с. 178].

Ідея правової держави пов'язана з утвердженням суверенності народу, підпорядкування держави суспільству. Правова держава – це політична організація суспільства, в якій право обмежує і підпорядковує собі державну владу, а основні права особи та її соціальна безпека є змістом свободи, закріплені в законах, це підґрунтя громадянського суспільства [6, с. 54].

Правова держава – це держава в якій панує закон, громадянин знаходиться під надійним правовим захистом, де існує взаємна відповідальність особи і держави [4, с. 96].

Правова держава – це суверенно політико-територіальна організація влади, яка існує і функціонує в громадянському демократичному суспільстві на підставі соціально справедливого права і в якій на його основі реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей та громадянського суспільства в цілому, де держава й людина несуть взаємну відповідальність. Іншими словами це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечується максимальне здійснення, охорона та захист основних прав і свобод людини [7, с. 29].

Український науковець П. Рабінович стверджує, що «правова держава – це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечено максимальне здійснення, охорону й захист основних прав людини». Саме така держава є одним із найвизначніших загальнолюдських політико-юридичних ідеалів [11, с. 24]. На думку С. Комарова, правова держава – це форма здійснення народовладдя, політична організація громадян, яка функціонує на основі права, інструмент захисту й забезпечення прав, свобод та обов’язків кожної особи [9, с. 89]. Поширеним є й таке розуміння її сутності як «держави, що складається з громадян, котрі мають високий рівень правової культури й формують державну владу, яка є демократично-організованою, із апаратом управління, залежним від суспільства, що за допомогою ефективних законів забезпечує реалізацію суверенних прав і свобод громадян» [8, с. 64].

Більшість українських дослідників тлумачить правову державу як «державу, у суспільному й державному житті якої панують закони, що закріплюють основні права громадян, які виражають волю більшості або всього населення країни» [1].

До основоположних ознак правової держави правознавці зараховують:

- верховенство права в усіх сферах суспільного життя;
- відповідальність перед законом як державних органів, так і громадських організацій і громадян;
- підзвітність державної влади її громадянам;
- невтручання держави у справи громадянського суспільства;
- охорона державою невід'ємних природних прав і громадських свобод особи;
- визнання пріоритетності прав та інтересів особи, непорушність її честі й гідності;
- рівність закону для всіх і рівність усіх перед законом;
- взаємну відповідальність держави й особи, правову відповідальність посадових осіб за дії, які вони чинять від імені держави;
- поділ влади на законодавчу, виконавчу й судову, їх взаємну урівноваженість і відкритість;
- незалежність судів і суддів, наявність ефективної системи захисту;
- наявність ефективних форм контролю за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів тощо [8, с. 259].

Усвідомлення того, що правова держава є нічим іншим, як формою організації й діяльності державної влади, якій властиві демократичний режим конституційного правління й законності, верховенство права, поділ державної влади та взаємний контроль владних гілок, взаємна відповідальність держави й особи, визнання, гарантування та забезпечення основних прав людини та громадянина, є незаперечним.

Становлення і розвинення громадянського суспільства є незвичайним періодом історії людства, держави і права. Суспільство існувало завжди на відміну від держави, та не завжди було

громадянським суспільством. В результаті відділення держави від соціальних форм, окремих сфер громадського життя й водночас роздержавлення групи суспільних відносин.

Громадянське суспільство - це спільність вільних, незалежних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою та надійним соціальним захистом, іншими правами та свободами, брати активну участь у політичному житті та в інших сферах життєдіяльності людини і громадянин [2, с. 33].

Громадянське суспільство – спільність рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті [6, с. 53].

Основні ознаки характерні для громадянського суспільства:

- визнання людини, її права і свобод найвищою суспільною цінністю;
- пріоритет суспільства над державою, що існує насамперед як регулятор відносин і гарант здійснення прав особи;
- рівноправність і захищеність усіх форм власності, насамперед приватної;
- забезпечення економічної свободи та їхніх об'єднань;
- наявність плюралізму в усіх сферах матеріального і духовного життя;
- надійна і ефективна система соціального захисту кожної людини;
- ідеологічна та політична свобода особистості, наявність демократичних інститутів і механізмів, які забезпечують кожній людині можливість активного впливу на державну політику [2, с. 33].

Основними рисами громадського суспільства є:

- наявність демократичної правової державності;

- самоврядування індивідів, добровільних організацій та асоціацій громадян;
- різноманітність форм власності (приватної, колективної, кооперативної тощо), ринкова економіка;
- плюралізм ідеологій і політичних поглядів, багатопартійність;
- доступ усіх громадян до участі в державних і суспільних справах;
- взаємна відповідальність держави та громадян за виконання демократично прийнятих законів;
- наявність розвинутої соціальної структури;
- розвинена громадянська політична культура і свідомість;
- цінування прав громадян вище за державні закони;
- багатоманіття соціальних ініціатив;
- контроль суспільства за діяльністю державних органів [12, с. 176].

В основу будь-якого громадянського суспільства входить ряд ідей та принципів в незалежності від специфіки країни. До них відносять:

- різноманітні форми власності, економічна воля, ринкові відносини;
- легітимний та демократичний характер влади;
- правова держава, була сформована на принципі поділу та взаємодія влади;
- визнання та захист прав і волі людини і громадянина;
- ідеологічний і політичний плюралізм;
- свобода слова і печатки, незалежні засоби масової інформації;
- рівність всіх громадян перед законом і правосуддям, юридичний захист особи;

- діюча соціальна політика, яка забезпечує гідний рівень життя громадян;

- невтручання держав у приватне життя людей та їх взаємні обов'язки [5, с. 59].

Громадянське суспільство функціонує на принципах:

- а) приватної власності;
- б) особистої свободи;
- в) всезагальне усвідомлення;
- г) справедливості;
- д) дотримання законів [2, с. 34].

Споконвіків громадянське суспільство з'являється у формі, що заперечувало будь-яку державність. І трапляється це тоді, коли інститут уже не в змозі знайти можливе вирішення питання про співзалежність суспільних та особистих інтересів за допомогою яких вирішують у суспільстві суперечності.

Провідною тезою концепції громадянського суспільства є «громадяни, що працюють для самих себе» у своїх організаціях. Це суспільство змагається із державою за владу і вплив, але в жодному разі не намагається підірвати верховенство держави [12, с. 177].

Вихідна ідея громадянського суспільства - перетворення самої колективності, організованого за законами природи спільного життя людей у суспільстві і розвиток людини, яка вийшла зі світу загальної ворожнечі та необмеженої свободи, в громадянина цього суспільства. Цивілізоване і гуманізоване, таке суспільство стає здатним сформувати особистість громадянина нового типу, який, у свою чергу, створює нове громадянське суспільство. Силою, яка формує і зв'язує ці два начала - колектив й індивіда, - є влада держави, яка також трансформується у владу нового сучасного типу [4, с. 95]. Таким чином, громадянське суспільство формується індивідом, владою і колективом.

Відносини між державою і громадянським суспільством можуть мати складний характер. З однієї сторони держава повинна реагувати на імпульси, що йдуть від суспільства та має підкорятися його інтересам, а з іншої сторони - вона намагається розширити свій вплив на суспільство.

Взаємодія громадянського суспільства з державою передбачає ухвалення політичних рішень органами влади, тим самим спонукає до активності саму державу; зміцнює приватну ініціативу, що дозволяє розв'язати багато економічних і соціальних проблем без втручання держав; формування політичної культури громадян та громадянських форм поведінки.

Співвідношення правової держави та громадянського суспільства характеризується тим, що їх не можна ні протиставляти, ні отожднювати, або відривати одне від одного.

Державу не можливо уявити без права, тому що вона може бути правовою, або взагалі не існувати. Але дійсно забезпечити здійснення усіма суб'єктами основних прав людини в змозі лише та держава, яка є її основною функцією, тобто правова держава. Таку державу можливо розбудувати лише там, де існують інститути громадянського суспільства.

Взаємодія держави з громадянським суспільством на основі партнерства є необхідною для розвитку України як демократичної правової і соціальної держави. Органи такої влади характеризують, що демократичний розвиток, соціальний процес, економічний підйом важко втілити без активної участі з боку суспільства. Досвід в демократичних державах світу підтверджує, що лише суспільна участь дозволяє одержати більшу ефективність в багатьох сферах суспільного життя.

Правова форма взаємовідносин суспільства та держави відбувається у визнанні незалежного існування та функціонування громадянського суспільства та правової держави. Державу не можна

ототожнювати з суспільством тому, що в такому разі державу та суспільство необхідно було б характеризувати як режим тоталітаризму [5, с. 76]. Таким чином, між суспільством та державою має існувати певна дистанція, яка і забезпечувала б певну демократію, на відповідному рівні свободи суб'єктів громадянського суспільства.

Взаємовідносини громадянського суспільства і правової держави на сучасному етапі характеризують тим, що:

- в громадянському суспільстві тільки суспільство виступає як зміст та основа держави;

- громадянське суспільство виникає на певному ступені розвитку, коли держава та громадяни виступають як рівноправні і вільні партнери;

- право формується на громадянському суспільстві, а правова держава тільки закріплює його законами, захищає і гарантує від порушення будь-яких суб'єктів;

- взаємовідносини громадянського суспільства і правової держави здійснюються на основі права, яке є справедливим та рівним масштабом свободи, але не засобом нав'язування державної волі;

- правова держава та громадянське суспільство - це форми існування та розвитку.

Безсилля громадянського суспільства спонукає державу до узурпації його прав, внаслідок цього може відбутися перерозділ функцій держави та громадянського суспільства. В такому разі держава, крім власних функцій, привласнює і ті функції громадянського суспільства, примушує його виконувати тільки державні рішення. Незалежність громадянського суспільства як правової структури, полягає в можливості протистояти сваволі держави.

Правова держава і громадянське суспільство існують як суперечливі та безупинні взаємодії, які значною мірою залежать від розвитку громадянського суспільства. Конфронтація окремих

інтересів держави та громадянського суспільства є ознакою неефективності державного управління та механізму держави. Оптимальною умовою компромісу є встановлення гармонійного об'єднання публічних та приватних інтересів з метою забезпечити права людей [10, с. 118].

Взаємодія правової держави і громадянського суспільства проявляється в тому, що громадянське суспільство:

- підпорядковує соціальною основою держави, яка не існує поза державою;

- розвивається в системах взаємодії з державою через вибори, партії, представницькі органи влади та через об'єднання, групи за інтересами;

- має вплив на функціонування та становлення державних органів в своїх інтересах (певні частини партій діють в межах держави через парламентські фракції);

- потребує в державі охорони та захисту здоров'я, життя, безпеки громадян, але вона не має втручатися в приватні інтереси;

- користується нормами права у встановлені і закріплені державою формах права, правових прецедентах, нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах та інші [10, с. 119].

Головна роль цивілізованої держави в розвитку громадянського суспільства:

- підпорядковується формі, яка організовує громадянське суспільство та створює умови для його розвитку;

- є порівняно самостійною щодо громадянського суспільства та створює солідарні публічні інтереси всіх членів суспільства;

- створює правила гри, які повинні дотримуватися всі громадяни та їх об'єднання, що здійснює сприятливі умови для розвитку та існування;

- держава не повинна втручатися у приватну сферу сім'ї, культури побуту, але втручання можливе тільки з метою забезпечення громадянської безпеки;

- держава не втручається в правовідносини, в такому разі правовідносини втрачають можливість виявляти публічну владу, іншими словами, зберігає усі ознаки публічно-владної особи за межами приватних правовідносин;

- дає необхідний захист громадянському суспільству, що виконує функції в межах її територій, яке належить до соціальної безпеки суб'єктів;

- може виступати певним знаряддям соціального компромісу громадянського суспільства, що пом'якшує всі можливі соціальні суперечності між різними соціальними групами;

- забезпечує можливості особи бути власником або створювати комерційні корпорації, громадські об'єднання та брати участь в політичному житті суспільства;

- має певні межі щодо встановлення відносин у суспільстві, які визначаються конституцією держави [12, с. 144].

Отже, громадянське суспільство та правова держава функціонують для задоволення інтересів та потреб людей. Європейська традиція виходить не зі співвідношення інтересів людей та держави, а зі справедливого балансу інтересів особи і суспільства. Цей баланс розцінюється Європейським Судом з прав людини як гарантія правомірності відносин «людина-держава».

Список використаних джерел та літератури:

1. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова від 03.11.2010 р. № 996.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BFText>
2. Бартак М. В. Основи права. Тернопіль, 2014. С. 33-35.

3. Безродний Є. Ф., Ковальчук Г. К., Масляний О. С. Світова класична думка про державу і право : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 391 с.
4. Васильев А. С. Основы государства и права Украины. Харьков, 2014. С. 95-96.
5. Віхров О. П., Віхрова І. О. Теорія держави і права : курс лекцій : навчальний посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 304 с.
6. Галуцько В., Пономаренко Г., Шкарупа В. Теорія держави і права. Херсон, 2014. С. 38-54.
7. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права. Київ, 2016. 210 с.
8. Колодій А. Концепція громадянського суспільства : проблема узгодженості теоретичних підходів та емпіричних моделей. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2011. 384 с.
9. Комаров С. А. Общая теория государства и права : учебник. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрайт, 1998. 416 с.
10. Костюк В. О. Загальна теорія держави і права : Навч. посіб. Київ : Атіка, 2015. 456 с.
11. Рабінович П. М. Основы загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Київ, 2012. 236 с.
12. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник. Харків : Консум, 2014. 656 с.
13. Цицерон. Диалоги о государстве и законах. Москва, 1966. 250 с.
14. Якушик В. Проблемы типологии правового государства. Философская и социологическая мысль. 2003. № 9. С. 177-195.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авсієвич Алла Валеріївна – доктор філософії в галузі права (PhD); доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Базиняк Іванна Ігорівна – здобувачка вищої освіти II курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Бузіян Іван Іванович – здобувач вищої освіти 3 курсу Придніпровської філії ПрАТ «ВНЗ МАУП» (Одеська обл., м.Ізмаїл).

Гуменюк Антоніна Федорівна – кандидат економічних наук, доцент; доцент кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Данилюк Ганна Анатоліївна - здобувачка вищої освіти 4 курсу спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту МАУП.

Довгун Дарія Володимирівна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Туризм» Хмельницького інституту МАУП.

Закарія Христина Мохамадівна – здобувачка освіти навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Кілівник Жанна Миколаївна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Право», Голова Наукового товариства студентів та молодих вчених Хмельницького інституту МАУП.

Ковальчук Оксана Леонідівна – старший викладач Хмельницького політехнічного коледжу Національного університету «Львівська політехніка» (науковий керівник).

Курачинов Володимир Ігорович – здобувач вищої освіти спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту МАУП.

Левчунець Антон Валентинович – здобувач освіти навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Вліганенко Ірина Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент; доцент кафедри економіки та менеджменту Придунайської філії ПрАТ «ВНЗ МАУП» (Одеська обл., м.Ізмаїл) (науковий керівник).

Маринич Ярослава Сергіївна – здобувачка фахової передвищої освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа і страхування» Хмельницького економіко-правового фахового коледжу МАУП.

Марченко Максим Миколайович – здобувач вищої освіти II курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Негоруй Віта Віталіївна – викладач кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Нетеча Єлизавета – здобувачка вищої освіти 3 курсу факультету іноземної філології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Никитюк Світлана Іванівна – старший викладач кафедри англійської мови факультету іноземної філології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (науковий керівник).

Олійник Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент; завідувач кафедри психології Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Охман Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Панчук Лілія Василівна – магістрантка спеціальності «Економіка» Хмельницького інституту МАУП.

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Петровський Олександр – здобувач вищої освіти спеціальності «Право» Хмельницького інституту МАУП.

Петрук Ліна Вікторівна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Економіка» Хмельницького інституту МАУП.

Пец Марина Михайлівна – здобувачка освіти навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Рисюк Дарія Олександрівна – здобувачка вищої освіти 3 курсу, спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту МАУП.

Семенчук Сергій Олександрович – кандидат історичних наук, доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (науковий керівник).

Тарасюк Владислав Олександрович – здобувач фахової передвищої освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа і страхування» Хмельницького економіко-правового фахового коледжу МАУП.

Христіна Єлизавета Олександрівна – здобувач вищої освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа і страхування» Хмельницького інституту МАУП.

Цимбалюк Ганна Сергіївна – кандидат економічних наук, завідувач кафедри економіки, управління та туризму Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Черкасова Тетяна Михайлівна – старший викладач кафедри психології Хмельницького інституту МАУП (науковий керівник).

Черкасова-Лиса Поліна Дмитрівна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту МАУП.

Шкільняк Анастасія – здобувачка вищої освіти спеціальності «Право» Хмельницького інституту МАУП.

Юхимович Оксана Антонівна – вчитель-методист навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького, Заслужений вчитель України (науковий керівник).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ: ПОГЛЯД МОЛОДІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

**Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді :
зб. наук. пр. студ. та молод. вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. –
Хмельницький : Вид-во МАУП, 2022. – Вип. 2. – 174 с.**

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела,
дотримання принципів академічної доброчесності відповідальність несуть
автори та їх наукові керівники. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

На обкладинці використано фото з мережі Internet

Технічний редактор: В.Парандій

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України**
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

**Здано в набір 25 травня 2022 р. Підписано до друку 25 травня 2022 р.
Формат 60x84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.**

